T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

ŞANLIURFA'DA ÇALIŞMA HAYATINDAKİ SURİYELİ ÇOCUKLARIN YAŞADIĞI PROBLEMLER

Halil DUSAK

ŞANLIURFA-2023

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

ŞANLIURFA'DA ÇALIŞMA HAYATINDAKİ SURİYELİ ÇOCUKLARIN YAŞADIĞI PROBLEMLER

Halil DUSAK

Danışman
Doç. Dr. Mahmut KAYA

ŞANLIURFA-2023

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAY SAYFASI

Doç. Dr. Mahmut KAYA danışmanlığında, Halil DUSAK'ın hazırladığı **"Şanlıurfa'da Çalışma Hayatındaki Suriyeli Çocukların Yaşadığı Problemler"** konulu bu çalışma 23/05/2023 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

[ ] Oybirliğiyle / [X] Oy çokluğu ile

		İmza
Danışman	Doç. Dr. Mahmut KAYA	
Üye	Doç. Dr. Hıdır APAK	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Bekir GEÇİT	

Bu tezin Sosyoloji Ana Bilim Dalında yapıldığını ve enstitümüz kurallarına göre düzenlendiğini onaylarım.

Prof. Dr. Şevket ÖKTEN
Enstitü Müdürü

Bu çalışma: ……. Tarafından Desteklenmiştir.

Proje No : ……

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

	T.C. **HARRAN ÜNİVERSİTESİ** **TEZLİ YÜKSEK LİSANS** **ORİJİNALLİK RAPORU VE BEYAN FORMU**	**Doküman No** : HRÜ-KYS-FRM-015 **Yayın Tarihi** : ..../…./.20… **Revizyon No** : **RevizyonTarihi** : **Sayfa No** : 3 / 144

ÖĞRENCİNİN	
Öğrenci No	195214003
Adı / Soyadı	Halil DUSAK
Anabilim Dalı/Programı	Sosyoloji / Tezli Yüksek Lisans
Tez Konusu	Şanlıurfa'da Çalışma Hayatındaki Suriyeli Çocukların Yaşadığı Problemler

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 145 sayfalık kısmına ilişkin, 23 /05 /2023 tarihinde şahsım/ danışmanım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı % 20 'dir. Ayrıca tez çalışması hiçbir blok kopyalama içermemektedir.

Uygulanan filtrelemeler:

1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
2- Kaynakça hariç
3- Alıntılar hariç/dâhil
4- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yükseköğretim Kurulu Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi, Harran Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesini ve Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü lüksek lisans çalışması Orijinallik Raporu alınması ve kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

23/05/2023
Halil DUSAK

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım. 23 /05/2023

Doç. Dr. Mahmut KAYA

ÖZET

ŞANLIURFA'DA ÇALIŞMA HAYATINDAKİ SURİYELİ ÇOCUKLARIN YAŞADIĞI PROBLEMLER

DUSAK, Halil

Yüksek Lisans Tezi

Sosyoloji Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mahmut KAYA

Mayıs, 2023, 145 sayfa

Göç süreci birçok sosyal grubu yakından etkiler. Bu sosyal gruplardan biri olan çocuklar, göç sürecinin getirmiş olduğu birtakım zorlukları yaşar. Eğitim hayatından kopuş, çalışmak zorunda kalma gibi pek çok temel problem göçün çocuklar üzerindeki etkilerinden bazılarıdır. 2011 yılından itibaren gerçekleşen Suriyeli göçünün bir boyutu da şüphesiz ki çocuklardır. Bu çalışma Şanlıurfa'da çalışma hayatındaki Suriyeli çocukların yaşadığı problemleri ele almaktadır. Araştırmanın amacı çalışma hayatındaki çocukların yaşadığı sorunları ortaya koymaktır. Çalışma, nitel araştırma yöntemi kullanılarak Şanlıurfa ilinde gerçekleştirilen bir saha araştırmasıdır. Araştırma, Mayıs 2021-Ağustos 2022 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Saha çalışmasında 15'i Haliliye, 15'i Eyyübiye'de olmak üzere toplam 30 (18 Erkek ve 12 kız) çalışan çocuk ve 13 kaynak kişi olmak üzere toplam 43 kişi ile bireysel derinlemesine görüşme yapılmıştır. Bireysel görüşme ve saha notlarından oluşan bulgulara dayanılarak elde edilen veriler, içerik analizi tekniğiyle analiz edilmiştir. Şanlıurfa'da yapılan araştırmanın saha bulgularına göre araştırma grubundaki çalışan Suriyeli çocuklar, eğitim çağında olan çocuklardır. Görüşme yapılan çocukların yaşadığı ailelerinin düzenli gelire sahip olmadığı ve genel itibariyle kiralık evlerde yaşadığı görülmüştür. Çocukların çalışma hayatına katılmalarının birçok farklı nedeni olmakla birlikte temel nedeni: göçün meydana getirdiği ekonomik zorluklarla baş etmek olduğu söylenebilir. Çalışan çocukların eğitim süreçleri kesintiye uğramakta, kimi çocuklar ise uzun süre çalışma hayatında olmasından dolayı okulu terk etmektedir. Örneklem kapsamındaki görüşülen çocukların ebeveynlerinin eğitim

düzeylerinin düşük olduğu tespit edilmiştir. Çocuklar, düşük ücret ve uzun çalışma saatleri ile emek sömürüsüne maruz kalmakta, iş yerlerinde ve çalıştığı açık mekanlarda elverişsiz koşullar fiziksel ve ruhsal olmak üzere birçok açıdan sağlık sorunlarına yol açmaktadır. Bu durum ileride telafisi mümkün olmayan tahribatlara zemin hazırlamaktadır. Sonuç olarak göç ve savaş koşullarından kaynaklı problemler, çocukları çok boyutlu olarak mağdur etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Çocuk İşçiliği, Suriyeli Mülteci Çocuklar, Şanlıurfa

ABSTRACT

THE PROBLEMS FACED BY SYRIAN CHILDREN IN WORKING PLACES IN SANLIURFA

DUSAK, Halil

Master's Thesis

Department of Sociology

Advisor: Assoc. Prof. Mahmut KAYA

May, 2023, 145 page

The migration process closely affects many social groups. Children, who are one of these social groups, experience some difficulties brought by the migration process. Some fundamental problems such as being cut off from education and being forced to work are some of the negative effects of migration on children. One dimension of the Syrian migration that has taken place since 2011 is undoubtedly children. This study deals with the difficulties experienced by Syrian children in working life in Şanlıurfa. The aim of the research is to reveal the problems experienced by children in working life. The study is field research conducted in Şanlıurfa using the qualitative research method. The research was carried out between May 2021 and August 2022. In the field study, individual in-depth interviews were conducted with 43 people in Haliliye and Eyyübiye. The data obtained based on the findings consisting of individual interviews and field notes were analysed by content analysis method. According to the field findings of the research conducted in Şanlıurfa, working Syrian children in the research group are children of school age. It has been seen that the families of the children interviewed do not have a regular income and generally live in rented houses. Although there are many different reasons for children to participate in working life, it can be said that the main reason is to cope with the economic difficulties caused by migration. The education process of working children is interrupted and some children drop out of school due to being in working life for a long time. The parents of the children interviewed in the sampling have low levels of education. Children are exposed to labor exploitation with low wages and long working hours, and the unfavorable conditions in workplaces and outdoor workplaces lead to health problems in many aspects, both physical and mental. This situation paves the way for irreparable damage

in the future. As a result, problems arising from migration and war conditions victimizes children in many aspects.

Keywords: Migration, Child Labor, Syrian Refugee Children, Şanlıurfa

ŞANLIURFA'DA ÇALIŞMA HAYATINDAKİ SURİYELİ ÇOCUKLARIN YAŞADIĞI PROBLEMLER

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI II
ORİJİNALLİK RAPORU VE BEYAN FORMU III
ÖZET IV
ABSTRACT VI
İÇİNDEKİLER VIII
KISALTMALAR XII
TABLOLAR LİSTESİ XIV
EKLER LİSTESİ XV
GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ 9
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI 9
1.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE VERİ TOPLAMA TEKNİĞİ 10
1.4. ARAŞTIRMANIN EVREN VE ÖRNEKLEMİ 11
1.5. ARAŞTIRMA VERİLERİNİN ANALİZİ 12
1.6. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI 13

İKİNCİ BÖLÜM
GÖÇÜN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ

2.1. GÖÇ VE GÖÇ TÜRLERİ 14
2.1.1. Göç 14
2.1.2. Uluslararası Göç 15
2.1.3. Düzensiz Göç 16
2.1.4. Transit Göç 17
2.1.5. Zorunlu Göç 18
2.2. GÖÇE BAĞLI OLARAK ORTAYA ÇIKAN HUKUKİ STATÜLER 19
2.2.1. Göçmen 19

2.2.2. Mülteci 20
2.2.3. Şartlı Mülteci 21
2.2.4. Sığınmacı 22
2.2.5. Geçici Koruma 22
2.2.6. İkincil Koruma 23
2.3. GÖÇ KURAMLARI 24
2.3.1. İtme Çekme Kuramı 24
2.3.2. Ravenstein'ın Göç Kuramı 25
2.3.3. Petersen Göç Kuramı 26
2.3.4. Merkez Çevre Kuramı 27
2.3.5. Göç Sistemleri Kuramı 28
2.3.6. Ağ (Network) Kuramı 28
2.3.7. Göçün Yeni Ekonomisi Kuramı 30
2.3.8. İkiye Bölünmüş (Segmented) Emek Piyasası Kuramı 31
2.3.9. Neoklasik Ekonomi Kuramı 32

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇOCUKLUK VE YASAL METİNLERE GÖRE ÇOCUK İŞÇİLİĞİ

3.1. ÇOCUKLUK VE ÇALIŞMA HAYATI 34
3.1.1. Çocukluk Kavramı 35
3.1.2. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi 38
3.1.3. Uluslararası Çalışma Örgütü 39
3.1.4. Avrupa Konseyi 40
3.1.5. Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu 40
3.1.6. Avrupa Sosyal Şartı 41
3.2. TÜRKİYE KANUNLARINDA ÇOCUK İŞÇİLİĞİ 42
3.2.1. Anayasa ve 4857 Sayılı İş Kanunu 42

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ŞANLIURFA'DA ÇALIŞMA HAYATINDAKİ SURİYELİ ÇOCUKLARIN YAŞADIĞI PROBLEMLER SAHA BULGULARININ ANALİZİ

4.1. ÇALIŞAN SURİYELİ ÇOCUKLARIN SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ 46
4.1.1. Suriyelilerin Türkiye'ye Göç Yılı ve Göç Eden Kişi Durumu 49
4.1.2. Suriyelilerin Türkiye'ye Geliş Nedenleri 50

4.1.3. Çalışan Çocukların Sektörel Dağılımları 51
4.1.4. Suriyeli Çalışan Çocukların Göç Öncesi Durumları 52
4.2. HANE YAPISI 53
4.2.1. Çocukların İkamet Ettikleri Yerler 53
4.2.2. Çocukların İkamet Ettikleri Hanelerin Durumu 54
4.2.3. Kendine Ait Oda Durumu 55
4.2.4. Çalışan Çocukların Anne ve Babasının Eğitim ve Çalışma Durumu 56
4.2.5. Çocukların Çalışma Nedenleri 57
4.2.6. Hanede Çalışan Kişi Sayısı 60
4.2.7. Çalışan Çocukların Hanelerinin Aylık Ortalama Gelirleri 61
4.2.8. Yurt Dışından Destek Alma Durumu 63
4.3. EĞİTİM 64
4.3.1. Göç Sonrası Eğitim Durumları 65
4.3.2. Çalışan Çocukların Okul Başarı Düzeyleri 68
4.3.3. Çocukların Şanlıurfa'daki Eğitim Kurumlarından Memnuniyet Durumu 70
4.4. SAĞLIK 71
4.4.1. Çalışan Çocukların Tedavi Durumu 71
4.4.2. Çalışan Çocukların Sağlık Sorunları 72
4.5. DİL 74
4.5.1. Dil Öğrenme 75
4.5.2. Dil ve Gündelik Hayatta Karşılaşılan Zorluklar 76
4.6. İŞ-ÇALIŞMA KOŞULLARI 77
4.6.1. İş Bulma Konusunda Sosyal Ağların Rolü 77
4.6.2. Çalışan Çocukların Çalışma Saatleri ve Mola Süreleri 79
4.6.3. Sosyal Güvence 82
4.6.4. İş Kazası 84
4.6.5. Ücret Durumu ve Eşitsizlik 86
4.7. AYRIMCILIK, DIŞLANMA VE İSTİSMAR 87
4.8. ÇALIŞAN ÇOCUKLARIN TATİL GÜNLERİ 91
4.8.1. Çalışan Çocukların Tatil Günlerinde Yaptıkları Aktiviteler 92
4.9. ÇALIŞAN ÇOCUKLARIN ŞANLIURFA'DAN MEMNUNİYET DURUMU 93
4.10. ÇALIŞAN ÇOCUKLARIN SURİYE'YE GERİ DÖNÜŞ EĞİLİMLERİ 95

SONUÇ 99

ÖNERİLER 108
EKLER

KISALTMALAR

BM	Birleşmiş Milletler
IOM	Uluslararası Göç Örgütü
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü
UNHCR	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
YUKK	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu
ÇSGB	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
IPEC	Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Uluslararası Programı
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNICEF	Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Yardım Fonu
AB	Avrupa Birliği
MBB	Marmara Belediyeler Birliği
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
IPEC	Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Uluslararası Programı
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
OECD	Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü
SSK	Sosyal Sigortalar Kanunu
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TİSK	Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRK-İŞ	Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu
WHO	Dünya Sağlık Örgütü
K	Kadın

E	Erkek
vd.	ve diğerleri
yy.	yüzyıl
vb.	ve benzeri

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Çalışma Hayatındaki Suriyeli Çocukların Sosyodemografik Özellikleri 46

EKLER LİSTESİ

Ek 1: Görüşme Formu ek s. 1
Ek 2: Kaynak Kişiler Görüşme Formu ek s. 3
Ek 3: Etik Kurulu Gönüllü Katılım Formu ek s. 4
Ek 4: Etik Kurulu Veli Onay Formu ek s. 5
Ek 5: Etik Kurulu Katılım Sonrası Bilgilendirme Formu ek s. 6

GİRİŞ

Sosyolojik bir olgu olan göç insanların daha müreffeh bir hayata sahip olma, daha iyi bir eğitime erişebilme gibi sosyal nedenlerle; işsizlik, yoksulluk gibi ekonomik nedenlerle; savaş, iç çatışma, sürgün gibi siyasi nedenlerle ve doğal afetler nedeniyle yapılan yer değişikliği olarak tanımlanabilir (Harunoğulları ve Agcadağ-Çelik, 2019, s. 582). Farklı biçimleriyle tarihin her döneminde görülen göç olgusu, günümüzde de güncelliğini korumaktadır. Castles ve Miller içinde bulunduğumuz çağı 'Göç Çağı' olarak belirtmektedir. Bunun nedeni günümüzdeki pek çok ülkenin göç hareketlerinden eşzamanlı olarak ciddi bir şekilde etkilenmesidir. Bu göçlerin hızlanmasına bağlı olarak günümüzdeki uluslararası göç hareketlerinin dünyanın bütün önemli bölgelerinde hacim olarak büyüdüğü görülmektedir (Castles ve Miller, 2008, s. 12). Göç olgusu, beraberinde farklı değişimleri ve problemleri de getirmektedir. Zorunlu göç, bireylerin ve toplumların ya da kitlesel göçe maruz kalan insanların hayatları üzerinde derin izler bırakmaktadır.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğinin (UNHCR, 2021) Cenevre'de yayımlanan son yıllık Küresel Eğilimler Raporu, küresel düzeyde zorla yerinden edilen insan sayısının yaklaşık olarak 82,4 milyon kişi olduğunu belirtmektedir. Rapor, yerinden edilen bu kişilerin yüzde 42'sini, 18 yaşından küşük kız ve erkek çocuklarının oluşturduğunu ifade etmektedir. Yine raporda yer alan bilgiye göre yerinden edilen kişilerin artışında "Arap Baharı" nın oldukça mühim bir etkisi vardır. "Arap Baharı" sonucunda Suriye'de ortaya çıkan iç savaş, yüz binlerce insanın ölümüne ve milyonlarca insanın da göç etmesine neden olmuştur (Çuhadar, 2019, s. 40).

Suriyeliler göçten sonra komşu ülkeler olan Irak, Lübnan, Ürdün, Mısır, Türkiye gibi ülkelere sığınmışlardır. Türkiye'ye göç eden Suriyelilerden bazıları sınır hatlarında kurulan kamplarda kalmaktadır. Büyük bir kısmı ise Gaziantep, Hatay, Kilis, Şanlıurfa, Mardin başta olmak üzere pek çok sınır ili ile Türkiye'nin diğer şehirlerine dağılmıştır (Apak, 2014, s. 2).

Açık Kapı Politikası neticesinde Türkiye'ye gelen Suriyeli vatandaşlara *Geçici Koruma* statüsü tanınmıştır (Kaya, 2015, s. 265). Türkiye'de *Geçici Koruma* statüsündeki Suriyeliler 03.04.2023 tarihi itibarıyla 3.419.328 kişi olarak kayıt altına

alınmıştır (GİB, 2023).

Türkiye ile Suriye arasındaki sınır hattı 877 kilometre uzunluğuna sahiptir. Bu hat üzerinde Şanlıurfa ile Suriye arasında gidiş ve gelişi sağlayan üç ayrı sınır kapısı bulunmaktadır. Bu sınır kapıları Şanlıurfa'nın Ceylanpınar, Akçakale ve Suruç ilçelerinde yer almaktadır. Şanlıurfa ile Suriye arasında bulunan devlet sınırı ve sınır kapıları daha çok fiziksel bir bölünmeye tekabül etmektedir. Bu sınırın varlığına rağmen, karşılıklı toplumsal ilişkiler sürekli olarak devam etmiştir. Toplumsal ilişkiler, Suriyelilerin Şanlıurfa'ya göç etmesinde etkili olmuştur. Suriye'de yaşanan iç savaşın yarattığı kaos ortamından kaçan insanların büyük bir kısmı Şanlıurfa'ya sığınmıştır. Şanlıurfa, 368 bin 223 kişiyle İstanbul ve Gaziantep'ten sonra *Geçici Koruma* statüsü altındaki Suriyeli nüfus açısından Türkiye'de 3. sırada yer almaktadır (Göç İdaresi Başkanlığı, 2023).

Suriyeli aileler, diğer illerde olduğu gibi Şanlıurafa'da da genellikle kentin sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan mahallelerinde yaşamak zorunda kalmışlardır (İnce, 2018). Türkiye'de yaşayan Suriyeliler yoksulluk, anne ve babanın işsizliği, ailedeki birey sayısının fazla olması ve aileye maddi destek olma durumu çocukların çalışmasına neden olmaktadır. Suriyeli çocuklardan çalışmak zorunda olanlar birçok fiziksel, sosyal ve psikolojik sorunla yüz yüze gelmektedir (Harrunoğulları, 2016). Bu sorunların üstesinden gelmek için bazı çözüm yolları bulmuşlardır. Önemli bir kısmı yoksul olan Suriyeli mülteciler, çocuk işçiliği, dilencilik, çocuk yaşta evlilik gibi yollarla, içinde bulundukları sıkıntılı sürece çözüm bulmaya çalışmaktadırlar (Kaypak ve Bimay, 2016, s.93). Şanlıurfa'daki Suriyelilerin büyük bir kısmı çocuklardan oluşmaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın ana inceleme alanını kamp dışında ve Şanlıurfa'da ikamet eden, farklı iş alanlarında çalışan Suriyeli çocuklar oluşturmaktadır. Yapılan bu çalışmada, farklı iş kollarında çalışan Suriyeli çocukların çalışma hayatında karşılaştığı problemler incelenmiştir. Suriyeli çocukların çalışma hayatında karşılaştığı mekân, dil, çalışma, istismar, iş, eğitim, sağlık, ruh sağlığı, aile yapısı, refakatsiz çocuk v.b. temel sorunlar, anlaşılmaya ve analiz edilmeye çalışılmıştır.

Diğer taraftan çocukları çalışma hayatına iten nedenler ile ilgili literatür taraması yapılmış, bunun en önemli nedeninin yoksulluk olduğu tespit edilmiştir.

*Çocuk İşçiliği*ne yönelik ulusal düzeyde yapılan bazı çalışmalar aşağıda açıklanmıştır.

Ege (2016), *Türkiye'de Çocuk İşçiliği ve Ekonomiye Etkileri* adlı çalışmasında, *Çocuk İşçi*i kavramını hem Türkiye hem de dünya genelinde ele almıştır. Bu çalışmanın verilerine bakıldığında, çocuk işçilerin işletmeler açısından ucuz iş gücünü oluşturduğu görülmektedir. Ege'nin çalışmasında dikkat çeken bir diğer nokta çocuk işçilerin haklarını bilmemelerinden dolayı işletmeler tarafından kullanıldığı ve çocuk iş gücü gerçeğinin dünya çapında bir sorun hâline geldiğidir.

Öztürk (2019), *Çocuk İşçiliği Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Karaman Örneği* adlı çalışmasında çocukların sokakta çalışmaya itilmesinin temel sebeplerinden olan bireylerin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel özelliklerinin arka planını incelemiştir. Bu çalışmanın verilerine göre çalışan çocuklar, 9-17 yaş aralığındaki kız ve erkek çocuklardan oluşmaktadır. Çalışmada çocukların sokaklardaki risk, tehlike ve istismar biçimleriyle erken yaşta tanıştığı, iş yaşamına küçük yaşlarda katılmalarından dolayı ağır koşullarla karşı karşıya kaldığı anlaşılmıştır.

Yılmaz (2017), *Giresun İli Fındık İşletmelerinde Çocuk İşçiliği* adlı çalışmasında, Giresun'da bulunan fındık işletmelerinde mevsimlik geçici ve yerel fındık işçiliği yapan çocukların barınma koşulları ile birlikte sosyo-ekonomik durumlarını ortaya koymaya çalışmıştır. Araştırmaya göre fındık işletmelerinde çalışan çocukların yaş ortalaması 14,8'dir. Bu çocuklar, günde ortalama 9,24 saat uygun olmayan koşullarda çalışmaktadır. Çocuk işçiliğinin var olmasındaki en önemli etken ise, ailelerin sosyo-ekonomik seviyelerinin düşük olmasıdır.

Şıhaliyev (2020), *Uluslararası Boyutta Çocuk İşçiliği, Çocuk İşçiliğine Karşı Hukuki Düzenlemeler ve Mücadele Programları* adlı çalışmasında çocuk işçiliği ve çocukların çalışmasına sebep olan nedenleri analiz etmiştir. Şıhaliyev'in üzerinde durduğu bir diğer konu, çocuk işçi sorununun tarihsel gelişimi ve çocuk işçiye karşı olan örgütlerin uluslararası arenada kabul ettiği belgelerin incelenmesi olmuştur. Bunları yaparken ILO'nun çocuk işçiliğini önlemeye karşı düzenlediği politikaları tartışmıştır. Şıhaliyev (2020) çalışmasında, dünya genelinde çocuğa verilen değer ile çocuk kavramının tanımlanması arasında farklılık olduğunu, dolayısıyla bu durumun çocuk işçiliğine yönelik yaklaşımları da etkilediğini tespit etmiştir.

Çelik (2019), *Çocuk İşçiliği (Sivas Örneği)* adlı çalışmasında çocuk işçiliği sorununa dair toplumsal bilinç düzeyini tespit etmeye çalışmıştır. Bu çalışmada elde edilen bulgulara göre çocuk işçiliğinin en önemli nedeninin yoksulluk olduğu görülmektedir. Çalışmada ayrıca ailesinin ekonomik durumu kötü olan çocukların hem ailelerine katkıda bulunmak, hem de kendi harçlıklarını çıkarmak adına çalıştıkları tespit edilmiştir. Çalışmada, çocukların ucuz iş gücü olarak çalıştıkları işlerde fiziksel ve biyolojik olarak birçok sorunla karşılaştıkları belirtilmektedir. Sanayi ve ağır işlerde çalışan çocuklar, sağlık sorunları yaşamaktadır. Çalışmada, erken yaşta ve ağır işlerde çalışan çocukların duygusal olarak da olumsuz etkilendiği açıklanmaktadır.

Yalıncaklı (2018), *Kuşaktan Kuşağa Tarımsal Üretimde Çocuk İşçiliği: Patates Tarımı Ödemiş-Kiraz İlçeleri İzmir Örneği* adlı çalışmasında tarımsal üretimdeki enformel iş ilişkileri içerisinde çocuk emeğinin ortaya çıkış nedenlerini saptamaya çalışmıştır. Yalıncaklı, yaptığı çalışmada elde ettiği bulgularla tarım işçiliğinin kuşaktan kuşağa aktarılan bir olgu olduğunu ileri sürmektedir. Çalışmada tarımsal üretimin yoğun bir çalışma biçimine sahip olduğu ve bu süreçte çocuk emeğinin yaygın bir şekilde kullanıldığı belirtilmektedir. Kırsalda yaşayan ve küçük topraklara sahip olan ya da toprağa sahip olmayan ailelerin çocuklarının erken yaşta tarlayla tanıştığı tespit edilmiştir.

Berigel (2017), *Yoksulluk ve Kayıt Dışı İstihdam Bağlamında Türkiye'de Çocuk İşçiliği* adlı çalışmasında çocuk işçi kavramını özelde Türkiye, genelde ise Dünya ülkelerinden hareketle ele almıştır. Türkiye özelinde çocuk işçi kavramı, yoksulluk ve kayıt dışı istihdam bağlamında incelenmiştir. Bu çalışmanın verilerine göre kâr odaklı hareket eden işverenler, çocukları içinde bulundukları gelişimsel çağın özelliklerini (tecrübesizlik, bilgisizlik vb.) kullanarak, çalıştırmayı tercih etmektedir. Yine çalışmada çocuk işçiliğinin tek bir nedenden kaynaklanmadığı; yoksulluk, ucuza çalıştırma, ekonomik zorluklar, kayıt dışı istihdam gibi nedenlerin de çocuk işçiliğini artırdığı tespit edilmiştir. Çalışmanın dikkat çeken bir diğer noktası, bu nedenler ile çocuk işçiler arasında bulunan güçlü bir sarmal ilişkinin varlığıdır.

Türkiye'de Suriyeli *Çocuk İşçiliği*ni konu edinen çalışmalara bakıldığında şu yayınlar karşımıza çıkmaktadır: Kireçdağ (2021), *Türkiye'de Suriyeli Sığınmacı Çocuk İşçiliği: İstanbul'da Bir Alan Araştırması* adlı çalışmasında Suriyeli çocukların

çalışma hayatında karşılaştığı risk ve sorunları tespit etmeye, tespit edilen risk ve politikalara sosyal politikalar çerçevesinde çözümler bulmaya çalışmıştır. Çalışmada, bazı çocuk işçilerin okulu bıraktığı, bazılarının ise Suriye'de aldıkları eğitimi Türkiye'de tekrar etmek zorunda kaldıkları tespit edilmiştir. Araştırmada birçok yasağa rağmen Suriyeli çocukların düşük ücretlerle çalıştırılmaya devam edildiği açıklanmıştır. Suriyeli çocukların ev işlerinde, atölyelerde ve sokaklarda çalıştığı vurgulanmaktadır. Çalışmada çocuk işçilerin iş bulmasında ailelerin de etkili olduğu, çocukların çalışmak istememesine rağmen çalışmak zorunda kaldığı ifade edilmektedir. Bu çalışmada elde edilen bulgulara bakıldığında Suriyeli çocuk işçilerin farklı sektörlerde ve çok düşük ücretlerle çalıştırıldığı görülmektedir.

Harunoğulları (2016), *Suriyeli Sığınmacı Çocuk İşçiler ve Sorunları: Kilis Örneği* adlı çalışmasında, Suriyeli çocuk işçilerin sosyo-mekânsal ve sosyo-ekonomik durumlarını irdelemeye çalışmıştır. Bu çalışmanın verilerine göre, Suriyeli çocukların işçi olarak çalışmasının temel nedeni; yoksulluk, ebeveynlerin işsizliği, ailedeki birey sayısının fazla olması ve aileye maddi destek olma isteğidir.

Hande-Bahadır ve Uçku (2016), *İzmir'in Bir Mahallesinde Yaşayan 6-17 Yaş Arasındaki Suriyeli Çocukların Çalışma Durumları ve Çalışma Durumlarını Etkileyen Etmenler* adlı çalışmada İzmir'in bir mahallesinde yaşayan 6-17 yaş arası Suriyeli çocukların çalışma durumunu ve çalışma durumunu etkileyen sosyo-demografik etmenleri belirlemeye çalışmıştır. Bu çalışmada elde edilen bulgulara bakıldığında çocukların %25,6'sının çalışmakta olduğu, %9,8'inin ise iş aradığı görülmektedir. Diğer taraftan çalışan veya iş arayan çocukların yaş ortalamasının, çalışmayan çocuklara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Ceylan (2019), *Suriyeli Sığınmacı Çocuk İşçilerin Psiko-sosyal Sorunları ve Buna Yönelik Sosyal Hizmet Önerileri* adlı çalışmasında, Suriye'den sığınma talebiyle Türkiye'ye başvuran sığınmacı çocuk işçilerin psiko-sosyal sorunlarını araştırmaya ve bu sorunlara yönelik sosyal hizmet önerileri geliştirmeye çalışmıştır. Yapılan çalışmada elde edilen bulgular; Suriyeli çocuk işçilerin psikososyal sorunlarının sosyo-ekonomik durumlarına, kaçış deneyimlerine, aile ve sosyal destek sistemlerinin varlığına göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Çavuşoğlu (2021), *Şanlıurfa Şehrinde Suriyeli Çocuk İşçilerin Yaşam*

Koşullarının İncelenmesi adlı çalışmasında, Şanlıurfa'da çalışmak zorunda kalan Suriyeli çocuk işçilerin iş gücüne katılımını sorgulamaya çalışmıştır. Bu çalışmanın verilerine göre emeğin en savunmasız biçimini oluşturan Suriyeli çocuk işçiler, emek piyasasına daha çabuk katılmakta ve eğitim ile oyun gibi haklardan uzak yaşamaktadırlar. Çalışmada, Türkiye'de yaşayan bir kısım Suriyeli ailenin ekonomik zorluklarla baş edebilmek için çocuklarını küçük yaşta çalıştırmak zorunda oldukları tespiti ön plana çıkmaktadır.

Acar-Yurtman (2017), *Suriyeli Mülteci Göçü Bağlamında Risk Grupları: Çalışan Çocuklar* adlı çalışmada, erken yaşta çalışma hayatına girmek zorunda kalan Suriyeli çocukların suç eğilimi, madde kullanımı, eğitimden mahrum kalma gibi risklerle yüz yüze kaldıklarını ifade ederek bu unsurları saptamış ve söz konusu olguyu sosyal değişkenler doğrultusunda değerlendirmiştir. Bu çalışmadan elde edilen bulgulara göre çalışan Suriyeli çocukların büyük çoğunluğu düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip ailelerden gelmekte, çalışan çocukların okul başarısı düşmekte veya bu çocuklar eğitimden tamamen uzaklaşmaktadır.

Gür (2019), *Sokakta Çalıştırılan Suriyeli Çocuklar ve Aileleri Üzerine Bir Araştırma: Kocaeli Gebze İlçesi Örneği* adlı çalışmada, Gebze ilçesinde sokakta çalıştırılan Suriyeli çocuklar ile ailelerinin durumlarını içeren genel bir profil çıkarmayı amaçlamıştır. Ailelerin yapısı ile çocukları sokakta çalışmaya iten nedenler arasındaki ilişkiyi saptamak amacıyla yaşları 6-15 arasında değişen 75 (53'i erkek, 22'si kız) Suriyeli mülteci çocuk ve onların aileleri arasında farklı görüşmeler gerçekleştirmiştir. Çalışma sonucunda Suriyeli ailelerin çocuklarına çok fazla sorumluluk yüklemesinin, ebeveyn ile çocuk arasındaki "rol değişiminin" ve "ailenin yoksulluğunun" başat sorunlar arasında olduğunu tespit etmiştir.

Karakaya (2022), *Suriyeli Çocukların İşçilik Hayatına İlişkin Aile Tutumları: Kilis Örneği* adlı çalışmasında eğitim hayatına katılmayıp çalışma hayatına atılan Suriyeli çocukların ailelerinin sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik durumlarının çocukların çalışma hayatına atılmasında nasıl bir belirleyicilik oluşturduğuna, ailelerin çocuklarının çalışmasına yönelik bakış açısının ne olduğuna, çocukların çalışma öykülerine, ailelerin çalışan çocuklarına yönelik gelecek beklentilerinin neler olduğuna dair düşüncelerini aile perspektifinden değerlendirmeye çalışmıştır. Bu

çalışmanın verilerine göre Suriyeli ailelerin sosyo-ekonomik düzeylerinin düşük olması ve hanede yaşayan kişi sayısının fazla olması, çocukların çalışmasında belirleyici etken olarak ön plana çıkmaktadır. Ayrıca ekonomik durumu kötü olan Suriyeli ailelerde çocukların haneye gelir getirici bir kaynak olarak görüldüğü ve çocukları çalıştırmanın kısa vadede daha yararlı olduğu görüşü tespit edilmiştir.

Kızıloğlu (2021), *Potentialities for And Limits to Inclusion By Education: The Case of Syrian Children's Education in Turkey and Child Labour (Eğitim Yoluyla Kapsayıcılığın Potansiyeli ve Limitleri: Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitimi ve Çocuk İşçiliği Örneği)*" adlı çalışmada Suriyeli çocukların okula gidememe ve Türkiye'de yaşayan Suriyeli çocukların okulsuz kalma nedenlerini ortaya koymaya çalışmıştır. Bu çalışmanın verilerine göre Türkiye'de yaşayan Suriyeli çocukların okulsuz kalmasındaki en büyük neden çocuk işçiliğidir.

Aykut (2019), *Çalışan ve Eğitime Devam Eden Suriyeli Çocuklarda Yaşam Doyumu ile Depresyon Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* adlı çalışmasında, çalışan ve eğitime devam eden Suriyeli çocuklarda yaşam doyumu ile depresyon arasındaki ilişkiyi incelemeye çalışmıştır. Yapılan çalışmanın verilerine bakıldığında çalışan çocuklarda depresyon düzeyi ile yaşam doyumu arasında negatif olarak anlamlı ve güçlü bir ilişkinin olduğu saptanmıştır.

Lortoğlu (2019), *Tekstil Sektöründe Suriyeli Çocuk Emeği: İstanbul Örneği* adlı çalışmasında, çocuk emeğini tekstil sektöründe çalışan Suriyeli çocuklar özelinde incelemiş ve çocukların gözünden çalışma şartlarını anlamaya çalışmıştır. Bu çalışmanın verilerine göre, Suriyeli çocuklar tekstil sektörü için ciddi bir istihdam kaynağıdır. Bu sektörde çalışan Suriyeli çocukların işverenler tarafından tercih edilme sebebi ise güvencesiz olarak, kötü şartlarda ve ucuz ücret karşılığında yoğun emekle çalıştırılmaları olmuştur.

Araştırma konumuza benzer bir çalışma Türkmen'in 2018 yılında Şanlıurfa'da gerçekleştirdiği *Türkiye'de Mülteci Çocuk Emeği: Şanlıurfa'da Çalışan Suriyeli Mülteci Çocuklar* isimli yüksek lisans tezidir. Bu çalışmada Şanlıurfa'da çalışan Suriyeli çocukların emeği ele alınmıştır. Yoksul Suriyeli ailelerden gelen çocukların emek piyasasına girişinin daha kolay gerçekleştiği ve ekonomik zorluklarla mücadele etmenin en yaygın yolunun çocuk işçiliği olduğu çalışmada tespit edilmiştir.

Çalışmaya göre çocuk işçilerin karşılaştığı sorunların başında ağır çalışma koşulları, düşük ücret ve iş tanımının işverene göre değişmesi gelmektedir. Araştırmamız, konu olarak bu çalışma ile benzerlik gösterse de örneklem grubundaki cinsiyet dağılımı, kaynak kişilerdeki çeşitlilik, sektörel çeşitlilik ve yıl olarak elde edilen sonuçlar bakımından farklılık arz etmektedir. Bu çalışma, Şanlıurfa özelinde çalışan çocukları ele aldığı tarih itibariyle ortaya çıkan durumlarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Söz konusu niteliklerden dolayı yukarıdaki çalışmalardan ayrılmaktadır.

Çalışma toplamda dört (4) bölümde oluşmaktadır. Birinci bölümde çalışmanın metodolojisine yer verilmiştir. Giriş başlığının altında çalışmanın yöntemine ilişkin konu ve konunun önemi, amacı, modeli, evren ve örneklemi, verilerin toplanması, verilerin analizi, sınırlılığı ve zorluğu ortaya konulmuştur.

İkinci bölümde, çalışmada yer alan göç kavramı ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Göç, göç kavramının bağlı olduğu temel unsurlar, göçün nedenleri, göçün şekli, yaşanan göçler sonucunda uluslararası göç kavramının meydana getirdiği göçmen, mülteci, sığınmacı ve geçici koruma kavramları ayrıntılı bir şekilde çalışmaya bağlı olarak alt başlıklar hâlinde verilmiştir. Bu bölümde ayrıca göç kuramları ve türleri ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde, *Çocuk ve Çalışma Hayatı* başlığı adı altında çocukluk kavramı, çocukluk kavramının oluşumu, uluslararası metinlere ve Türkiye yasalarına göre çocuk işçiliği ele alınmıştır.

Son bölümde ise Şanlıurfa'nın merkez ilçeleri olan Haliliye ve Eyyübiye'de yapılan saha çalışması sonucunda elde edilen bulgular nitel yöntem doğrultusunda "*Şanlıurfa Çalışma Hayatındaki Suriyeli Çocukların Yaşadığı Problemler"* başlığı altında ana hatlarıyla incelenmiştir.

Sonuç ve öneriler kısmında çalışmanın saha bulgularından yola çıkılarak çalışmanın konusuna, amacına ve yöntemine uygun olarak çıkarımlar, çözüm önerileri ve yorumlar ortaya konulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ

Suriye'de ortaya çıkan iç çatışma ve güvenlik sorunları nedeniyle evlerini ve işlerini bırakan insanların önemli bir kısmı Türkiye'ye sığınmıştır. Türkiye'de sığınılan şehirlerin başında Şanlıurfa gelmektedir. Göç etmek zorunda kalan Suriyeli ailelerin birçoğu, maddi açıdan zor şartlar altında hayatlarını idame etmeye çalışmaktadır. Bu durumun temel nedenleri; ailenin sürekli bir gelire ve sosyal güvenceye sahip olmaması, aile bireylerinin işsiz olması, aile reislerinin savaş nedeniyle ölümü, hanedeki kardeş sayısının fazla olması, yoksulluk v.b. şeklinde sıralanabilir. Bu nedenlerin bir sonucu olarak çocuklar, başta sokaklar olmak üzere bulabildikleri farklı işlerde ve zor şartlar altında çalışmaya başlamışlardır. Bu çocukların bir kısmı kendi istekleriyle, bir kısmı da ailenin bütçesine katkı sağlamak için erken yaşta çalışmak zorunda kalmıştır (Harunoğulları, 2016, s. 44). Bu çerçevede çalışmanın konusunu Şanlıurfa'da çalışma hayatındaki Suriyeli çocukların yaşadığı problemler oluşturmaktadır. Çalışmada Şanlıurfa'da işçi olarak çalışan Suriyeli çocukların aile yapısı, eğitim ve sağlık durumları, yaşadığı dil sorunları, çalışma koşulları, dışlanmaya veya istismara maruz kalıp, kalmadıkları incelenmektedir.

Şanlıurfa'nın kendi özelinde çok çocuklu aile yapısına sahip olması ve buna ek olarak göçle gelen Suriyeli çocukların varlığı özellikle çocuk işçiliğine yönelik araştırmaların önemini artırmıştır. Bu bağlamda Şanlıurfa'da çalışan Suriyeli çocuk işçilere yönelik saha araştırmaları önem kazanmaktadır. Bu çalışma, Suriyeli çocukların çalışma hayatında karşılaştıkları problemleri, Şanlıurfa özelinde ele almaktadır.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın amacı, Şanlıurfa özelinde Suriyeli çocukların çalışma hayatında karşılaştığı problemleri incelemektir. Çalışma bu doğrultuda aşağıda yer alan sorulara Suriyeli çocukların karşılaştığı mekân, dil, çalışma, istismar, iş, eğitim, sağlık, ruh sağlığı, aile yapısı, refakatsiz çocuk vb. gibi temel sorunlar çerçevesinde cevap aramaktadır.

1. Suriyeli çocukların yaşadığı mekânların sosyoekonomik profili nasıldır?
2. Suriyeli çocukların demografik özellikleri nelerdir?
3. Suriyeli çocukların sosyal hayatta ve çalışma hayatında yaşadığı dilsel sorunlar nelerdir?
4. Suriyeli çocukların erken yaşta çalışmalarının altında yatan başlıca sorunlar nelerdir?
5. Suriyeli çocukların çalışma hayatında ve diğer alanlarda en çok istismara ve sömürüye uğradığı konular nelerdir?
6. Suriyeli çocuklar eğitim konusunda hangi sorunlarla karşılaşmaktadır?
7. Suriyeli çocukların sağlık konusunda yaşadıkları sorunlar nelerdir?
8. Suriyeli çocukların göç öncesi ve göç sonrası yaşadıkları psikolojik sorunlar nelerdir?
9. Göç sonrası refakatsiz konuma düşen Suriyeli çocukların yaşadığı sorunlar nelerdir?

1.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE VERİ TOPLAMA TEKNİĞİ

Sosyal bilimlerde ve sosyolojide araştımalar; çalışmanın konusuna, amacına ve planına uygun olarak nicel, nitel veya karma yöntemle yapılabilmektedir. Nicel araştırmalar pozitivist epistemoloji ile uyumlu iken, nitel araştırmalar anlamacı epistemoloji karakteristiği taşımaktadır (Kuş, 2007, s. 105).

Araştırmamızda çalışmanın konusu ve amacına uygun olarak nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, "gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma" olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 41). Nitel araştırma ayrıca olay ve olguların sebeplerinin ve sonuçlarının ya da detaylarının açıklanmasını sağlayan önemli bir araştırma yöntemidir (Baltacı, 2017, s. 1). Nitel yöntem, Türkiye'de yaşayan ve iş hayatına dâhil olan Suriyeli çocuklar üzerine odaklanan bu çalışmada onların gündelik hayatlarını, iş hayatına katılma nedenlerini ve deneyimlerine ulaşılmayı mümkün kılmaktadır. Katılımlı gözlem ve görüşme, nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan tekniklerdir (Kuş, 2007, s. 77). Nitel araştırmalarda sıkça başvurulan görüşme teknikleri ise yapılandırılmış, yarı

yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşme tekniği olarak üçe ayrılmaktadır. Yapılandırılmamış görüşme tekniğinde görüşmeden önce araştırma soruları hazırlanmaz ve görüşme kısmen söyleşi havasında geçer. Bu görüşme tekniğinin en önemli zorluklarının başında çok fazla zaman ve enerji istemesi gelmektedir. Yapılandırılmış ve yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinde ise sorular daha önceden hazırlandığı için sistematik veriye ulaşmak daha kolay olmaktadır (Türnüklü, 2000).

Bu çalışma, Suriyeli çocukların gündelik pratiklerinde görünenin altındakini ve Şanlıurfa özelinde yaşadıkları problemleri ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Araştırma, Şanlıurfa'nın çalışma hayatındaki Suriyeli çocukların yaşadıkları problemlerden olan mekân, dil, çalışma, düşük ücret karşılığında çalıştırma, istismar, sağlık, aile yapısı, refakatiz çocuk vb. konular üzerinde durmaktadır. Bu konularla ilgili sorular hazırlanmış ve nitel yöntemin yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Araştırmada yarı yapılandırmış görüşme formu kullanılmasının sebebi bu tekniğin yapılandırılmış görüşme tekniğine nazaran daha esnek bir özelliğe sahip olmasıdır (Türnüklü, 2000, s. 547).

Yarı yapılandırılmış görüşme formunun sahada uygulanabilmesi için Harran Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu onayı alınmıştır. Bu görüşme formlarının sahada uygulamasında tercüman desteği alınmıştır. Araştırmacı tarafından görüşme esnasında gözlem yapılarak saha notları da toplanmıştır.

1.4. ARAŞTIRMANIN EVREN VE ÖRNEKLEMİ

Araştırmanın evrenini, Suriye'de yaşanan iç savaşa bağlı olarak, Türkiye'ye zorunlu olarak göç eden ve Şanlıurfa ilinde ikamet ederek farklı iş kollarında çalışan 15 yaş ve altı Suriyeli çocuklar oluşturmaktadır. Türkiye'ye göç eden Suriyeliler genelde Şanlıurfa'da, özelde ise Şanlıurfa'nın belli mahallerinde yoğunlaşmıştır. Bu gerçekten hareketle çalışma Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı Eyyübiye ve Haliliye merkez ilçelerine odaklanmış ve araştırmanın örneklemi bu ilçelerden seçilmiştir.

Araştırma kapsamında 15'i Eyyübiye ilçesinde ve 15'i Haliliye ilçesinde ikamet eden toplam 30 çocuk işçiyle yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir. Ayrıca çocukların ebeveynleri başta olmak üzere muhtar, işveren, imam, okul müdürü, öğretmen, çocuk doktoru ve bu alanda çalışan STK'ler, meslek, kurum ve kuruluşlarladaki 13 kaynak kişi ile daha görüşme yapılmıştır. Özetle çalışma kapsamında 43 kişi ile sahada

derinlemesine bireysel görüşme gerçekleştirilmiştir.

Farklı iş kollarında çalışan Suriyeli çocukların künyesi, görüşme paragraflarının sonunda yer almaktadır. Ayrıca parantez içerisinde *cinsiyet, yaş, Suriye'den geldiği şehir, Şanlıurfa'da çalıştığı sektör* şeklinde bilgilere yer verilmiştir. Kaynak kişilerin parantez içerisindeki bilgileri ise *meslek ve yaş* olarak belirtilmiştir.

Çalışma kapsamında görüşülen kaynak kişilerin, çalışan Suriyeli çocukların ve ebeveynlerinin bu çalışmada gönüllü olarak yer almaları için izinleri alınmıştır. Tüm bireyler, istedikleri zaman görüşmeyi sonlandırabilecekleri konusunda bilgilendirilmiştir. Böylelikle rahat bir şekilde kendilerini ifade etmeleri amaçlanmıştır. Yine tüm bireylere çalışmanın gizliliği ve sadece bilimsel amaçlı kullanılacağı konusunda bilgi verilmiştir. Elde edilen veriler, Mayıs 2021-Ağustos 2022 tarihleri arasında toplanmıştır.

Sosyal bilimler, saha araştırmalarında örneklem, olasılıklı ve olasılıklı olmayan (amaçlı) şeklinde belirlenmektedir. Az sayıdaki kişiyi kapsayan nitel çalışmalar, konuyu derinlemesine araştırdığı için yaygın bir şekilde amaçlı örnekleme tekniğini kullanmaktadır. Bu nedenle amaçlı örnekleme tekniği birçok durumda, olay ve olguların keşif ve açıklanmasında yararlı sonuçlar vermektedir (Tarhan, 2015). Bu çalışmada da nitel yöntemde sıkça başvurulan amaçlı örneklem tekniği kullanılmıştır. Amaçlı örneklem tekniğiyle Suriyeli çocukların çalıştıkları farklı sektörler seçilmiştir. Ayrıca örneklem belirlenirken görüşme yapılan çocukların 15 yaşın altında olmasına, Suriye'nin farklı kentlerinden gelmiş olmasına ve cinsiyet dağılımına dikkat edilmiştir.

1.5. ARAŞTIRMA VERİLERİNİN ANALİZİ

Yapılan saha araştırmasında elde edilen verilerin çözümlemesinde, *içerik analiz tekniği* kullanılmıştır. İçerik analizi; sosyal bilimlerin sosyoloji, tarih, psikoloji, siyaset bilimi gibi birçok alanında kullanılan bir yöntemdir (Öğülmüş, 1991). İçerik analizinde temel amaç, yapılan işlemi ve birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek, bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır (Karataş, 2017, s. 74). Bu doğrultuda sahada elde edilen bulgulara bağlı olarak hane yapısı, eğitim, sağlık, dil, iş-çalışma koşulları, ayırımcılık/dışlanma/istismar vb. başlıklar altında kategorileştirme (temalaştırma) yapılmıştır. Bu işlemler sonucu elde edilen bulgular çalışan çocukların yaşadıkları

problemler çerçevesinde çözümlenmeye çalışılmıştır.

1.6. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırmanın en büyük zorluğu dil problemidir. Çalışan Suriyeli çocuklarda Suriyelilerin yoğun olarak yaşadıkları yerlerde yaşamalarına, eğitime yeterince katılamamalarına, savaşın yarattığı ağır travma ve yoğun iş saatleri nedeniyle yeterli derecede sosyalleşememelerine bağlı olarak konuşma zorluğu olduğu görülmüştür. Bu duruma bağlı olarak çalışan Suriyeli çocukların kendilerini ana dillerinde dahi yeterli derecede ifade edemedikleri ve cümlelerinin kısa ve eksik kelimelerden oluşturdukları gözlemlenmiştir. Bu durum görüşme esnasında daha fazla zaman ve emek harcamayı gerekli kılmıştır. Zaman ve emeğin çok fazla harcanmasının bir başka önemli nedeni ise, çalışmanın yapıldığı tarihlerde Covid-19 salgınına yönelik yoğun önemlerin sürmesi olmuştur.

Yüz yüze gerçekleştirilen görüşmeler esnasında mutlaka tercümandan destek alınmıştır. Hem tercümana duyulan ihtiyaç nedeniyle hem de çocukların aktif olarak çalışmasından kaynaklı olarak görüşme süreleri ortalama 1-2 saat olmuştur. İşverenin yapılan görüşmelerde yer alması, çocukların rahat bir şekilde konuşmasını engellemiştir. Bu duruma bağlı olarak özelikle istismar, düşük ücret, çalışma koşulları gibi sorulara verilen yanıtlarda çocukların korku ve güvensizlik yaşadığı jest ve mimiklerinden hareketle gözlemlenmiştir. Ancak araştırmacı, çocuklara rahatlatıcı sözlü dönütlerde bulunarak diyaloğun sürmesini sağlamıştır.

Çoğu işverenin *Suriyeli çalışan çocuk* ifadesi karşısında sert bir tavır takındığı ya da bir an önce oradan uzaklaşma eğiliminde olduğu görülmüştür. Araştırma sırasında tespit edilen bir diğer nokta, işverenlerin çalışan ya da çalıştırılan çocukları olduğundan büyük göstererek onları çalışan ya da çalıştırılan çocuk kategorisinden çıkarma çabası içerisine girmesi olmuştur. Dolayısıyla sahada çocuklara erişme ve onlarla görüşme konusunda bazı sorunlar yaşanmıştır. Tüm bu problemlere rağmen, görüşmeler örneklem büyüklüğü doyum noktasına ulaşana kadar sürdürülmüştür. Bu çalışmada elde edilen bulgular, araştırma kapsamındaki örneklem ile sınırlıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

GÖÇÜN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ

2.1. GÖÇ VE GÖÇ TÜRLERİ

2.1.1. Göç

İnsanlar, tarihin hemen hemen her döneminde farklı şekillerde göç olgusunu deneyimlemişlerdir. İnsanlık tarihine bakıldığında, insanların çeşitli sebeplere bağlı olarak yaşadıkları yerden, farklı yerlere göç ettikleri görülmektedir. Farklı sebeplerden dolayı göç eden insanlar, yaşadıkları mekânları bazen gönüllü, bazen de irade dışı terk ederler (Kaya, 2017, s. 18). Göç, geçmişten günümüze devam eden savaş, çatışma, şiddet olaylarının yaygınlaşması, güvenlik sorunu, istikrarsızlık, insan hak ihlalleri, aşırı nüfus artışı, işsizlik, daha iyi hayat standartlarına erişme, küresel ısınma, erozyon, çölleşme, kıtlık, sulak alanların yok edilmesi, genetik çeşitliliğin kaybolması, dere ve ırmakların yağmalanması gibi nedenlerle, gelecekte de devam edecek olan, insanların yaşamlarını sürdürdüğü her yerde kaçınılmaz olarak gerçekleşebilecek bir olgu olma özelliğini korumaktadır (Koçak ve Terzi, 2012, s. 164; Bellamy, 2013, s. 11).

Göçün tanımına bakıldığında; göçün dinamik yapısı, toplumsal, ekonomik, siyasal ve kültürel sonuçlara bağlı olarak çok boyutlu olması, çoğalması, çatallaşması ve göç olgusunun kendine has özeliklerinden dolayı, göç kavramına yönelik yapılan tanımlar kendi içerisinde farklılık göstermektedir. Bu nedenle sosyoloji, psikoloji, antropoloji, iktisat, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, tarih, nüfus bilimi, coğrafya, sosyal politika, sosyal hizmetler v.b. interdisipliner bir olgu olduğu için göç kavramına farklı yaklaşımlar sergilenmiştir.

Göç kavramının birçok tanımı bulunmaktır. Lee'ye göre insanlar tarafından kalıcı veya geçici olarak yapılan yer değişikliği göç kavramının tanımını oluşturur (Lee, 1966, s. 49). Castles ve Miller ise göç, daha iyi bir hayat arayışında olan ve başka bir yere göç etme kararı alan insanların daha sonraki hayatlarını tümüyle sarmalayan ve ardından gelen kuşakları etkileyen bir süreçtir (Castles ve Miller, 2008, s. 29). Göç olgusu bağlamında tüm bu tanımların ortak noktasına baktığımızda mekânsal bir yer değişikliğine gönderme yaptıkları görülmektedir.

İnsanların ya da bireylerin yaşadıkları yer değişikliğini ifade eden göç

olgusunun birden çok türü bulunmaktadır. Göç türlerine bakıldığında bireysel olarak bir tercih doğrultusunda kişinin gerçekleştirmiş olduğu yer değişikliği ya da kişinin ailesiyle birlikte daha iyi hayat standartlarına kavuşma arzusu doğrultusunda gerçekleştirmiş olduğu göç eylemleri *gönüllü göç* olarak tanımlanmıştır. Kişinin veya toplumun istemediği ve irade dışı gelişen doğal afet, savaş, açlık, kuraklık, iç savaş v.b. nedenlere bağlı olarak bireylerin ya da grupların yer deriştirme olgusunun yaratığı göç türü de *zorunlu göç* olarak tanımlanmıştır. Göçler, mesafeye göre de tanımlanmaktadır. Ülke içerinde gerçekleşen göçlere *iç göç*, bir ülkenin ulusal sınırlarını aşan göçlere de *dış göç* diyebiliriz.

Göçler süresine göre *geçici* ve *kalıcı göç* hareketi olarak, göç eden bireylerin yoğunluğuna ya da sayısına göre *bireysel* ve *kitlesel* göç hareketi olarak tanımlanmıştır. Göç aynı zamanda kanunlarla olan ilgisi bakımından yasal ve yasa dışı olarak ikiye ayrılmaktadır. Yasal izne bağlı olarak gerçekleşen göçlere *yasal göç/düzenli göç*, yasal izne tabi olmayan göçlere *yasa dışı göç/düzensiz göç* denir. Daha çok düzensiz göç kapsamında değerlendirilen geldiği ülke, transit ülke, gitmek istedikleri ülke gibi birçok kavram ortaya çıkmıştır. Bu kavramlar şu şekilde sıralanabilir: *Hedef ülke*, birey ya da grupların göç yönünün olduğu ülke; *kaynak ülke*, bireylerin ya da grupların yaşadığı ülke; *transit ülke*, düzenli veya düzensiz göçmenin, içinden geçerek başka bir ülkeye geçtiği ülke şeklinde tanımlanmaktadır (İşcan-Erdoğan, 2019, s. 25).

2.1.2. Uluslararası Göç

21. yüzyıl büyük bir göç olgusuna tanıklık etmiş olsa da aslında göç olgusu küresel düzeyde yıllardır dünyanın dört bir yanındaki toplumları ve bireyleri etkilemekte ve olanca hızıyla devam etmektedir (Engelhardt, 2020). Uluslararası göç, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra görünür olmaya başlamış ve göç nitelik değiştirerek artmaya devam etmiştir (Castlesve Miller,2008, s.95).

Yeryüzündeki bütün ülkeler, ya göç alan ya göç veren ya da her ikisini birden yaşayan ülkeler olarak, ulus aşırı göçten dolaylı ya da doğrudan etkilenmektedir (Castles ve Miller, 2008, s. 8). Buna bağlı olarak uluslararası göç, günümüzde küresel düzeyde birçok toplumu doğrudan ya da dolaylı olarak farklı açılardan etkilemektedir. Bunların başında demografik, siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik alanlar

gelmektedir (Kaya ve Şahin, 2021, s. 2). Çünkü göç, birey ya da grupların yer değiştirmesinin ötesinde; yaşam, sosyal ilişki, sınıf ve statü, örgütlenme ve ağlar, kültürel uyum ve çatışma süreçleri gibi diğer birçok boyutuyla beraber çok katmanlı bir toplumsallığı ifade etmektedir (Kaya ve Orhan Demirağ, 2016, s. 556). Tüm bunların varlığı, göçün nedenlerinin, biçimlerinin, yoğunluğunun ve yönünün değişime uğramasına neden olmaktadır (İnce, 2018, s. 4).

Uluslararası göçe yönelik yapılan tanımlara bakıldığında, göç ile ilgili tanımlar kendi içinde farklılıklar barındırmaktadır. Uluslararası göç, ülke sınırlarının ötesinde, başka bir ülkeye yönelik meydana gelen bireysel ya da kitlesel nüfus hareketliliği olarak tanımlanmıştır (Lewis, 1982, s. 15).

Birleşmiş Milletlerin yaptığı tanıma göre uluslararası göçün gerçekleşebilmesi için bireyin ya da grupların farklı sebeplere bağlı olarak, yaşadıkları ülkeden ayrılarak, başka bir ülkeye yerleşmeleri ve o ülkede bir yıldan fazla bir süre yaşamaları gerekmektedir (Aksoy, 2012, s. 294). Bu tanımlardan anlaşılacağı üzere uluslararası göçün iki tane önemli bileşeninin olduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan birincisi, bir ulusal sınırı geçme; ikincisi ise geçilen ülkede en az bir yıla kadar kalmadır.

Uluslararası göç *gönüllü* ya da *zorunlu* gerçekleşebilir. Gönüllü göç, isteğe bağlı olan ya da birey ve grupların kendi iradeleri çerçevesinde gerçekleştirilen göç olgusunu ifade etmektedir. İş bulma ve daha iyi yaşam koşullarının varlığı, bu göç olgusu üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Zorunlu göç olgusuna baktığımızda ise bireylerin ya da grupların savaş, iç savaş, doğal afet, açlık, etnik-dinsel baskı v.b. sorunlardan dolayı birey ya da grupların rızası ve iradesi dışında kendi ülkesinden başka bir ülkeye göç etmesi durumudur (Gür, 2017, s. 9).

Orta Doğu ve farklı ülkelerde meydana gelen ve birçok ülkeyi etkileyen *Arap Baharı,* uluslararası arenada derin etkileri olan sosyolojik bir olgudur. Suriye de bundan etkilenmiştir. Hâlen devam eden çatışma ve şiddet olaylarından dolayı milyonlarca insanının kitlesel bir şekilde göç etmesi hem zorunlu hem de uluslararası göç kriterlerini taşımaktadır.

2.1.3. Düzensiz Göç

Düzensiz göç olgusu, gün geçtikçe dünya gündeminin önemli bir konusu olmaya devam etmektedir. Göç hareketi her ne kadar bir yer değiştirme sürecini ifade

etse de bu yer değiştirenin belli başlı birtakım süreçleri vardır ve bu süreçlerin başında da göçün yasal veya yasa dışı olması gelmektedir.

Düzensiz göç kavramına bakıldığında Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda (YUKK) *"yabancıların yasa dışı yollarla Türkiye'ye girişi, Türkiye'de kalışı, Türkiye'den ayrılışı ve Türkiye'de izinsiz çalışması" (mad.3/1)* olarak tanımlar. Başka bir tanıma göre düzensiz göç; zamanı ve yönü bilinemeyen, göç eden bireylerin ya da grupların sosyal, ekonomik ve demografik özellikleriyle beraber pek çok açıdan değişkenlik gösterebileceği, transit ve kalıcı düzlemde hedeflerin farklılaşabildiği göç türüne verilen isimdir (Şanlıöz, 2016, s. 140). Bu tanımlardan da anlaşılacağı gibi düzensiz göç olgusunun gerçekleşme süreci hukuki bir duruma gönderme yapmaktadır. Bu durumda da belge ve kayıtların önemi ön plana çıkmaktadır.

Düzensiz göçe Türkiye bağlamında bakıldığında, Türkiye'nin Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının kesiştiği noktada olması hasebiyle, sahip olduğu jeopolitik konumu, siyasal ve ekonomik açıdan gelişmemiş ya da az gelişmiş Orta Doğu, Kafkasya ve Orta Asya'daki devletler ile refah seviyesi yüksek Avrupa ülkeleri arasındaki bir köprü olma özelliği taşıması düzensiz göçlerin geçiş güzergâhı olmasına yol açmaktadır (Tepealtı, 2019, s. 129).

Türkiye'nin düzensiz göçe maruz kalmasının altında yatan nedenleri şu şeklide sıralayabiliriz.

- Türkiye ve Avrupa arasındaki yakın mesafenin varlığı
- Türkiye'nin sınır komşusu olan ülkelerde yaşanan savaş
- İşverenlerin daha ucuz ve düşük bir maliyete sahip göçmenleri tercih etmesi
- Ekonomik, sosyal ve kültürel yaşam cazibesi
- İnsan haklarını merkeze alan kanunlar çerçevesinde keyfiliğin olmaması (işkence, idam vb.nin yasak olması) (İşcan-Erdoğan, 2019, s. 27).

2.1.4. Transit Göç

Türkiye, hem yakın çevresinde hem de bölgesel düzeyde hâlen devam etmekte olan ve güncelliğini koruyan, politik ve siyasi çalkantılar sonucunda, yaşanan göçlerden konumu gereği etkilenmektedir.

Transit göç, düzensiz göçün içinde değerlendirilmekle beraber aynı zamanda

onun bir alt kategorisi olarak kabul edilir. Ayrı olarak küresel anlamda kabul edilen bir tanım değildir. Dünyada 1990'lı yılların ikinci yarısında ortaya çıkan transit göç kavramı, o dönemlerde yaşanan sosyolojik olgulara bağlı olarak birçok uluslararası kuruluşun ana gündem maddesini oluşturmuştur. Buna göre transit göçle ilgili uluslararası genel geçer tanımlar olmasa da transit ülke kavramına yönelik birtakım tanımlar oluşturulmuştur. Bu tanımlardan birkaçı şöyledir: IOM, transit ülkeyi *"yasal ya da yasa dışı göç akımlarının içinden geçtiği ülke"* (IOM, 2009, s. 57) olarak tanımlamaktadır. Bir başka tanımda ise transit ülke, coğrafi olarak kaynak ve hedef ülke arasında bulunan ülke olarak nitelendirilmektdir (Tepelatı, 2019, s. 126). Bu tanımlardan anlaşılacağı üzere transit ülke bir geçiş ülkesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye jeopolitik konumundan dolayı çoğu zaman Asya ve Avrupa arasında köprü vazifesi görmektedir. Buna bağlı olarak da Türkiye, sahip olduğu konum itibarı ile düzensiz göç akışının doğu-batı hattında en sık kullanılan güzergâh hâline gelmiştir (Sağıroğlu, 2015, s. 9).

Türkiye 1990'ların başından beri düzensiz göç olgusuna yoğun bir şekilde maruz kalmaya başlamıştır. Bunun yaşanmasında Körfez Savaşı, Irak'ın ABD tarafından işgali, birçok sosyolojik olgudan dolayı 2010 yılında başlayan Arap Baharı süreci ve sürecin son uzantısı olan Suriye İç Savaşı'nın yarattığı düzensiz göç olgusu ektili olmuştur (Kartal ve Başçı, 2014, s. 284). Bu bağlamda Türkiye Suriyeliler için de bir transit ülke olma özelliği taşımaktadır.

2.1.5. Zorunlu Göç

İnsanların üzerinde ömür boyu devem eden ve kalıcı izler bırakan göç türlerinden biri, insanların zorla yerlerinden edilmesine dayanan zorunlu göç olgusudur. Bu olgunun en önemli özelliği, göçe maruz kalan birey veya grupların doğrudan kendileri taraf olmadıkları hâlde, çatışma ve savaşların, iradeleri dışında meydana gelen olayların varlığı yüzünden, zorla göç etmek zorunda kalmalarıdır (Keser, 2011, s. 10-11).

Zorunlu göç, insanları tehdit eden ve onların mutluluğuna yönelik baskı oluşturan tehdit olgusu, savaş, açlık, etnik baskı gibi nedenlerden dolayı insanların kitlesel ya da bireysel olarak yer değiştirmesi olup mülteci, sığınmacı ve yerinden

edilmişleri kapsar (Kaya, 2018b, s. 4710).

Zorunlu göç ya da zorla yerinden edilme, bireylerin ya da grupların iradeleri dışında yaşanan olaylara bağlı olarak yaşadıkları yerlerden ayrılmak zorunda kalmalarını ifade etmektedir. Zorunlu göçe yönelik yapılan tanımlara bakıldığında IOM zorunlu göçü *doğa veya insana bağlı sebeplerden dolayı, bireylerin ya da grupların yaşamına ve refahına yönelik tehditleri de içeren bir zorlama unsuru bulunan göç hareketi* (IOM, 2019, s. 103) olarak tanımlar. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere zorunlu göç, birey ya da kitlelerin iradeleri ve arzuları dışında meydan gelen bir göç türüdür.

20. yüzyılda toplumsal, ekonomik ve kültürel yıkımı beraberinde getiren Birinci ve İkinci Dünya Savaşı'ndan dolayı çoğu insan yerlerinden edilmeye zorlanılmıştır. Buna benzer bir sosyolojik olguyla 2000'li yılların başında başta Orta Doğu olmak birçok farklı ülkede nedenlerden dolayı zorunlu göçler yaşanmıştır. Özelikle Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da yerel ve bölgesel düzeydeki çatışma ve istikrasızlıktan dolayı pek çok insan zorunlu göçe maruz kalmıştır.

Arap Baharı'nın birçok ülkede yanan ateşi, 2011 yılında Suriye'ye de sıçramış, buna bağlı olarak Suriye'de başlayan olaylar veya gösteriler benzer şekilde silahlı çatışmalara dönüşmüştür (Kaya, 2020, s. 232-233). Çok katmanlı ya da komplike bir olgu olan çatışma ve savaşlar, sadece çatışan taraflar olarak askerleri değil, sivillerin de hayatını tehlikeye atan büyük bir şiddet olgusudur. Bu şiddet olgusunun toplumsal yansıması ise yaralanma, sakatlanma, ölüm, tecavüz, işkence, yağma, doğanın tahribi, hayvan ve insanlara yönelik ağır hak ihlallerinin gerçekleşmesi ve insanların da zorla göçe maruz kalmaları olarak kendisini göstermektedir (Kaya, 2020, s. 232). Bu bağlamda Suriye'den Türkiye'ye yönelik yaşanan göç hareketi sonucunda *geçici koruma* statüsünde Türkiye'de kayıt altına alınan Suriyeli sayısı 03.04.2023 tarihi itibarıyla 3.419.328 kişi olarak kayıt altına alınmıştır (GİB, 2023).

2.2. GÖÇE BAĞLI OLARAK ORTAYA ÇIKAN HUKUKİ STATÜLER

2.2.1. Göçmen

Göç olayıyla birlikte meydana gelen göçmenliğin birçok sebebi vardır. Bu

sebepler kendi içerisinde farklılıklar taşıyabilmektedir. Ancak öne çıkan en önemli etkenlerden biri ekonomidir. Günümüzde ise göçmenliği ortaya çıkaran temel etkenlerin başında savaşlar ve iç çatışmalar gelmektedir. Yaşadıkları ülkeleri terk eden göçmenlerin yaşam koşullarını iyileştirmek adına temel yaşam standardı iyi olan ve yüksek refah seviyesi sağlayan ülkelere göç etme eğilimleri daha fazladır (Asar, 2004, s. 236).

Göçmen kavramına yönelik yapılan tanımlara baktığımızda genel anlamda göç, bir yerden veya bölgeden başka bir yere ya da bir ülkeden başka bir ülkeye gitme; göçmen ise bu yer değiştirme ve değiştirdiği yere kendi iradesiyle "yerleşme" gayreti içerisinde olan bireyler olarak tanımlanır (Erbaş, 2019, s. 323). Uluslararası Göç Örgütüne göre göçmen terimi genellikle "Bireyin göç etme kararını zorlayıcı dış faktörlerin müdahalesi olmaksızın kendi özgür iradesiyle ve 'kişisel uygunluk' sebepleriyle aldığı tüm durumları kapsar." şekilde tanımlar (IOM, 2009, s. 37).

Bireyin özgür iradesiyle göçe karar vermesi ve ekonomik açıdan hayat şartlarını iyileştirme çabasının içerisinde olması, göçmen olarak nitelendirilme bakımından önemli iki özellik olarak ön plana çıkmaktadır. Göçmenlerin özgür iradeleriyle göç sürecine dâhil olmaları, bu göçün diğer göç biçimlerinden ayrılan önemli bir özelliği olduğu söylenebilir.

2.2.2. Mülteci

Zorunlu göçe bağlı olarak göç eden kimselerden her biri mültecidir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkisine bağlı olarak, savaşın yaşandığı ülkelerde nüfus hareketliliğine sebep olmuştur. Bundan dolayı milyonlarca insan, güvenli bir yer bulma umuduyla *zorunlu göç*e maruz kalmıştır (Deniz, 2011, s. 189). Bu olguya bağlı olarak yaşanan bu insanlık krizine çözüm bulma adına birçok devlet kendi aralarında anlaşmalar imzalamıştır. Bu anlaşmalar bugün de geçerliliğini ve güncelliğini korumaktadır. Örneğin 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde mülteci kavramının tanımına bakıldığında şu ibare görülmektedir:

"1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku

nedeniyle, yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her kişi." (Madde 1 / 2).

Yukarıdaki tanımda "1 Ocak 1951" tarihiyle yapılan sınırlandırma, 1967 yılında yapılan değişiklikle kaldırılmış ve mültecilik kavramı yeniden düzenlenmiştir. 1967'de birçok ülkenin Sözleşme'de bazı değişiklikler yapmasına karşın, Türkiye Sözleşme'de yer alan "zaman" kavramını kaldırmış ancak "coğrafi sınırlama" şartını aynen korumuştur. Bu bağlamda, Türkiye'de sadece Avrupa ülkelerinden gelen insanlara mülteci statüsü verilmektedir. Türkiye'ye farklı ülkelerden göç ile gelen insanlar ise Türkiye'ye geçici olarak sığınabilmekte ve kendilerine "sığınmacı" statüsü atfedilmektedir. Bu çerçevede Türkiye'ye göç eden Suriyeliler mevzuattan dolayı "mülteci" değil "sığınmacı" statüsüne sahiptir (Kaya, 2015). Fakat Suriyeliler Türkiye'de yaşadıkları süre boyunca mültecilik statüsünden faydalanmasalar da onların sığınmacı olarak mağduriyetlerinin giderilmesi; başta barınma, güvenlik, seyahat etme, sağlık, eğitim, iş kurma, istihdam edilme gibi birtakım temel ihtiyaçlarının karşılanmasında kolaylık sağlaması ve temel haklardan faydalanmaları için çeşitli yasal düzenlemeler yapılmıştır.

2.2.3. Şartlı Mülteci

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 62. maddesinde Avrupa ülkeleri dışında yaşanan olaylar nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan yabancıya veya bu tür olaylar sonucunda korku sebebiyle ülkesine dönmek istemeyen vatansız kişiye "şartlı mülteci" statüsü tanınır. Şartlı mültecinin üçüncü ülkeye yerleştirilme sürecine kadar Türkiye'de konaklamasına izin verilir (YUKK, 2013, s. 21).

Şartlı mültecilik statüsü, Avrupa ülkesinden farklı yerlerde yaşanan olaylar nedeniyle tanınmaktadır. Bu doğrultuda Suriye, çoğrafi konumundan dolayı Avrupa ülkesi dışında yer almaktadır. Konumu nedeni ile bu statüye yakın olsa da Türkiye'deki Suriyelilerin Suriye Devleti ile vatandaşlıklarının devam etmesi ve uluslararası koruma türlerine şahsi başvuru yollarının kapalı olması nedeniyle, Suriyeliler şartlı mülteci kapsamında değerlendirilmemektedir. Bundan dolayı şartlı mülteci statüsü de Türkiye'deki Suriyeli bireyleri kapsamamaktadır (Fansa, 2021, s.

298).

2.2.4. Sığınmacı

Sığınmacıların hukuki güvencesi, 1948'de yayımlanan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 14. Maddesinde, "*Herkesin, sürekli baskı altında tutulduğunda başka ülkelere sığınma ve kabul edilme hakkı vardır."* şeklinde tanımlanmıştır (Savar ve Kendikli, 2019, s. 1121). IOM'a göre *"Zulüm veya ciddi zarardan korunmak amacıyla, kendi ülkesi dışında bir ülkede güvenlik arayışında olan ve ilgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde mültecilik statüsüne ilişkin yaptığı başvurunun sonucunu bekleyen kişi."* (IOM, 2009, s. 74) olarak tanımlar.

Sığınmacılara verilen hukuki güvence, beraberinde birtakım temel haklar getirmiştir. Bunların başında geleni ve en önemlisi, sığınmacıların sığındıkları ülkenin onları *"geri göndermeme"* (non-refoulement) ilkesidir. Diğer bir temel hak, yine sığınmacıların sığındıkları ülke tarafından onlara daha iyi yaşam koşullarına bağlı olarak asgari standartların sağlanmasıdır (Kaya ve Yılmaz-Eren, 2015, s. 17-18).

2011 yılında meydana gelen Suriye İç Savaşı'nın yaratığı göç dalgası sonucunda insanlar, komşu ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır. Bu göçten en çok etkilenen ülkelerin başında Lübnan, Ürdün, Irak, Mısır ve Türkiye gelmektedir.

Türkiye'ye sığınan Suriyelilerin başta sağlık, eğitim ve iş gücü piyasasına erişim olmak üzere birçok haktan faydalanmaları sağlanmıştır.

2.2.5. Geçici Koruma

Kitlesel göç hareketlerine neden olan savaş, iç savaş ve çatışmalara bağlı olarak artan şiddet olayları, bunun yarattığı insan hakları ihlalleri sonucunda kişilerin ya da grupların kitlesel olarak göç etmesiyle sığındıkları ülke tarafından hızlı ve etkin bir karar alma durumu, geçici koruma kavramını doğurmuştur. Geçici koruma kavramının uluslararası mevzuatta genel geçer bir tanımı olmadığı için koruma ilke ve kurallarının devletlerin egemenlik alanlarına terk edilmiş olduğu söylenebilir (Zenginkuzucu, 2018, s. 47). Devletler, kendilerine sığınan kitleye yakın bir sürede kendi ülkelerine döneceği varsayımıyla geçici sığınma sağlamış, bu nedenle geçici koruma da bu uygulamalara göre şekillenmiştir (Yılmaz, 2015, s. 2).

Suriye'den hâlen devam eden göç sürecinin varlığı, Türkiye'yi geçici koruma

prosedürünü uygulamak zorunda bırakmıştır. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun *Geçici Koruma* başlıklı 91. maddesinde geçici korumadan nasıl yararlanılabileceği şu şekilde ifade edilmiştir: "*Yaşadığı ülkeden ayrılmaya zorlanmış, yaşadığı ülkeye geri gelemeyen, durumun aciliyetine göre ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak Türkiye sınırlarına gelen veya Türkiye'nin sınırlarını geçen yabancılar geçici korumdan yararlanabilir."* (GİGM, 2022).

Türkiye'ye kabul edilen Suriyelilere geçici koruma sağlanarak ilk başlarda çadır kentlerde barınma sağlanmış ve Suriyeliler bu şekilde koruma altına alınmıştır.

Suriye'den Türkiye'ye olan kitlesel zorunlu göçlerin yaşandığı tarihten bugüne kadar -24 Mart 2022 tarihi itibarıyla- geçici koruma statüsünde Türkiye'de 3 milyon 754 bin 591 kişi bulunmaktadır. Bunlardan 1 milyon 785 bin 690 kişi (%47,6) 0-18 yaş arası çocuklardır. 0-18 yaş arası çocuklarla kadınların toplamı ise 2 milyon 661 bin 90 kişidir (Mülteciler Dernegi, 2022).

2.2.6. İkincil Koruma

Suriye'de başlayan hükümet karşıtı protestolar, kısa bir zaman diliminde çatışmalara dönüşmüş, uluslararası aktörlerin müdahalesiyle birlikte çatışmalar iç savaşa doğru evrilmiştir. Bunun sonucunda Suriyeliler kitlesel olarak göç etmeye başlamışlardır. Türkiye'nin Açık kapı Politikası uygulamasına (Duruel, 2017, s. 208) ve yaşanan diğer göç yoğunluğa bağlı olarak, Türkiye mevzuatına birtakım uluslararası koruma prosedürü getirmiştir. 2013 yılında yürürlüğe giren YUKK'de Türkiye mevzuatı içerisinde bulunmayan uluslararası koruma çeşitleri yer almaya başlamıştır.

İkincil koruma kavramı, bu kavramlardan bir tanesidir ve şöyledir: Hayati çekinceye sahip bireylere yönelik bazı tehlikeleri barındırmaktadır. İkincil koruma, 1994 Yönetmeliği'nde bulunmamasına rağmen uluslararası düzeyde bir koruma statüsüne sahiptir. İkincil koruma statüsü; mülteci veya şartlı mülteci kavramı içinde yer alamayan, ancak ülkesine geri gönderildiği takdirde; ölüm, işkence, insanlık dışı ve onurunu zedeleyecek ceza ya da buna benzer muameleye maruz kalacak, uluslararası veya ülke düzeyinde meydana gelen silahlı çatışma durumlarında şiddet olayları sonucunda şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak olması nedeniyle ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit

nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye statü belirleme işlemlerinden sonra verilir (YUKK,2013).

2.3. GÖÇ KURAMLARI

2.3.1. İtme Çekme Kuramı

Bu göç teorisinin yapısını ve muhtevasını ilk kez 1966 yılında Everett Lee, *Bir Göç Teorisi* adlı makalede ortaya koymuştur. Kuram, daha sonraki dönemlerde farklı kişiler tarafından yapılan katkılarla daha ileri bir boyuta taşımıştır (Kaya, 2017. s. 18). Lee, *Bir Göç Teorisi* adlı makalesinde göçü tetikleyen başlıca faktörleri itme ve çekme olarak sınıflandırmıştır (İnce, 2019, s. 2586).

Lee'ye göre göç sürecini etkileyen etkenler ve göçmenlerin göç kararlarını etkileyen unsurlar şunlardır: a) Yaşanılan yerle ilgili etkenler b) Göç edilecek yerle ilgili etkenler c) Meydana gelen engeller d) Kişisel etkenler (Lee, 1966, s. 49-50). Bu etkenlerin incelenmesinde itici yanlar ile çekici yanlar göz önünde bulundurulur. Yaşanılan yerdeki olumsuz koşulları itme etkenleri, göç edilecek yerdeki hayat koşulları veya cezbedici koşullar çekme etkenleri arasında sayılabilmektedir.

Lee'nin oluşturduğu kuramın temel faktörleri, itme çekme kuramın temel işleyişini ve temel yapısını teşkil etmektedir. Ona göre kaynak ve hedef ülkenin kendine göre itici ve çekici faktörleri vardır. (+) işareti çekici faktörlere denk gelirken (–) işareti de itici faktörlere denk gelmektedir. (0) işreti ise iki durumu da etkilemeyen yani nötr bir değerdir. Bu durumda herkes için aynı özeliği barındırmaktadır (Aydemir ve Şahin, 2017, s. 364-365).

Nüfus artışı, düşük hayat standardı, işsizlik ve siyasi baskılar itici etkenler arasında yer almaktadır. İş gücüne olan talepler, ekonomik fırsatlar, siyasi baskının olmadığı özgürlük ortamları çekici etkenler olarak sıralanabilir (Castles ve Miller, 2008, s. 31).

Lee'nin itme çekme kuramı bağlamında Orta Doğu'da yaşanan göç ve Suriye göçü incelendiğinde Suriyeli vatandaşları göçe iten sebepler Suriye'de yaşanan savaş, iç savaş, çatışmalar, politik baskılar, can güvenliğinin olmayışı, temiz suya erişememe, altyapının tahribatı gibi itici faktörlerin çokluğu ile yakından ilgili olduğu görülmektedir. Yine bu kuram çerçevesinde Suriye göçünün yoğunlukla Türkiye'ye

olmasının en önemli sebeplerinden birinin de göç edilecek yer ile terk edilecek yer arasındaki mesafenin azlığı olduğu dikkat çekmektedir. Bununla birlikte Şanlıurfa'da yaşayan Suriyeliler açısından çekici etkenlerin ilk sıralarında; ekonomi, akrabalık, kültürel ve coğrafi benzerlik gibi birçok sebep yer almaktadır. Suriyelilerin büyük bir kısmı özellikle coğrafi benzerlik ve yakınlık, kültürel benzerlik, akrabalık, göçmen ağları ve her an geri dönebilmeyi mümkün kılan olanakları sebebiyle sınır illerinde yaşamaktadırlar (Kaya, 2017).

Sınır illerinde yaşayan Suriyelilerin çocuklar başta olmak üzere büyük bir kısmı zorunlu olarak ikincil sektörklerde çalışmaktadır. Çünkü ikincil sektörler beşeri sermaye gerektirmemektedir. Ayrıca bu sektördeki işler istikrarlı olmadığı gibi kalifiye de gerektirmez. İşverenin çalışanı düşük bir maliyetle ve hiçbir maliyet ödemeden işten çıkarmasını mümkün kılan (Massey vd., 2014, s. 22) bir özelliğe de sahiptir.

2.3.2. Ravenstein'ın Göç Kuramı

Ravenstein'ın yaptığı ilk çalışmalar, İngiliz nüfus sayımından elde edilen istatistiklerine dayanmaktadır. Ravenstein, göçlerin sanayileşmeyle paralele olarak uzun mesafelerde yapılsa da daha çok kısa mesafelerde gerçekleştiğini öne sürmektedir. Bu kurama göre, ekonomik bakımdan insanların hayat standartlarını daha iyi duruma getirme arzusu göç hareketlerinin en önemli sebebi olarak öne çıkmaktadır. Ravenstein, göçlerin sürekli olarak artacağını belirtmektedir. Ayrıca kadınların daha çok kısa mesafeli göçlerde bulunduğunu, ancak büyük kasabalarda dünyaya gelen kadınların uzun mesafeli göçlerde daha çok yer aldığını ifade etmektedir (Ravenstein, 1885, s. 198-199; Ravenstein, 1889, s. 286; Ravestein, 1889. s. 288 akt. Uslu-Ak, 2021, s. 1753). Bu bağlamda Ravenstein, göçle ilgili temel düşüncelerinin odak noktasını oluşturan yedi kanunu kısaca şöyle özetlemektedir (Uslu-Ak, 2021, s. 1753):

1. Çoğunlukla insanlar kısa mesafedeki yerlere göç ederler.
2. Bir kentteki ekonomik gelişmeler, kent çevresindeki bölgelerden kente doğru göçlerin başlamasına sebep olur.
3. Göç kendi kendine bir amaç oluşturmaz. Dolayısıyla yayılma süreci ve yayılmayı emme süreci birbiri ile uyumlu olur.
4. Her göç dalgası bir başka göçü teşvik eder başka bir ifadeyle yeni bir göçün

ortaya çıkmasına zemin hazırlar (Adıgüzel, 2016, s. 24).

5. Göçlerin uzun mesafelileri, çoğunlukla gelişen ve endüstrileşen merkezlere yönelik olurken kısa mesafeli göçlerde merkezlere doğru kademeli bir ilerleyiş vardır.
6. Kentsel yerlilerin göç eğilimi, kırsal kökene sahip bireylere göre daha düşüktür.
7. Kadınların göç eğilimi erkeklerden daha fazladır.

Endüstri ve ticaret ilerledikçe bu göç olgusu varlığını devam ettirecektir (Yalçın, 2004, s. 26). Ravenstein, göçün yakın mesafelere yönelik olduğu konusundaki tespiti, Suriye'de iç savaş sonrasındaki yaşanan göç olgusuna baktığımızda daha çok Suriye'nin komşusu olan ülkelere yönelik olduğu gerçeği ile uyuşmaktadır. Suriye'nin komşusu olan Türkiye, Irak, Ürdün ve Lübnan'daki Suriyeli sayısının fazla olması Ravenstein'in bu konuda görüşlerini doğrulamaktadır. Türkiye'ye göç eden Suriyelilerin sosyal ağlar doğrultusunda iş gücü paylarının değişik alanlara kanalize olması (Massey vd., 2014, 29), yine bu doğrultuda risk ve maliyeti azaltmaya bağlı olarak önceleri sınır illerinde yoğunlaşıp daha sonra Türkiye'deki önemli sanayi ve ticaret merkezlerine dağılması Revenstein'ı doğrulayan diğer bir önemli noktadır.

2.3.3. Petersen Göç Kuramı

Göçle ilgili önemli kuramlardan birinin Petersen'e ait olduğu söylenebilir. Ayrıca Petersen itme-çekme kuramını da incelemiş olup göçün ekonomiyi etkileyen faktörleri üzerinde de durmuştur. Petersen, göçleri ilkel, zoraki, serbest ve kitlesel olmak üzere dört temel kategoride ele almaktadır (Yalçın, 2004, s. 14-17). Petersen, göç ile ilgili modeler şu şekilde açıklamaktadır:

- İlkel (Pirimitive) Göçler: Bu göçler kuraklık, kötü hava şartlan gibi fiziksel zorluklardan kaynaklanan, doğal çevrenin yarattığı itme etkisiyle oluşan göçlerdir (Adıgüzel, 2016, s. 27)
- Zoraki (Forced) Göçler: Göçmenlerin istemleri ve bireysel tercihlerinin dışında meydana gelen göçlerdir. Aynı zamanda zorunlu göçe maruz kalan insanların iradeleri dışında meydana gelen toplumsal ya da siyasal olaylar neticesinde meydana gelen göçleri de ifade etmektedir (Aydemir ve Şahin, 2017, s. 365).
- Serbest Göç: Diğer iki göç modelinden farkı, bireylerin göç kararını özgür

iradeleriyle almalardır (Kılınç, 2020, s. 50).

- Kitlesel Göç: Çok sayıdaki insanın bir araya gelerek nüfus grupları hâlinde göç etmesini ifade etmektedir (Akbaş, 2020).

Petersen'in oluşturduğu göç modellerine göre bireysel özellikler ve hane özellikleri, savaş ve iç savaş sonucunda ortaya çıkan sosyal koşullar, göçün maliyetlerini düşüren teknolojiler ya da sosyal ağların varlığı, göçün net getirilerini çoğaltarak uluslararası hareketliliği artırmaktadır (Massey vd., 2014, s. 15). Ayrıca göçün itici-çekici faktörleri, bireysellik-kitlesellik boyutu, gönüllülük esası gibi kıstaslar açısından göçe yönelik yapılan çalışmalarda oldukça önem arz etmektedir (Anık, 2019, s. 28).

2.3.4. Merkez Çevre Kuramı

Merkez çevre kuramı, 1970'lerde farklı akademisyenlerce altyapısı oluşturulmuş ve 1980'lerde Portes, Sassen ve Castles gibi akademisyenler tarafından daha ileri bir seviyeye taşınmıştır (Güllüpınar, 2012, s. 67).

Wallerstein'a göre "merkez" kategorisinde yer alan ülkeler, ekonomik ve sosyal refah düzeyi açısından gelişmiş ve kapitalist ilişkiler sistemini benimsemiş ülkelerdir. "Çevre" kategorisinde yer alan ülkeler ise merkez ülkelere bağımlı olan ülkeler konumundadır. Bu sebeple merkez ve çevre ülkeler, kapitalist değerler bakımından ekonomik ilişkilerde birbirine bağımlıdır (Oktik ve Değer, 2013, s. 109-110).

Ortaya çıkan kapitalist ihtiyaç aslında karşılıklı bağımlılığı oluşturan en önemli faktördür. Bu bağımlılıkta merkez dünyadaki ülkeler hem ham madde, pazar ve ucuz iş gücü için periferi dünya ülkelere ihtiyaç duymaktadırlar hem de periferi ülkelerden gelen ham maddeyi ucuz iş gücüyle işleyerek daha az maliyetli ürün elde etmektedir. (Çağlayan, 2006, s. 80).

Merkez ve çevre ülkelerin varlığı, sümürgeci sistem ve ucuz iş gücü ile doğrudan bağlantılıdır. Cezayir göçü, Fransa'nın Cezayir'deki sömürgeci varlığıyla açıklanmaktayken Almanya'daki Türk nüfus ise Almanya'nın 1960 ve 1970'lerdeki doğrudan emek talebinin bir sonucudur. İngiltere'nin Hint coğrafyasını sömürmesini de bu bağlamda izah etmek mümkündür (Castles ve Miller, 2018, s.36). Dolayısıyla

yaşanan göç olgusu, göç veren yerleri birçok açıdan kayıplara uğratırken kaynakları da (insan gücü ve emek açısından) sürekli tüketmektedir (Çakır, 2011, s. 136).

2.3.5. Göç Sistemleri Kuramı

Göç sistemleri kuramı, birden çok ülkenin ekonomik, siyasal ve devletlerarası karşılıklı ilişkiler bağlamında göçmen değişimi üzerinden kurdukları yapının meydana getirdiği bir kuramdır (Adıgüzel, 2016, s. 31). Bu kuram bağlamında ülkeler arasındaki nüfus hareketleri, ülkeler arasındaki mevcut ilişkilerin bir devamı niteliğindedir. Geçmişten gelen kültürel, siyasal, ekonomik bağlardan kaynaklanan farklı düzeydeki ilişki ağları; iki ülke arasında olduğu gibi birbirine uzak olan ülkeler arasında da gerçekleşebilmektedir (Çağlayan, 2006, s. 82). Göçmen akımları fiziksel değil, siyasi ve ekonomik ilişkileri yansıtmaktadır. Bu sebeple ülkelerin yer aldığı sistem, coğrafi yakınlığı gerektirmemektedir. Coğrafi yakınlık mübadele ilişkilerindeki teşekkülü belirgin bir şekilde kolaylaştırmaktadır. Ancak bu oluşumları garanti etmediği gibi mübadele ilişkisinin oluşumuna da engel olmamaktadır. Göç sistemleri, siyasi ve ekonomik şartlarla evrilmektedir. Dolayısıyla göç sistemindeki istikrar, değişmez bir yapıya işaret etmektedir (Massey vd., 2014, s. 34). Göç sistemleri kuramı, insanlar arasındaki bağ ve bağlantıların varlığı üzerine değil, daha çok ülkeler arasındaki bağ ve bağlantıların varlığı üzerine bina edilmiştir. Buna bağlı olarak göç sistemi kuramını benimseyen kuramcılar, toplumsal ağ kuramını güçlü ve yoğun bir şekilde uygulamışlardır (Adıgüzel, 2016, s. 33).

2.3.6. Ağ (Network) Kuramı

Ağ kuramı topluluğun köken ilişkileri, akrabalık ve arkadaşlık üzerinden kişilerin diğeriyle temasını sağlayarak kişiler arası bağlar kurar. Göçün risk ve maliyetini azaltan ağ bağlantıları, bu yönüyle uluslararası göçü artırmaktadır (Kaya, 2017). Bu çerçeveden bakıldığında Suriyelilerin daha çok Türkiye'yi, özellikle de sınır illerini göç hedefi olarak seçmeleri ağ kuramının önemini ortaya koymaktadır. Şanlıurfa şüphesiz Suriye'den en çok göç alan sınır ilidir. Şanlıurfa'yı Suriyeliler açısından cazip bir çekim merkezine dönüştüren ana etkenler arasında tarihsel bellek, kan ile soy bağına dayanan ve hâla süren akrabalık ilişkileri, sosyal ağlar ilk sırada sayılabilecek olanlardır (Kaya, 2018b, s. 78).

Göç kuramları her ne kadar ekonomik temele dayandırılsa da bu temelden farklı olarak göçü ağ bağlamında elen alan *göçmen ağı kuramı* bulanmaktadır. Göç sürecinde ağ kuramı hayati bir öneme sahiptir. Göçe bağlı olarak yerleşilen yer, göç sürecine dâhil olan birey ya da grupların hayatlarını ve daha sonraki kuşakları dahi etkileme gücüne sahiptir. Bu süreç, tahmin edilenden daha uzun etkileri olan bir süreçtir (Castles ve Miller, 2008, s. 30). Hedef ülke ise çoğu zaman göçeden birey ya da grupların beklentilerini ve ihtiyaçlarını karşılayan yerler olarak görülür. Her göç grubu, göç ettiği coğrafyada gerek kendi arasında ve gerekse evsahibi toplum arasında çok yönlü ilişki ağları geliştirir. Bu ağların önemi ya da varlığı çeşitli teorilerde tartışılmıştır (Kaya, 2017, s. 16-18).

İlişkiler ağı, birey ya da grupların göç etikleri yer, göç sonucu yerleştikleri ülke, eski göçmen, yeni göçmen ve yerleşik halk arasında tarihsel geçmiş, hemşehrilik, vb. kişiler arası sermayelerin varlığını merkeze alan bir kuramdır. Bu bağlamda ağların ve bağların varlığı, uluslararası göçün sürekli bir hâle gelmesinde belirleyici rol oynamaktadır (Abadan Unat, 2002, s. 18). Göç, ilk kez göç eden birey ya da gruplar açısından oldukça zor ve maliyetlidir. İlk göç gerçekleştikten sonra göçe edenler için bu süreç daha kolay ve daha az maliyetle gerçekleşebilmektedir. Bu kolaylık ve düşük maliyet, daha önce göç edenlerle olan arkadaşlık ve akrabalık bağlar sayesinde mümkündür. Çünkü arkadaşlık, akrabalık ilişkileri barınma, iş bulma ve yeni çevre geliştirmeye yardımcı olduğu için göçün zorluk ve risklerini azaltmakta, ortaya çıkan maliyetleri düşürmektedir (Massey vd., 1994, s. 28). Örneğin kolonyal işçiler, eski sömürgeci gücün birer vatandaşıydılar. Buna bağlı olarak inşa ettikleri iletişim ağlarını kullanarak ve bu ağları takip ederek Avrupa'nın farklı ülkelerine göç etmişlerdir (Castles ve Miller, 2008, s. 107).

Suriye'de yaşanan iç savaş ve şiddetten dolayı hayatlarını kurtarmak amacıyla zorunlu bir göçe maruz kalan insanlar, komşu ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır. Bu süreci göç ve mesafe bağlamında ele almak birçok noktada göç olgusunun eksik analizine neden olacaktır. Zorunlu göçe bağlı olarak Suriyelerin sığındığı komşu ülkelerin başında Türkiye gelmektedir. Milyonlarca insanın yaşanan göç sonrasında tarihsel ve kültürel geçmişe bağlı olarak Türkiye'deki akraba ve tanıdıklarının yanına sığınmaları ya da göç sürecinde onlardan destek almaları, göç sürecinde yaşanacak riskleri azaltırken, göçmen ağı teorisini de büyük ölçüde desteklemektedir.

Uluslararası göç, başladıktan sonra, göç veren toplumda hemen herkes güçlükle karşılaşmadan göç edebilir hâle gelinceye kadar, ağ bağlantılarının yayılması sayesinde artış göstererek devam eder ve göç ancak bu durum gerçekleştikten sonra yavaşlar (Massey vd., 1994, s. 29). Yapılan çalışmanın saha bulguları da bu durumu desteklemektedir. Çünkü Suriye'den Türkiye'ye, özelinde ise Şanlıurfa'ya yönelik yapılan göçlerin ilk başlardaki göçe nazaran gittikçe azaldığı görülmüştür.

2.3.7. Göçün Yeni Ekonomisi Kuramı

Neoklasik ekonomi modelleri, ekonomik açıdan sadece göç sürecine katılan birey üzerinde durmaktadır. Bu modellerin analizlerinde bireyin kendi özel çıkarları çerçevesinde ve hür iradesiyle göç kararı aldığı belirtilmektedir. Ulus aşırı göç sürecinde göç eden birey, kendi ülkesiyle ilgili aile ve kültürel bağlar gibi özelliklere bağlı kalmadan hür iradesi çerçevesinde göç etmektedir (Güllüpınar, 2012, s. 62).

Aile göçü hareketi, aile bağlarının da etkisini kullanarak göç hareketinin kolaylaşması olgusunu da içermektedir (Görgün, 2018, s. 1158). Toksöz'e (2006, s. 20) göre göç süreci, bir çok nedeni içerisinde barındırmaktadır. Bu nedenlerin başında da; ücret farklığı, güvensizlik, göreli yoksulluk, gelir kaynaklarını farklılaştırma gibi çeşitli faktörlerin göç sürecini başlattığını belirtmektedir. Buradaki ana faktör, yaşanan göç olgusunda yanlızca bireyi değil, aileyi de temel almaktadır. Göç sürecinde ailenin kolektif bilinçle hareket etmesi ve hane çıkarlarının ön planda olması önemli bir etkendir (Türkmen, 2018, s. 32).

Suriye göçü bağlamında bu kurama baktığımızda, yaşanan göçlerin yönünün Türkiye olması konusunda bizlere ipucu vermekte ve Suriye göçünün anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. İşsizlik sorunu da uzun zamandan beri çatışmaların yaşandığı Suriye'de önemli bir sorundur. Yaşanan iç savaş nedeniyle komşu ülkelere sığınan Suriyeler için yoksullluk önemli bir faktör oluştumaktadır (İnce, 2019, s. 2594). Çünkü hâlâ devam eden savaş yüzünden birçok Suriyeli aile, yoksul konumuna gerilemiştir. Yoksul aileler için yerel olarak gelir sağlayan fırsatları kısıtlayan piyasa başarısızlıkları da, göçün göreceli gelir artışını etkileyen bir yol olarak cazibesini artırmaktadır (Massey vd., 2014, s. 19). Bu durum Türkiye'ye yönenlik yapılan göç üzerinde önemli bir rol oynamaktadır. Nitekim yapılan çalışmanının saha bulguları da bu durumun önemini ortaya koymaktadır. Çalışma kapsamında görüşülen çocukların

Türkiye'yi tercih etme nedenleri arasında Suriye'de yaşayan ailelerine para göndermek için Türkiye'ye, Türkiye özelinde ise Şanlıurfa'ya çalışmak için göç ettikleri görülmüştür. Ayırca Şanlıurfa'da yaşayan Suriyeli aileler, daha düzenli bir iş bulma konusunda büyük sorunlar yaşamaktadırlar. Bu sorunun üstesinden gelmek için bütün aile bireyleri göç etmek yerine, ailenin bazı bireyleri sanayi ve ticaretin gelişmiş olduğu Türkiye'nin farklı metropol kentlerine göç etmektedirler. Bazı ailelerin ise, sosyal ağları kullanarak, farklı ülkelere göç eden bireyler, geri kalan aile üyelerine göndermiş oldukları yardımlar ile ailelerin geçimlerini sürdürmelerini sağlamaktadır. Bu durum, üçüncü ülkeye göç etme eğilimi olan ve Suriye'nin komşu ülkelerine sığınan Suriyeli aileler için de geçerliğini korumaktadır.

2.3.8. İkiye Bölünmüş (Segmented) Emek Piyasası Kuramı

Michael J. Piore (1972), *Notes for a Theory of Labor Market Stratification* isimli çalışmada işsizliğin yoğun olduğu kentsel bölgelerdeki dezavantajlı (siyah) işçilerin sorunlarını izah etmek amacıyla tasarım gerçekleştirmiştir. Bu çalışmada iş gücü piyasalarını, ikili iş gücü piyasasının temel hipotezini baz alarak birincil ve ikincil iş piyasaları olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Birincil piyayasında nispeten yüksek ücret, iyi çalışma koşulları, kariyer olanakları, eşitlik, adil ve istikrarlı bir yaklaşım sunulmaktadır. İkincil iş piyasasında kalifiye olmayı gerektirmeyen işler, kötü çalışma koşulları, düşük ücret gibi unsurlar yer almaktadır. İkincil iş piyasasında işçilerle işverenler ve denetçiler arasında büyük bir mesafe bulunmaktadır. Ayrıca sert bir iş disiplini üzerine bina edilmiş son derece istikrarsız ve bireysel bir ilişkisi ortaya koymaktadır (Piore, 1972, s. 1-4; akt. İlgazi, 2019, s. 36). Bu ikili sistemin birinci grubunu sermaye yoğunluklu sektörün çalışanları oluştururken, ikinci grubunu ise vasıfsız işçilerin kullanıldığı ağır çalışma şartları oluşturmaktadır (Görgün, 2018, s. 1159). Bu ağır çalışma koşulları yerli işçilerin pek rağbet etmediği, emek açığının göçen eden bireyler tarafından doldurulduğu iş piyasasıdır (Adıgüzel; 2016, s. 29). Bu durum işçi üceretlerinin yerel düzeyde düşmesiyle sonuçlanmaktadır. Çünkü düşük ücretlerin yükselmesine engel olan toplumsal ve kurumsal denetim unsurları bulunmaktadır. Bu da ücretlerin düşmesine engel olamadığından (Massey vd., 2014, s. 24) yerli halk, Suriyelilerin ucuza çalıştıkları için onların işlerini elleriden aldığını düşünmektedir.

2.3.9. Neoklasik Ekonomi Kuramı

Lewis (1966), Ranis and Fei'ye (1961) göre uluslararası göç, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki iş gücü piyasasında oluşan dengesizliğinin bir sorunudur. Bu bakış açısının ortaya koyduğu süreç, iş gücü arz ve talebi arasında ortaya çıkan ücret dengesizliğine bağlı olarak zengin ve yoksul ülkeler arasındaki emek ve sermaye kaynaklarında görülen faktör, donanım farklılıklarıdır. Bu farklılıklar, fakir ülkelerden zengin ülkelere göç sonucunu doğurmaktadır (Bozdağ ve Atan, 2009, s. 163).

Neoklasik ekonomi kuramı içerisinde makro ve mikro olmak üzere iki faktör bulunmaktadır. Makro neoklasik ekonomi kuramı, emek ve sermayenin bölgesel bazda eşit olmayan bir şekilde dağıldığını savunmaktadır. Mikro neoklasik ekonomi kuramı da rasyonel bir bakış açısıyla maliyet/kâr hesabı yapıp daha çok kazanç sağlamayı amaçlayan kişinin planlarını ve bu planları gerçeğe dönüştürmesini savunur (Adıgüzel, 2016, s. 28). Bu kuramın Suriye'den Türkiyeye yönelik yaşanan göç olgusunu açıklamada yetersiz kaldığı ifade edilebilir. Çünkü teorilerine bakılarak hareket edildiğinde ulus aşırı göçlerin temel belirleyisicisi olarak ekonomiyi ön planda tutmaktadır. Oysa iş ve istihdam ile yaşanan çatışmalar birbirinden bağımsız olgular olarak ele alınamaz. İç savaş sebebiyle Türkiye'nin sınır illerine göç eden Suriyelilerin büyük bir kısmı işsizdir (Özkarslı, 2014). Süreç içerisinde işsizlik oranı azalsa da, çalışabilen Suriyelerin çoğunluğu ikincil iş piyasalarında iş bulabilmektedir. Çalışan çocuklar ise bu durumdan en çok etkilenenlerdir. Sınıra yakın yerlerde yaşayan Suriyeliler, asgari düzeyde hayatlarını devam etmeleri için, işsizlik ve yüksek kira sonuruna çözüm bulmak zorunda kalmışlardır. Bu bağlamda bireyler, beşerî sermaye mikroekonomi modeline açısından rasyonel aktörlerdir. Bireyler, birer veri hükmündeki beşerî sermayelerini en verimli şekilde kullanabilecekleri başka kentlere ve ülkelere göç etmektedirler (Bozdağ ve Atan, 2009, s. 164). Nitekim çalışmanın saha bulgularında bu durum çok bariz bir şekilde ortaya çıkmıştır. Çalışmada kaynak kişi olarak belirlenen Suriyeli bir mühendis, kendisiyle yapılan derinlemesine görüşme sonucunda düşüncelerini şöyle dile getirmiştir:

"Suriye'de bir şirkette petrol mühendisi olarak çalışıyordum. Yaşanan iç savaşa bağlı olarak Şanlıurfa'ya göç ettim. Şanlıurfa'da bu mesleğin karışlığı yok. Daha doğrusu bu bölümün Türkiye'de karşılığı yok. Şanlıurfa'da çalışma koşulları daha çok bilgi, beceri ve donanım gerektirmeyen, giriş ve çıkışı daha kolay, daha

ucuza ve güvencesiz olan işler var. Ben bir mühendisim ama bir kasabın yanında çalışıyorum. Aradaki fark, yaptığım işten de belli zaten. Eğitimli ve donanımlı olan insanlar, Türkiye'de kalmaktan çok, Avrupa'ya gitme derdinde. Ben de para biriktirir biriktirmez Avrupa'ya gitmeyi düşünüyorum. En azından biliyorum ki orada sahip olduğum donanımla iş bulabileceğim imkânlar çok daha fazla." (Suriyeli Mühendis, 45, Rakka).

Görüldüğü üzere göç eden Suriyelilerin sahip olduğu beşerî sermaye, bilgi birikimi, tecrübe ve farklı dillere sahip olma gibi beceriler Suriyelileri belirli bir üçüncü ülkeye göç ettirmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇOCUKLUK VE YASAL METİNLERE GÖRE ÇOCUK İŞÇİLİĞİ

3.1. ÇOCUKLUK VE ÇALIŞMA HAYATI

İnsanoğlu, yaşadığı ilk dönemden bugüne dek farklı şekillerde çalışma hayatının içinde yer almıştır. Daha önceleri temel gereksinimlerini karşılamak için, beslenme, barınma, giyinme gibi hayati önem taşıyan temel ihtiyaçlar üzerinde durmuştur. Bu ihtiyaçlarını karşılayamadığı durumlarda bireysel ya da kitlesel göçe başlamıştır.

Sanayi Devrimi'nden önce doğal yaşamın içinde olan insanlar, endüstrileşmeyle beraber ev ve iş arasında mekik dokumaya başlamıştır. Özellikle Sanayi Devrimi'nden sonra, kentlerde refah seviyesi yüksek bir hayat yaşamak ümidiyle insanlar, kırsaldan sanayi ve ticaretin geliştiği kentlere doğru yoğun bir göç başlatmışlardır. Bu göç olgusu sonrasında insanlar, hayatlarını sürdürmek için farklı iş kollarında çalışmaya başlamışlardır. Bunun sonucunda kentler büyümüş, sanayi ile beraber fabrikalar ve imalat atölyeleri açılmış, üretim artmıştır. Doğal olarak 19. yüzyılda Sanayi Devrimi'nden sonra çalışma kavramı ortaya çıkmıştır. Çalışma kavramı, beraberinde modern ve kamusal anlamda işçiye "işçi", çalışmaya ise "çalışma" değeri kazandırmış ve çalışan insanların bir sosyal güvelik kurumuna kayıtlı olma zorunluluğunu doğurmuştur (Ören ve Yüksel, 2012, s. 36-37).

Çalışma kavramının birçok farklı tanımı bulunmaktadır. Bu bağlamda çalışma kavramının kökeni çok eskilere dayanmaktadır. Çalışma kavramının Yunanlılar ve Romalılarda "acı", "yorgunluk", "zahmet" gibi anlamlara geldiği görülmektedir (Lordoğlu vd., 1999, s. 1). Çalışan çocuk kavramını da belli bir ücret karşılığı veya kendi hesabına ya da herhangi bir ücret almadan, aile içerisinde çalışan veya belli bir yaş sınırı altındaki yetişkin olmayan çalışan birey olarak tanımlanmak mümkündür (Aykaç, 2016, s. 339).

Çalışma hayatı, insanoğlunun günlük hayatının en önemli kısmını oluşturmakla beraber, toplumsal bir statü olarak da değerlendirilmektedir. İnsanın gündelik hayatta yaptığı iş, makamını ya da onun toplumsal statüsünü de belirlemektedir. Bu durum yetişkinler için geçerliliğini koruyan bir olgu olarak karşımıza çakmaktadır. Konu, çalışan çocuklar olunca statü ve ekonomik bağımsızlık çocuklar için pek bir anlam

ifade etmemektedir.

Çocuğun emeğinin aile tarafından kullanımı başta Türkiye olmak üzere küresel düzeyde en önemli sorunlardan biridir (Bilgin, 2009, s. 223). Bu sorunun özellikle göçmen çocuklar açısından güncelliğinin korumasının arka planına bakıldığında, 2011 yılında Suriye'de ortaya çıkan çatışmaların etkili olduğu görülmektedir. Suriye'de yaşanan çatışmalar sonucunda Türkiye'ye yaklaşık 3,7 milyona insan sığınmıştır. Türkiye'ye sığınan insanların büyük bir kısmı çocuklardan oluşmaktadır. Birçok hakkı elinden alınan, savaş ve yoksulluğun ortaya çıkardığı kaos ortamından kaçan bu çocuklar; sığındıkları ülkede de yeterli bir güven ortamı bulamamış, gündelik işlerde kanun dışı çalışmak zorunda kalmışlardır. Bu durum Türkiye'de mevcut çalışan çocuk olgusunu daha karmaşık bir hâle getirmekle beraber, çocuk işçiliğinin ve kayıt dışı çalışma sorununun artmasına neden olmuştur (Bahadır ve Uçku, 2016, s. 119).

Yaşanan iç savaş sonrası meydana gelen göçle birlikte birçok açıdan sorun yaşayan aileler, savaşla beraber birçok şeyini yitirmiştir. Göçle gelen ailelerin yeterli bir gelirinin olmaması sonucunda yaşanan yoksulluk, çocuk işçiliğini doğuran ana etmenlerin başında gelmektedir (ÇSGB, 2017, s. 14).

Göç ve göçün yarattığı dezavantajlı durumla beraber yoksul aileler, kazançlarının büyük bir kısmını temel gıda harcamalarında kullanmak zorunda kalmıştır. Bu bağlamda çalışan çocukların emeği, ailelerin yaşamını sürdürmesi açısından çok önemli ve belirleyici bir faktördür (Tunçcan, 1999, s. 10).

3.1.1. Çocukluk Kavramı

Çocukluk, hayat döngüsünün doğal ve değişmez yapı taşıdır. Farklı toplumların farklı tarih dilimleri bir yana, aynı toplumun farklı kesimlerine bakıldığında bile, çocukluğa farklı anlamlar yüklendiği görülmektedir. Dolayısıyla *Çocukluk* kavramı; sosyal, kültürel ve diğer sosyal kavramlar gibi göreceli bir kavramdır (Tan, 1989, s. 71-72.).

Sosyoloji, hukuk ve psikoloji bilimlerinin ilerlemesiyle *çocukluk kavramı,* farklı tanımlarla ifade edilmeyen devam etmektedir (Öktem, 2012, s. 5). Buna göre çocuk kavramının tanımı yapılırken hangi bilim dalının ölçüt alınacağı, tartışma konusu olabilmektedir (Kök, 2002, s. 92-93). Buna rağmen çocuk ve çocukluk kavramı, sadece biyolojik süreci temsil etmenin ötesinde toplumsal ve siyasal bir

kavramdır (Öztan, 2012, s. 3). Ayrıca bu kavramlar hukuki bir sınıflandırmayı da kendi içerisinde barındırmaktadır (Kılıç, 2011, s. 20).

Çocuk kavramına yönelik birkaç tanım şöyledir: Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) göre 10 yaşından daha önceki dönemi çocukluk, 10-19 yaş arası dönemi de ergenlik dönemi olarak belirtmektedir (Erkut vd., 2017, s. 18). Fransız nüfus bilimci ve sosyal tarihçi Philippe Aires'e göre de çocuk, *"... değişmez bir biyolojik kategori değil, toplumsal bir kategori olarak ele alınmalıdır."* (Güçlü, 2016, s. 3).

İlkel toplumlar, göçebe hayat yaşamaktaydı ve yaşamları için temel gıda maddelerini elde etmek, güvenliklerini sağlamak için başta vahşi hayvanlar olmak üzere çetin iklim koşullarıyla mücadele etmek durumundaydılar. Çocuklardan bu zor şartlara uyum sağlayabilen hayatta kalırken uyum sağlayamayanlar da o dönemdeki toplumlar tarafından ölüme terk edilirdi (Erkut, vd., 2017, s. 19).

Eski Çağ ve Orta Çağ, Batı dünyası için pek çok açıdan sorunların yaşanandığı bir dönem olmuştur. Bu dönemler tüm kesimleri etkilemekle beraber çocukların yaşamları konusunda da sorunlu bir dönemdir. Bu dönemde toplumda çocuklar, küçük yetişkinler olarak kabul edilmekteydi (Genç, 2016, s. 241). Çocuklar yetişkinlerle beraber aynı oyunları oynardı, aynı öykü ve şarkıları dinlerdi ve aynı zamanda onların giyim tarzlarını paylaşırdı. Aile yapısı bugünkü gibi mahrem bir niteliğe sahip değildi (Karakuş-Öztürk, 2017, s. 262).

Avrupa ülkelerinde çocuklar, 1800'lere kadar aile için bir yük olarak görüldüklerinden öldürülüyorlardı. Buna bağlı olarak çocuklara yönelik işlenen suçlar, o dönemde suç oranlarının başında gelmekteydi. Onları öldürmeyi tercih etmeyen ebeveynler ise çocuklarını süt annelerine ya da bakım yurtlarına veriyorlardı (Karakuş-Öztürk, 2017, s. 259).

Çocukların Orta Çağ Avrupa'sında yaşamları demek pek çok zorluğa göğüs germeleri anlamına geliyordu. Zira bu dönemde doğum oranlarının yüksek olmasına paralel olarak, çocuk ölüm oranı da çok yüksekti. Bu nedenle ailelerde çocuk sayısının az olmasına bağlı olarak çocuklar az sayıda kardeşe sahipti (Genç, 2016, s. 258). 16. yüzyıla baktığımızda ise matbaanın yaygınlaşması, bilginin paylaşılması ve çoğalması, çocuğa yönelik anlayışın değişmesini de beraberinde getirmiştir. Matbaadan sonra çocukların yetişkin olarak kabul edilmesi için okuma ve yazmayı

öğrenmeleri zorunlu olmuştur (Sormaz ve Yüksel, 2012, s. 992).

Tarihin ilk çağlarından günümüze uzanan ve dünyanın dört bir yanında görülen çalışan ya da çalıştırılan çocukların varlığı, küresel düzeyde ve tüm ülkeleri ilgilendiren sosyolojik bir olgudur. Bu olgu, çocukların ruhsal, zihinsel, bedensel, sosyal ve kültürel gelişimlerini olumsuz yönde etkilemekle beraber hayatlarının her alanında onların üzerinde derin izler bırakmaktadır. Bu olumsuz etkilerden belki de en önemlisi, çocukların çalışması veya çalıştırılmasının bir sonucu olarak eğitime devam edememeleri, gelecek konusunda gerekli donanımdan yoksun ve niteliksiz bir birey olma gerçeği ile yüzleşmek zorunda bırakılmalarıdır.

Çocukların yaşadıkları mağduriyetleri sadece eğitim açısından değerlendirmek, onların hayatta yaşadıkları zorlukları gözler önüne sermek açısından eksik kalacaktır. Savaş ya da iç savaşın yaşandığı ülkelerde yaşayan çocuklar, en büyük risk grubunu oluşturmaktadır. Bu durumun canlı örneği Suriye'dir.

ULUSLARARASI YASALARDA ÇOCUK EMEĞİ İLE MÜCADELE POLİTİKALARI

Çocuk işçiliği sorunu, sadece Türkiye'de görülen bir sosyolojik olgu değildir. Birçok ülke, bu olgudan nasibini almaktadır. Yaşadığımız çağda, Dünyanın dört bir yerinde, sayıları milyonları bulan çocuk işçiler bulunmaktadır. Bu çocuklar, farklı iş kollarına bağlı olarak çalıştırılmaktadır. Bu durum onları; bedensel, zihinsel, psikolojik, sosyal ve duygusal açıdan, ömür boyu etkisinden kurtulamadıkları bir çöküntüye sevk etmektedir (Gülçubuk, 2012, s. 77).

Diğer taraftan çocukların erken yaşlarda, çalışma hayatına girmelerine yol açan birçok neden söz konusudur. Başta savaşlar, yoksulluk, gelir yetersizliği, gelir düzensizliği, düzensiz ve yasa dışı göçler, hızlı nüfuz artışı, denetim ve mevzuattan kaynaklanan sıkıntılar, eğitim sorunları, kültürel faktörler, işverenlerin talebi v.b. nedenler, çocuk işçiliğinin artışında önemli rol oynamaktadır (Dursun, 2017, s. 170).

Yaşadığımız çağda, çocuk haklarına çok daha fazla önem verilmekte ve çocuk haklarının yasalarla güvence altına alınması için uluslararası düzeyde bir mücadele verilmektedir.

Çocuk hakları ilgili yasa, düzenleme ve politikaların tarihinin çok eskilere dayandığı söylenemez. Ancak 20. yüzyıldan itibaren üzerinde düşünülen ve toplumun her kesimini yakından ilgilendiren bir mesele olmaya başlamıştır.

Dünya genelinde çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik uluslararası bir çocuk kuruluşu bulunmakta ve buna yönelik düzenlemeler yapılmaktadır. Bu düzenlenmelerin başında sağlık, beslenme, barınma, eğitim, güvenlik gibi çocuklara yönelik temel haklar gelmektedir.

3.1.2. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi

Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda, temel insan haklarına, insan kişiliğinin saygınlık ve değerlerine olan inançlar doğrultusunda daha geniş bir özgürlük içinde toplumsal ilerlemeye ve iyi bir yaşam düzeyini sağlamaya karar verdiği için; bunun ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ve başka bir görüş, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğuş ya da benzeri bir statü ayrımı gözetilmeksizin herkesi kapsadığını vurgulanmaktadır. Ayrıca henüz olgunlaşmamış olan çocuğun doğduktan sonra da yasal korunma dâhil olmak üzere özel gözetim ve bakıma ihtiyacının olduğu, çocuğa en iyiyi verebilmek düşüncesiyle onun mutlu bir çocukluk geçirmesi, kendi geleceği ve toplumun geleceği adına yasal hakların düzenlenmesi ve gözetilmesi gerektiği belirtilmektedir (Türkmen, 2018, s. 89).

20 Kasım 1989'da kabul edilen Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi madde 26 (1)'de; "*Taraf Devletler, her çocuğun, sosyal sigorta dahil, sosyal güvenlikten yararlanma hakkını tanır ve bu hakkın tam olarak gerçekleşmesini sağlamak için ulusal hukuklarına uygun, gerekli önlemleri alırlar.*" ifadesi yer almaktadır. Aynı maddenin 2. kısmında ise "*Sosyal Güvenlik, çocuğun ve çocuğun bakımından sorumlu olanların kaynakları ve koşulları göz önüne alınarak ve çocuk tarafından ya da onun adına yapılan sosyal güvenlikten yararlanma başvurusuna ilişkin başkaca durumlar da göz önünde tutularak sağlanır.*" denmektedir. Suriyeli çocukların da bu madde doğrultusunda, sosyal sigorta hakkı dâhil tüm sosyal güvenlik haklarından dil, din, ırk ayrımı yapılmaksızın yararlanması gerekliliğine rağmen, onlar bu haklardan mahrum kalmakta güvenlik sorunları içerisinde çalışmaya ve sosyal yaşamlarına devam etmektedirler (Türkmen, 2018, s. 90).

Sözleşme metni madde 28 (1)'de; "*Taraf Devletler, çocuğun eğitim hakkını*

kabul ederler ve bu hakkın fırsat eşitliği temeli üzerinde tedricen gerçekleştirilmesi görüşüyle özellikle: a) İlköğretimi herkes için zorunlu ve parasız hale getirirler; e) Okullarda düzenli biçimde devamın sağlanması ve okulu terk etme oranlarının düşürülmesi için önlem alırlar." ifadesi olmasına rağmen, hanenin ekonomik gelirine katıda bulunmak amacıyla çalışmak zorunda kalan Suriyeli çocuklar, eğitim hayatından mahrum kalmaktadırlar. Ayrıca hem eğitim hayatına devam eden hem de çalışmak zorunda kalan Suriyeli çocuklar, devamsızlık konusunda sorun yaşamaktalar. Bu durum onların eğitim hayatın sekteye uğratmaktadır.

3.1.3. Uluslararası Çalışma Örgütü

Birinci Dünya Savaşı bittikten sonra kazanan taraf devletler, tüm dünyada barışı ve sosyal adaleti sağlamak, bununla birlikte işçileri çalışma koşullarını ve saatlerini denetlemek için, *Uluslararası Çalışma Mevzuatı Komisyonu* adıyla bir komisyon tesis etmişlerdir. Belirli bir süre sonra uluslararası alanda tüm devletleri kapsayacak olan ve iş ilişkilerini düzenleyen Sözleşme, 1919 Versailles Barış Konferansı'nda kabul edilmiş, aynı zamanda işçilerin yaşam ve çalışma koşullarını iyileştirmek, sosyal adaleti yaygınlaştırmak amacıyla Uluslararası Çalışma Örgütü kurulmuştur (Şihaliyev, 2020, s. 59).

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) kurulduktan sonra çocuklarla ilgili birçok temel hak çocuk işçiliği gündem olmaya başlamıştır (Kayhan, 2012, s. 188).

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), "*'çalışan çocuk' ya da 'çocuk işçisi' kavramını '15 yaşının altında yaşamını kazanmak, aile bütçesine katkıda bulunmak amacıyla çalışma yaşamına erken yaşta atılan çocuklar.'*" şeklinde tanımlamıştır (Terzi, 2009, s. 3). Bu tanım çerçevesinde çocuk işçiliği şunları kapsamaktadır: Çocuklar için zihinsel, bedensel, toplumsal veya ahlaki açılardan tehlikeli ve zararlı işleri; okula düzenli devam etmelerini engelleyerek eğitim hakkından mahrum kalmalarına, okullarından erken ayrılmalarına yol açacak işleri ve çocukların okullarıyla birlikte yürütmek zorunda kaldıkları ağır işleri kapsamaktadır (ILO, 2021).

182 sayılı ILO Sözleşmesi'nin 3'üncü maddesinde tanımlanan en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliği

"Çocukların alım-satımı ve ticareti, borç karşılığı veya bağımlı olarak çalıştırılması ve askeri çatışmalarda çocukların zorla ya da zorunlu tutularak

kullanılmasını da içerecek şekilde zorla ya da mecburî çalıştırılmaları gibi kölelik ve kölelik benzeri uygulamaların tüm şekillerini; çocuğun fahişelikte, pornografik yayınların üretiminde veya pornografik gösterilerde kullanılmasını, bunlar için tedarikini ya da sunumunu; çocuğun özellikle ilgili uluslararası anlaşmalarda belirtilen uyuşturucu maddelerin üretimi ve ticareti gibi yasadışı faaliyetlerde kullanılmasını, bunlar için tedarikini ya da sunumunu; doğası ya da gerçekleştirildiği koşullar itibariyle çocukların sağlık, güvenlik veya ahlaki gelişimleri açısından zararlı olan işleri kapsamaktadır. Doğası gereği ya da gerçekleştiği koşullar nedeniyle çocuğun fiziksel, zihinsel ya da ahlaki iyi olma halini tehlikeye düşürecek işler ise 'tehlikeli işler' kapsar." şeklinde ifade edilir (ILO, 2021).

3.1.4. Avrupa Konseyi

Avrupa Konseyi, 1949 yılında kurulmuş olup Konsey'in merkezi Strazburg'dadır. Konsey'e 41 devlet üyedir. Konsey'in temel amacı Avrupa toplumunun geleceğine yönelik birtakım önemli adımlar atmaktadır. Bunların başında demokrasiye, insan haklarına ve yasalara gerekli önemin verilmesi gelmektedir. Devamında çocuk hakları, madde bağlılığı, hoşgörü vb. önemli konular gelmektedir. Tüm bu çalışmaların ana nedeni Avrupa toplumunun kaygılarını en aza indirmektedir.

Çalışan çocuk olgusu, Avrupa Konseyi'nin başlıca belgelerinden biri olarak kabul edilen *Avrupa Sosyal Şartı*'nda da yer almaktadır. Bu Şart'ın 7. maddesi *Çocukların ve Gençlerin Koruma Hakkı* başlığı altında çocuk ve genç işçilerin çalışma şartları olarak belirtilmiştir. Bu çerçevede 15 yaşından küçük çocukların çalıştırılması yasaklanmış, 15-18 yaş grubundaki gençlerin de çalıştıkları yerde korunması vurgusu yapılmıştır. Gözden geçirilen bu şart, çalışan çocuk ve genç işçilerin çalışma saatlerinin sınırlanmasının zorunlu çalışma yaş sınırlamasını da 16'dan 18'e çıkarmıştır. Çalışan çocukların ve gençlerin üç hafta olarak belirlenen asgari ücretle çalışmaları kapsamında yılık izin süresi de dört haftaya çıkarılmıştır (Avşar ve Öğütoğulları, 2012, s. 19).

3.1.5. Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

İngiliz dilinde kısaltması UNICEF (United Nations International Children's Emergency Fund) olan kuruluş, 1946'da kurulmuştur. Tam adı *Birleşmiş Milletler Çocuklara Acil Yardım Fonu'*dur. UNICEF'in etki alanı, 1953 yılında genişletilmiştir.

BM'nin içinde kalıcı ve etkin bir örgüt olarak yer alması, köklü çözümler ve kalkınmanın daha sağlıklı olması amacıyla sadece acil durumlarla sınırlı olan görev alanı genişletilmiştir. UNICEF, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından çocuk haklarının korunmasını savunmak, çocukların temel ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olmak ve potansiyellerini en iyi şekilde gerçekleştirebilecekleri fırsatların önünü açmak ile görevlendirilmiştir. UNICEF, Birleşmiş Milletlerin neredeyse tüm ülkelerde kabul edilen 1989 Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi'ni (ÇHS) referans almaktadır. Bu Sözleşme, 42. maddesi dinleri, ırkları veya yetenekleri ne olursa olsun, ne düşündükleri veya söyledikleri gözetilmeksizin kültürleri ne olursa olsun, kız veya erkek, zengin veya fakir fark etmeksizin tüm çocukların haklarına ilişkindir. Tüm çocuklar, haklara sahip olmalarına rağmen bazen onların bu hakları anlayıp kullanmasının önünde büyük engeller yer almaktadır. Örneğin tüm çocukların her türlü şiddete karşı korunma hakkı vardır. Ancak birçok çocuk her gün evde, okulda veya bulunduğu toplulukta şiddete şahitlik etmekte veya şiddet görmektedir. Her çocuğun kendi yaşamı hakkında kararlar verilirken, fikirlerinin dinlenerek ciddiye alınması hakkı vardır. Ancak yetişkinlerin çoğu, çocukların yaşamlarında karşılaşabilecekleri sorunları çözmek üzere en iyi yolu bulmaları için onların görüşlerini dinlemeye zaman ayırmıyor veya onlarla iş birliği yapmıyor (UNICEF, 2022).

3.1.6. Avrupa Sosyal Şartı

Avrupa Sosyal Şartı (ASŞ), Avrupa Konseyi sistemi içerisinde sosyal hakları korumaya yönelik yer alan ilk sözleşme niteliğindedir (Erturan, 2019, s. 68- 69). Avrupa Sosyal Şartı (ASŞ), çocuklara ve gençlere yönelik koruma hakkına 7. madde ayrıntılı bir şekilde yer vermiştir.

"Madde 7. çocukların ve gençlerin korunması hakkı:

1. Çocukların sağlık, ahlak ve eğitimleri için zararlı olmayacağı belirlenen hafif işlerde çalıştırılmaları durumu dışında asgari çalışma yaşının 15 olmasını sağlamayı;
2. Tehlikeli veya sağlığa zararlı olduğu öngörülen işlerde, asgari çalışma yaşının 18 olmasını sağlamayı;
3. Henüz zorunlu eğitim çağında olanların, eğitimlerinden tam anlamıyla yararlanmalarını engelleyecek işlerde çalıştırılmamalarını sağlamayı;

4. 18 yaşından küçüklerin çalışma sürelerinin, gelişmeleri ve öncelikle de mesleki eğitim gereksinmeleri uyarınca sınırlandırılmasını sağlamayı;
5. Çalışan gençlerin ve çırakların adil bir ücret ve diğer uygun ödemelerden yararlanma hakkını tanımayı;
6. Gençlerin, işverenlerin izniyle normal çalışma saatlerinde mesleki eğitimde geçirdikleri sürenin, günlük çalışma süresinden sayılmasını sağlamayı;
7. 18 yaşın altındaki çalışanlara yılda en az dört haftalık ücretli izin hakkını tanımayı;
8. 18 yaşın altındaki kişilerin, ulusal yasalar ve yönetmeliklerle belirlenen işler dışında gece işinde çalıştırılmamalarını sağlamayı;
9. Ulusal yasalar veya yönetmeliklerle belirlenen işlerde çalışan 18 yaşın altındaki kişilere düzenli sağlık kontrolü yapılmasını sağlamayı;
10. Çocukların ve gençlerin özellikle doğrudan veya dolaylı olarak işlerinden doğan tehlikeler başta gelmek üzere, uğradıkları bedensel ve manevi tehlikelere karşı özel olarak korunmalarını sağlamayı; taahhüt ederler." (Resmi Gazete, 1996).

Yapılan literatür taraması ve saha çalışmasında farklı iş kollarında çalışan çocukların en kötü biçimde, sağlıksız ve güvencesiz şartlarda uzun çalışma saatlerine bağlı olara emeklerinin yoğunluğuna rağmen işverenler tarafından sömürülüdüklerine ve hak ettikleri ücretlere çalışmadıklarına rastlanmıştır.

3.2. TÜRKİYE KANUNLARINDA ÇOCUK İŞÇİLİĞİ

3.2.1. Anayasa ve 4857 Sayılı İş Kanunu

Anayasa'da çalışma hayatıyla ilgili çeşitli düzenlemeler yer almaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 50. maddesine göre

"Kimse, yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılamaz. Küçükler ve kadınlar ile bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar. Dinlenmek, çalışanların hakkıdır. Ücretli hafta ve bayram tatili ile ücretli yıllık izin hakları ve şartları kanunla düzenlenir." (Resmî Gazete, 1982, s. 16).

4857 sayılı İş Kanunu'nun amacı işverenler ile bir iş sözleşmesine bağlı olarak çalıştırılan işçilerin çalışma şartları ve çalıştıkları yere ilişkin hak ve sorumluluklarını

düzenlemektir. İş Kanunu'nda çocukların çalıştırılması konusunda birtakım sınırlamalar getirilmiştir. İş Kanunu'nun 71 maddesine göre

*"*On beş *yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaktır. Ancak, on dört yaşını doldurmuş ve ilköğretimi tamamlamış olan çocuklar, bedensel, zihinsel ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabilirler. Çocuk ve genç işçilerin işe yerleştirilmelerinde ve çalıştırılabilecekleri işlerde güvenlik, sağlık, bedensel, zihinsel ve psikolojik gelişmeleri, kişisel yatkınlık ve yetenekleri dikkate alınır. Çocuğun gördüğü iş onun okula gitmesine, mesleki eğitiminin devamına engel olamaz, onun derslerini düzenli bir şekilde izlemesine zarar veremez.*" (Resmî Gazete, 2003).

Çocuk ve genç işçilere yönelik olarak ortaya konulmuş olan kısıtlayıcı hükümlerin en önemli nedeni, farklı iş kollarında çalışan ya da çalışacak olan çocukların ve gençlerin bedensel, psikolojik, sosyal ve eğitim durumlarının bu işlere uymaması ya da çalıştırılmaları durumunda karışılabileceği risklerdir (Urhanoğlu, 2012, s. 212).

Ulusal ve uluslararası düzeyde çocuk ve genç işçilere yönelik tüm düzenlemelerin iki ana bileşeninden söz edilebilir. Bunlardan birincisi çocukların ve gençlerin temel haklarını korumak, ikincisi kayıt dışı istihdamı önlemektedir. Kayıt dışı istihdam faaliyetleri resmî belgelere dayandırılmadığı için başta vergi olmak üzere işverenlerin gerekli yükümlülükleri yerine getirmesi konusunda denetime tabi olamadıkları için sosyal güvenlik kurumu buna yönelik bir denetim yapamamaktadır (Altuğ, 1997, s. 15). Bu bağlamda çalışan çocukların ve gençlerin emeklerinin sömürülmesi, ülkelerin ekonomilerine de ciddi zararlar vermektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ŞANLIURFA'DA ÇALIŞMA HAYATINDAKİ SURİYELİ ÇOCUKLARIN YAŞADIĞI PROBLEMLER SAHA BULGULARININ ANALİZİ

Arap Baharı olarak nitelendirilen süreç, 2010 yılında Tunus'ta meydana gelmiş ve ardından diğer Arap ülkelerine sıçramıştır. Bu süreç demokrasi, özgürlük ve insan hakları taleplerini içeren bir halk hareketi olarak ortaya çıkmıştır. Arap Baharı; Tunus, Mısır, Libya, Bahreyn gibi birçok ülkenin siyasal, sosyal ve ekonomik yapısında değişimlere neden olmuştur. Arap Baharı, Suriye'de ise 2011 yılında etkisini göstermeye başlamıştır (Kaya, 2015, s. 264).

Suriye'de başlayan karışıklıklar iç savaşa dönüşmüş ve bu ortamın yarattığı tedirginlik binlerce insanın bir anda komşu ülkelere göç etmesine sebep olmuştur. Kitlesel göç akınları ve insani krizle karşı karşıya kalan Mısır, Ürdün, Türkiye, Irak, Lübnan gibi ülkeler Suriyelilere kapılarını açmıştır. Göç eden gruplar hem göç ettiği yerlerde kendi aralarında hem ev sahibi toplumla çeşitli ilişki ağları meydana getirir. Bu ilişkiler ve ilişki ağları, birçok teoride tartışılmıştır. Bu teoriler arasında yer alan ağ teorisi, göç eden grupların gittikleri yerlerde oluşturdukları sosyal ilişki ağları üzerinde durmaktadır (Kaya, 2019, s. 77-78). İtme çekme kuramı ise göçle terk edilen yerlerdeki zorlayıcı ve yerleşilen yerlerdeki çekici etkenler üzerinde durur. Bu teorideki itici etkenler; demografik büyümeyi, düşük hayat standartlarını, ekonomik yoksunluğu ve siyasal baskıları içerir. Çekici etkenler ise emeğe olan talebi, boş arazileri, ekonomik fırsatları ve siyasal özgürlükleri içerisinde barındırmaktadır. Ağ kuramı veya diğer adıyla göçmen ilişkiler ağı, göçmenlerle önceki göçmenler ve göçmen olmayanlar arasında akrabalık, arkadaşlık ve paylaşılan topluluk kökeni ilişkileri yoluyla birinin diğeriyle temasını sağlayan kişiler arası bağlar kurar. Ağ bağlantıları, göçün risk ve maliyetini azaltmakta böylece uluslararası göçü de artırmaktadır (Kaya, 2017).

Suriyeli mültecilerin göç hedefleri arasında Türkiye ve özellikle sınır illeri önemli bir yer tutmaktadır. Sınır illerinde olan Şanlıurfa, Suriye'den gerçekleşen göçünün en yoğun yaşandığı ildir. Tarihsel hafıza, hâlâ süren kan ve soy bağına bağlı olarak akrabalık, sosyal ağları ve çekici unsurları sebebiyle Şanlıurfa Suriyeliler için önemli bir Merkez konumundadır (Kaya, 2019, s, 78).

Şanlıurfa ve Suriye arasında gidiş ve gelişi sağlayan üç tane sınır kapısı bulunmaktadır. Bunlar Ceylanpınar, Akçakale ve Mürşitpınar sınır kapılarıdır. Sınır ve sınır kapıları daha çok fiziksel bir bölünmeye tekabül etmekte, bu bölünmeye rağmen toplumsal ilişkiler hâlen günceliğini korumaktadır. Suriyeli vatandaşların Türkiye'ye yönelik göç yoğunlaşmasının nedenleri arasında başta fiziksel yakınlık ve Türkiye'nin uyguladığı açık kapı politikası etkili olsa da aslında Şanlıurfa özelinde göçlerin yoğunlaşmasının farklı sosyolojik dinamikleri bulunmaktadır.

Göç İdaresi Başkanlığının 03.11.2022 verilerine göre geçici koruma altındaki Suriyeli nüfusunun yoğun olduğu ilerin başında Şanlıurfa, 375.699 kişi ile 3. sırada yer gelmektedir. 2.538.719 nüfuslu Şanlıurfa'da geçici koruma altındaki 375.699 göçmen kişinin il nufüsuna oranı, %14,91'dir (GİB, 2022).

İnce'nin (2018, s.152-153) Şanlıurfa'da yaptığı çalışmaya göre Şanlıurfa gibi sınır bölgelerinde resmî kurumlarda kaydı bulunmayan Suriyeli vatandaşların sayısının oldukça fazla olduğu belirtilmektedir. Bu bağlamda Şanlıurfa'da Suriyelilerin yakın ilişkiler içerisinde olduğu ve onlarla ilgilenen STK, yardım kuruluşları, dernek temsilcileri ile yapılan görüşmelerde, 2017 yılının yaz mevsiminde Şanlıurfa'da yaklaşık 600 bin Suriyeli göçmenin olduğu belirtilmektedir. Saha bulgularında da anlaşılmıştır ki göçün hâlen devam etmesine bağlı olarak çalışan Suriyeli çocukların sayısında da günden güne bir artış yaşanmaktadır.

Suriyelilerin Şanlıurfa özelinde göç ettiği ilçelere bakıldığında, genellikle sosyo-ekonomik düzeyi düşük mahallere yerleştikleri görülmektedir. Buna bağlı olarak da, Suriyelilerin Şanlıurfa'da daha çok Haliliye ve Eyyübiye merkez ilçelerinde ikamet ettiği bulgularımıza yansımıştır. Nitekim 1 Kasım 2022 yılında Şanlıurfa İl Göç Kurulunun verilerine göre geçici koruma kapsamında Haliliye merkez ilçesinde 106.30 Suriyeli, Eyyübiye merkez ilçesinde 88.604 Suriyeli ve Karaköprü merkez ilçesinde ise 6.843 Suriyeli yaşamaktadır (Şanlıurfa İl Göç Kurulu, 2022).

Göç edenlerin birçoğunun ekonomik durumunun iyi olmaması, çocukların çalışmasını zorunlu kılmıştır. Suriyeli çocuklar, çalışma hayatına katıldıkları için başta eğitim, sağlık, ağır çalışma koşulları, uzun çalışma saatleri vb. olgular onların hayatlarını olumsuz etkilemektedir. Haliliye ve Eyyübiye merkez ilçelerinde yaşayan Suriyeli çocuk sayısının azımsanmayacak derecede fazla olması, çalışan çocuklara

yönelik mekân, dil, çalışma, istismar ve sömürü, iş, eğitim, sağlık, ruh sağlığı, aile yapısı, refakatsiz çocuk vb. gibi temel sorunların varlığı, konuyu ele alan araştırmamızı önemli kılmaktadır.

Bu bölümde araştırma süresince elde edilen bulgular ve gözlemlere bağlı olarak yapılan analizlere yer verilmiştir.

Şanlıurfa nüfusu göz önüne alındığında bu denli yüksek sayıda göçmenin bir ile gelmesi, o ilde çeşitli toplumsal sorunların ortaya çıkmasına sebep olduğu bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Suriyelilerin yaşadığı ekonomik, toplumsal sorunların olduğu bilinmektedir. Bu çalışmada söz konusu göç süreci ve ele alınmakla birlikte çalışmamın ilerleyen kısımlarında daha çok Suriyeli çocukların ekonomik hayattaki yeri, neden çalışmak zorunda kaldıkları, çalışma hayatında yaşamış oldukları sorunlar detaylı bir şekilde inceleme konusu yapılmıştır. Bu çerçevede örneklem grubunun yaşdığı sorunlar temalar hâlinde içerik analizi yoluyla çözümlenmeye çalışılmıştır.

4.1. ÇALIŞAN SURİYELİ ÇOCUKLARIN SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

Çalışma kapsamında yüz yüze görüşülen ve farklı sektörlerde iş hayatına giren Suriyeli çocukların genel özellikleri, demografik bilgileri, göç öncesi durumları, göçle birlikte Şanlıurfa'ya gelişleri, göç süreci hakkında önemli bilgiler elde edilmiştir.

Çalışma hayatındaki Suriyeli çocuklar ile ilgili bilgiler; yaş, cinsiyet, ana dil, Türkiye'ye geliş yılı, ailedeki birey sayısı ve çalıştığı sektöre göre tasnif edilmiş olup Tablo 4.1'de sunulmuştur.

Tablo 1: Çalışma Hayatındaki Suriyeli Çocukların Sosyo-demografik Özellikleri

Görüşülen Kişiler	Yaş	Cinsiyet	Ana Dil	Türkiye'ye Göç Yılı	Türkiye'ye Göç Eden Kişi Sayısı	Türkiye'ye Geliş Nedeni	Çalışılan Sektör/ Yer
G1	12	E	Arapça	2017	9	Coğrafi yakınlık	Sokak
G2	9	E	Kürtçe	2018	5	Coğrafi yakınlık	Sokak
G3	13	E	Arapça	2014	8	Coğrafi yakınlık	Hizmet

G4	15	K	Arapça	2013	14	Coğrafi yakınlık	Hizmet
G5	15	E	Arapça	2020	2	İş	Atık toplama
G6	15	E	Arapça	2013	9	Coğrafi yakınlık	Hizmet
G7	15	E	Arapça	2020	1	İş	Gıda
G8	15	K	Arapça	2022	4	Akrabalık bağları	Hizmet
G9	12	K	Arapça	2013	5	Coğrafi yakınlık	Atık toplama
G10	12	E	Arapça	2012	7	Coğrafi yakınlık	Sokak
G11	14	E	Arapça	2014	6	Coğrafi yakınlık	Gıda
G12	14	E	Arapça	2016	8	Coğrafi yakınlık ve akrabalık bağları	Sanayi
G13	15	E	Arapça	2016	6	Coğrafi yakınlık	Sanayi
G14	13	E	Arapça	2013	5	Coğrafi yakınlık	Sokak
G15	14	E	Kürtçe	2014	9	Coğrafi yakınlık	Sanayi
G16	14	E	Arapça	2015	6	Coğrafi yakınlık	Hizmet
G17	15	K	Arapça	2014	12	Coğrafi yakınlık	Gıda
G18	14	E	Arapça	2022	9	Akrabalık bağları	Hizmet
G19	15	E	Kürtçe	2015	7	Akrabalık bağları	Sanayi
G20	15	K	Arapça	2016	5	Coğrafi yakınlık	Hizmet
G21	14	E	Arapça	2012	5	Coğrafi yakınlık	Hizmet
G22	13	E	Arapça	2014	4	Coğrafi yakınlık	Sanayi
G23	12	E	Kürtçe	2017	8	Akrabalık bağları	Gıda
G24	15	E	Arapça	2014	7	Güvenlik	Gıda
G25	14	K	Arapça	2019	11	Sağlık	Hizmet

G26	13	K	Arapça	2014	4	Coğrafi yakınlık	Hizmet
G27	14	E	Arapça	2016	6	Kültürel benzerlik	Hizmet
G28	14	E	Arapça	2020	10	Coğrafi yakınlık	Sanayi
G29	15	K	Arapça	2013	8	Coğrafi yakınlık	Hizmet
G30	15	K	Kürtçe	2015	7	Coğrafi yakınlık	Hizmet

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere çalışma kapsamında görüşülen çocukların yaş dağılımları şu şekildedir: 15 yaşında olan çocuk sayısı 12, 14 yaşında olan çocuk sayısı 9, 13 yaşında olan çocuk sayısı 4, 12 yaşında olan çocuk sayısı 4, 9 yaşında olan çocuk sayısı ise 1'dir. Çocukların yaş dağılımı daha çok 14 ile 15 arasındadır. Ayrıca 9 yaşında çalışan çocukların olması da çalışma hayatına çok erken yaşlarda başlandığını göstermektedir.

Türkiye yasalarına göre çalışma yaşı 14'tür. Fakat bu yaşın birkaç önemli noktası bulunmaktadır. Buna göre çalışan çocukşların 14 yaşını bitirmiş, 15 yaşını doldurmamış ve ilköğretimini tamamlamış olması gerekmektedir. Ayrıca 14 yaşını bitiren bir çocuğunun çocuk işçi sayılabilmesi için de ilköğretimini tamamlamış olması gerekmektedir (Gümrükçüoğlu, 2013, s. 205-206). Bu düzenlemlere rağmen Suriyeli çocukların önemli bir kısmı yasal sınırın altındadır. Dolaysıyla illegal çalışma durumu söz konusudur.

Çalışma kapsamında görüşülen çocukların cinsiyet dağılımları bakıldığında örneklemin 21'i erkek ve 9'u kız çocuğudur. Saha çalışmasında kız çocuklarının sayısının az olduğu görülmüştür. Yapılan çalışmada genel olarak demografik özellikler bakımından böyle bir durumun varlığı dikkat çekicidir. Suriyeli ailelerin yaşamış oldukları ekonomik zorluklar nedeniyle cinsiyet farkı gözetmekesizin çocukların çalışmasına izin verdikleri anlaşılmaktadır.

Araştırma kapsamında görüşülen 25 çocuğun ana dili Arapçadır. Geriye kalan 5 çocuğun ana dilinin de Kürtçe olduğu tespit edilmiştir.

4.1.1. Suriyelilerin Türkiye'ye Göç Yılı ve Göç Eden Kişi Durumu

Türkiye'de Geçici Koruma statüsünde 24 Mart 2022 tarihi itibarıyla 3.745.592 Suriyeli bulunmaktadır. Suriye'den Türkiye'ye olan göçlerin yoğunluğun çoğu 2012-2015 yılları arasında, en az yoğunluk ise 2020-2022 yılları arasındadır (GİB, 2023). Bu bağlamda yukarıdaki tabloda çalışma kapsamında görüşülen çocukların sayısı, Türkiye'ye yapılan göçlerin yoğunluğuna bağlı olarak son yıllarda giderek azalmıştır. Çocukların göç yılı iki kategoride yoğunlaşmaktadır. 2012-2015 yılları arasında 17 kişinin göç ettiği görülmüştür. 2016-2019 yılları arasında göç eden çocuk sayısı 8, 2020-2022 yılları arasında ise 5'tir. Bu da göçün giderek azaldığını göstermektedir.

Massey vd.lerinin (1994, s. 29) belirttiği gibi uluslararası göç bir kez başladıktan sonra ağ bağlantıları sayesinde göç veren toplumda hemen herkes güçlükle karşılaşmadan göç edebilir hâle gelir, ağ bağlantılarının yayılmasıyla göç artarak devam eder ve ondan sonra yavaşlamaya başlar.

Şanlıurfa'ya göç eden ve orada çalışan Suriyeli çocukların geliş zamanlarına bakıldığında Suriye'de iç çatışmaların başladığı 2011 yılından hemen sonra, 2012 yılında, göçün başladığı ve son gelen kişilerin Ocak 2022'de geldiği görülmüştür. Suriye'de yaşanan iç savaşın devam etmesine bağlı olarak göç süreci aktifliğini korumaktadır.

Ağ kuramı çerçevesinde Türkiye'ye göç etmek isteyen Suriyeliler, sosyal ağların olduğu yere daha rahat göç edebilmektedir. Saha bulgularında da görüldüğü gibi, 2022 yılında Suriye'den Türkiye'ye, özelde ise Şanlıurfa'ya göçün devam ettiği görülmüştür. Göçün aktif olarak hâlen devam etmesi ise Türkiye'ye daha önce göç edenlerin öncü görevi görmesidir. Bu öncüler, göç veren ve göç alan toplumlar arasında sosyal ağları aktif tutmaktadır. Bu sosyal ağ, kendisinden sonra göç etmek isteyenler için rehberlik ve cesaretlendirici etki oluşturmaktadır. Öncü göçmenden sonra gelenlerin gerek göç edilen ülkede kurulan ağları gerekse göç alan ve göç veren ülke arasında kurulan ağları kullanarak göçü devamlı hale getirdiği bilinmektedir (Erkan, 2021, s. 430). Saha bulgularında da bu durum tespit edilmiştir.

Çalışma kapsamında görüşülen 30 çocuk içerisinden refakatsiz çocukların varlığına rastlanmamıştır. Ayrıca çalışma kapsamında görüşülen çocukların içerisinde Şanlıurfa'da çalışan, anne ve babaları Suriye'de olan 2 çocuk bulunmaktadır fakat

bunlar da refakatsiz çocuk kategorisine girmemektedir. Bu iki çocuk, Suriye'de yaşayan ailelerine destek olmak için Şanlıurfa'ya çalışmak için geldiklerini belirtmişlerdir.

4.1.2. Suriyelilerin Türkiye'ye Geliş Nedenleri

Arap Baharı'nın etkisiyle Suriye'de ortaya çıkan protestolara Suriye hükûmetinin şiddetle karşılık vermesi, ülkede kısa sürede kaosa sebep olmuştur. Koasla birlikte meydana gelen çatışma ve iç savaş, Suriyelileri göç etmek zorunda bırakmıştır. Böylece Suriyeliler, komşu ülklere sığınma arayışına girmişlerdir. Göçte Türkiye'nin seçilmesinin sebepleri arasında coğrafi yakınlık etkili olmakla beraber daha çok tarihsel ve kültürel bağlar bulunmaktadır. Ortak din, tarih ve kültür bağlarıyla meydana gelen geçmişteki sosyolojik arka plan farklı şekillerde günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Türkiye'nin Suriye sınırında bulunan Şanlıurfa, Gaziantep, Mardin, Hatay ve Kilis'teki halkın Suriye'deki Halep, Kobani, Rakka, Kamışlı, İdlip ve Haseki illerinde akrabaları bulunmaktadır (Kaya, 2017, s. 22). Birinci Dünya Savaşı'ndan önce karşılıklı ziyaret ve ticaretin sürdüğü bu bölgede kız alıp verme yoluyla akrabalık da sürdürülmüştür (Kaya, 2015). İç savaş ve kaosun yarattığı bu süreçte Türkiye'nin yanı sıra Mısır, Ürdün, Irak, Lübnan gibi ülkeler göçmenlere kapılarını açmıştır (Kaya, 2018a, s. 77). Dolayısıyla zorunlu kitlesel göç sürecinde hedef ülke belirlenirken hedef ülkelerin göç politikaları ve kültürel yapıları ile birlikte fiziksel mesafe önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır (İnce, 2019, s. 2585).

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere çalışma kapsamında görüşülen çocukların Türkiye'yi tercih etme nedenleri şöyledir: 21 çocuk coğrafi yakınlık, 3 çocuk akrabalık bağları, 2 çocuk çalışma amacı, 1 çocuk hem coğrafi yakınlık hem de akrabalık bağları, 1 çocuk sağlık-tedavi, 1 çocuk güvenlik, 1 çocuk da kültürel benzerlik nedenlerinden dolayı Türkiye'ye göç ettiklerini belirtmiştir. Coğrafi yakınlıkla birlikte kültürel bağların ya da akrabalık bağlarının varlığı, iş ve sağlık imkânlarının meydana getirdiği çekici faktörler ve gelişmişlik düzeyi de ayrı birer avantaj sağlayarak Şanlıurfa özelinde Türkiye'ye yapılan göçleri ön plana çıkarmaktadır.

Göç kuramlarından ilki olan Ravenstein'ın göç teorisinin göçeden insanların göç tercihi üzerinde mesafenin etkili olduğunu belirtmektedir. Nitekim göçün kısa mesafeli gerçekleştiği argümanı; Gaziantep, Hatay, Şanlıurfa, Adana, Kilis, Mardin

gibi sınır illerine göçeden Suriyeli göçmenler için uygundur (Erkan, 2021, s. 432). Nitekim bu kuramın öne sürdüğü argüman, Şanlıurfa'da farklı iş kollarında çalışan Suriyelilerin coğrafi yakınlığa bağlı Türkiye'yi, özelde ise Şanlıurfa'yı tercih etmelerini doğrulamaktadır. Ayrıca Everett Lee tarafından ortaya atılan itme çekme kuramının argümanları da saha bulgularına göre önemini korumaktadır. İtme faktörü olan iç savaş ve çekme faktörü olan Türkiye'nin sağladığı sosyal yardımlar, bütün Suriyeli göçmenler için ortaktır. Türkiye tarafından benimsenen açık kapı politikası da engelleyici faktörleri ortadan kaldırmıştır. Ayrıca Türkiye'nin endüstriyel gelişmişlik düzeyi ve Suriyelilerin Türklerle olan akrabalık bağları da çekme faktörü arasında değerlendirilebilmektedir. Lee'nin ortaya koyduğu argümanlar Suriyeli göçmenlerin davranışlarına uyarlandığında, Türkiye'nin tüm illeri, onlar için olası göç mekânları olabilmektedir. Sanayi ve ticaret merkezleri de çekme faktörüyle beraber Suriyeliler için cazip yerler arasında yer almaktadır. Konya, Hatay, Şanlıurfa gibi illerdeki Suriyeli göçmen yoğunluğu yoğun kültürel, sosyal ve akrabalık bağlarının ortaya çıkardığı başka bir çekme faktörüdür (Erkan 2021, s. 440).

4.1.3. Çalışan Çocukların Sektörel Dağılımları

Şanlıurfa ekonomik anlamda tarım, sanayi, ticaret, hizmet gibi çeşitli sektörlerde, farklı yoğunluklarda üretim yapan bir ildir. Hizmet ve sanayi sektörü görece yeni iken tarım ve ticaret hayli uzun bir geçmişe sahiptir. Çalışma kapsamında görüşülen çocukların sektörlere dağılımı şöyledir: Sanayi sektöründe 6, hizmet sektöründe 13, gıda sektöründe 5 çocuk çalışmaktadır. Sokakta çalışan ve atık toplayan çocuklar, diğer olarak belirtilmiş olup bu alanlarda çalışan çocuk sayısı da 6'dır. Yapılan kaynak kişi görüşmeleri Şanlıurfa iş hayatı hakkında detaylı bilgiler sunmaktadır. İşkur temsilcisi sektör dağılımı ve işssizlik hakkında şu bilgileri aktarmıştır:

"Şanlıurfa'da 2022 yılında 6483 kişi işe yerleştirildi, işe yerleştirilen kişilerin sektörel dağılımı ise şöyledir: Sanayi 4329, hizmet 2036, tarım ise 4 kişidir. Ayrıca TÜİK işsizlik oranını bölgsel olarak açıklamaktadır. TRC2 bölgesini Şanlıurfa ve Diyarbakırı kapsamaktadır. Biz 2022 yılında iş gücü piyasası araştıramsını da yaptık. Size aktaracağım bu veriler, aynı zamanda bizim bu araştırmamızda da bulunmaktadır. TUİK, Türkiye geneli işsizlik oranını her yıl açıklarken bölgesel bazlı

işsizlik oranını en son 2021 yılında açıklamıştır. Buna göre 2021 yılında Şanlıurfa'da işslizk oranı %15'tir." (İŞKUR Temsilcisi, 56).

Yapılan saha çalışmasının verilerine göre hizmet sektörünün ağırlıklı olduğu görülmektedir. Hizmet sektörünün bilgi, beceri ve kol gücü gerektirmeyen bölümlerden oluşması, bunun nedeni olarak ifade dilebilir. Cinsiyet bazlı sektörel dağılıma bakıldığında ise çalışan Suriyeli kız çocuklar, daha çok kol gücü gerektirmeyen ve ev mesafesine uzak olmayan çalışma koşullarını tercih etmektedir. Çalışan Suriyeli erkek çocukların ise yaşları küçük olmasına rağmen kol gücü gerektiren ve daha uzak yerlerdeki mevcut çalışma koşullarını tercih ettikleri sahada gözlemlenmiştir.

Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) 2019 çocuk iş gücü anketinin verilerine göre çalışan çocukların %30,8'i tarım, %23,7'si sanayi, %45,5'i ise hizmet sektöründe yer almaktadır. TÜİK verileriyle parallel olarak saha bulgularında çalışan Suriyeli çocukların daha çok hizmet sektöründe yer aldıkları tespit edilmiştir.

4.1.4. Suriyeli Çalışan Çocukların Göç Öncesi Durumları

Çalışma kapsamında görüşülen 30 çocuğun Suriye'den geldikleri şehirlere bakıldığında Halep'ten 4, Şam'dan 4, Deyrizor'dan 4, Rakka'dan 3, Meskene'den 2, Lazkiye'den 3, Tel Abyad'tan 2, Afrin'den 2, Kobani'den 2, Haseke'den 2, Humus'tan 2 çocuğun Şanlıurfa'ya geldiği görülmüştür.

Göç öncesinde Suriye'de yaşayan 30 çocuktan 25'inin Türkiye'ye göç etmeden önce Suriye'de eğitimlerine devam ettiği görülmüştür. Şu an Şanlıurfa'da çalışan çocukların kendi ülkelerindeyken okula gidebildikleri ve eğitim faaliyetlerini sürdürebildikleri, çocukluklarını yaşayabildikleri anlaşılmıştır.

Göçten sonra ailelerin ekonomik olarak idame olmalarını sağlayan faktörler ortadan kalkmış ve bu durum çocukların çalışma hayatına dâhil olmasına sebep olmuştur. Apak'ın (2014, s. 62) Mardin'de yapmış olduğu çalışmanın verilerine göre çalışma kapsamında görüşülen çocukların tamamı Suriye'de okula devam ettiği ve savaşın başlaması nedeniyle eğitimini yarıda bıraktığı ve ayrıca çocukların savaş ve göçten sonra eğitimden mahrum kaldığı tespit edilmiştir.

4.2. HANE YAPISI

4.2.1. Çocukların İkamet Ettikleri Yerler

İnsanların temel ihtiyaçları olan beslenme, giyinme ve barınma her çağda önemini korumuştur. Konut, barınma ihtiyacını karşılayan temel mekândır. Ancak ev sadece içinde yaşayan kişileri doğanının etkilerinden koruyan barınak değil, aile bireylerinin dinlenmelerini, grup hâlinde yaşamalarını, çalışma ihtiyaçlarını karşılamalarını ve kişiliklerini belirtecekleri ortamı sağlayan bir yerdir (Erel ve Yılmaz, 1997).

Çalışma kapsamında görüşülen 30 çocuktan 15'i Haliliye, 15'i de Eyyübiye merkez ilçelerinde yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum, ağ kuramından bağımsız düşünülemez. Çünkü ağ kuramının temel varsayımlarından bir tanesi de şu şekildedir: Sosyal ağlar, göç eden bireylerin hedef ülke ve mekân seçimi üzerinde belirleyici olmaktadır. Benzer özelliklere sahip göçeden bireylerin mekânsal yoğunlaşmasına neden olmaktadır (İnce, 2019, s. 2603). Bu bağlamda Haliliye ve Eyyübiye merkez ilçeleri, bu ihtiyaçların giderilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Saha bulgularında bu durum gözlemlenmiştir.

Haliliye ve Eyyübiye merkez ilçeleri Şanlıurfa'da gecekondulaşma olgusunun çok yaygın olduğu merkez ilçeler olup kendi içerisinde birtakım özelikleri barındırmaktadır. Kaya'ya göre (2016, s. 373) gecekondulaşma olgusu birçok toplumsal sorunu kendi içerisinde barındırmakla beraber bunun olumlu yanları da vardır. Saha çalışmasında Haliliye ve Eyyübiye merkez ilçeleri için gözlenen sosyolojik olgulara göre bunlar; bedava ya da ucuz konutta yaşama şansı, konutu geldikleri kültüre uygun dizayn edebilme, aile işi ya da küçük ev işi sanayi işlerinde çalışma imkânı, yaşayanların zor zamanlarında cemaat ruhu ve toplumsal desteğe sahip olma şeklinde sıralanabilir. Merkez ilçelerden olan Karaköprü ilçesinde böyle bir durumla karşılaşılmamıştır. Karademir ve Doğan'ın (2019, s. 120) Şanlıurfa'da yaptıkları çalışmanın verilerine göre Karaköprü ilçesinin son yıllarda şehirsel olarak önemli gelişme göstermesi, orada çok katlı lüks konutların inşa edilmesi, kiraların çok yüksek olması, gelir düzeyi orta ve yüksek olan insanların orayı tercih etmesi gibi nedenlerle bu ilçe Suriyeliler tarafından pek tercih edilmemektedir. Türkmen'in (2018) yaptığı çalışma verilerine göre müstakil evler, birden çok ailenin birlikte yaşamasını

mümkün kıldığı için çalışan Suriyeli çocukların aileleri tarafından tercih edildiğini belirtmektedir.

Haliliye ilçesi çalışma alanlarına yakın olan, resmî kurum veyahut kuruluşların yer aldığı bir ilçedir. Diğer çalışmalara bakıldığında Suriyelilerin yaşadıkları diğer illerdeki ilçelerin buna benzer özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Bulut-Şahin'in (2021) yaptığı çalışmanın verilerine göre Suriyelilerin İstanbul'da ikamet ettikleri ilçelerin genellikle gelir seviyesinin düşük yerler olduğunu, bunun nedeni ise Suriyelilerin ulaşım, gıda, kira vb. ihtiyaçlarını en az maliyetle karşımala faktörünün etkili olduğunu tespit etmiştir.

4.2.2. Çocukların İkamet Ettikleri Hanelerin Durumu

Çalışma kapsamında görüşülen 30 çocuğun tamamı kirada oturduklarını belirtmişlerdir. Yaşadıkların hane özellikleri ise şu şekildedir: 10 çocuk müstakil evde, 13 çocuk gecekonduda, 7 çocuk da apartmanda yaşadıklarını belirtmiştir. Saha bulgularına ve sahada yapılan gözlemlere bağlı olarak tek katlı ve avlulu evler, müstakil evler ve iki katlı evler de *gecekondu ev* olarak kabul edilmiştir.

Çalışmada elde edilen bulgulara göre çalışan çocukların yaşadıkları konut tipi, onların hane gelirleri üzerinde çok büyük bir etkiye sahiptir. Çünkü hanelerin kira giderleri özellikle büyükşehirlerde yüksek oranlara çıkmaktadır. Kira ve diğer temel gereksinimleri karşılamak veyahut konutlara yapılacak harcamalardan tasarruf etmek için çalışan Suriyeli çocukların aileleri, ağırlıklı olarak Haliliye ve Eyyübiye merkez ilçelerinde müstakil ev ya da gecekonduları tercih etmek zorunda kalmışlardır.

Haliliye ve Eyyübiye ilçelerinde apartmanda yaşadıklarını belirten ve çalışmak zorunda kalan çocukların birçoğu giriş katları ya da bodrum katlarında yaşadıklarını belirtmişlerdir. Giriş ve bodrum katlarının güvenlik veyahut diğer sebeplerden dolayı ucuz olduğu bilinmektedir. Çalışan Suriyeli çocukların aileleri kira giderleri ve diğer ihtiyaçları en aza indirmek için oda sayısı az olan evleri tercih etmektedirler. Buna benzer çalışmalar, bu doğrultuda karşılaştırma imkânı sağlamaktadır. Sönmez ve Ayik'in (2020) Gaziantep, Hatay ve Şanlıurfa'da yaptıkları çalışmaya göre Suriyelilere bu üç ilde barındıkları mekânlar da sorulmuştur. Buna göre Suriyelilerin %67'si müstakil evlerde yaşarken %26'sı apartman dairesinde, geriye kalan %7'lik kesimi ise depo, dükkân gibi mekânlarda yaşadıkları belirlenmiştir (Sönmez ve Ayik,

2020). Dağdeviren'in (2018) aynı araştırmanın verilerine göre yine araştırma kapsamında barındıkları ev için ödedikleri kiraların yüksek olması, görüşmecilerin maddi açıdan zorlanmalarına ve diğer alanlarda da sorun yaşamalarına neden olmaktadır (Dağdeviren, 2018). Gür'ün (2019) Kocaeli ili Gebze ilçesinde sokakta çalıştırılan 75 Suriyeli çocukla yaptığı ve çocuklar ile ailelerinin durumlarını içeren genel bir profil çıkarmaya, bu ailelerin yapısı ile çocukları sokakta çalışmaya iten nedenler arasındaki ilişkiyi saptamaya yönelik çalışmanın bulgularına göre Türkiye'de yaşayan Suriyeli ailelerin büyük çoğunluğunun barınma için kullandıkları evlerin kira olduğunu tespit etmiştir. Yıldız (2018, s. 60), Mersin'de yaptığı çalışma kapsamında Akdeniz Geçici Eğitim Merkezinde ilkokul, ortaokul ve lise düzeylerinde eğitim öğretim gören 298 Suriyeli çocukla çalışma gerçekleştirmiş, bu çocuklar kirada oturduklarını belirtilmişlerdir.

Saha bulgularına göre Suriyeli ailelerin kirada ve şehrin kenar mahallerinde yaşadıkları, daha çok ekonomik olarak bütçelerine uygun gecekondu ve müstakil evleri tercih etikleri, apartmanda oturanların da genelde giriş katlarında yaşadıkları görülmüştür.

4.2.3. Kendine Ait Oda Durumu

Çalışma kapsamında görüşülen 30 çocuğun tamamı kendisine ait özel bir odasının olmadığını belirtmiştir. Suriyeli ailelerin ev kiralama konusunda yaptıkları oda tasarrufu, onların ve hanenin kalabalık olması, çalışan ve okuyan çocukları olumsuz etkilemektedir. Görüşülen çocuklardan 15 yaşındaki bir kız çocuğu, kendisine ait odanın olmamasını şöyle belirtmiştir:

"Kaldığımız ev 3+1 odalı. Evde abim, eşi ve çocuğuyla birlikte 14 kişi yaşıyoruz. Odalar bize zor yetiyor, benim odam nasıl olsun ki?" (Kız, 15, Rakka, Hizmet).

15 yaşındaki erkek çocukları ise kendilerine ait odalarının olmamasını evin fiziksel şartlarına bağlamaktadır. Bu hususu şu şekilde ifade etmektedirler:

"Kaldığımız ev 2+1 odalı ve evde 9 kişi yaşıyoruz. Bana ait bir odam yok." (Erkek, 15, Halep, Hizmet).

"Kaldığımız ev 1+1 odalı ve evde 5 kişi yaşıyoruz. Oda sayısı çok az zaten!"

(Kız, 15, Haseke, Hizmet).

Görüldüğü üzere aileler çok kalabalıktır ve başka aile bireylerinin de hanede barınması, hanede yaşayan sayısını artırmakta ve çeşitli mekânsal sorunların yaşanmasına neden olmaktadır. Nitekim yapılan çalışmalar da bu durumu ortaya koymaktadır. Diker ve Karan'ın (2021) Ankara'nın Altındağ ilçesinde yapmış olduğu çalışmanın verilerine göre Suriyelilerin ekonomik ve mekânsal konularda sorunlar yaşadıkları ve bu sorunların her birbiyle bağlantılı olduğu belirtilmiştir.

Hane problemleri çeşitli araştırma verilerinde de görülmektedir. Kaya ve Şahin'in (2021) Şanlıurfa'da Suriyeli üniversite öğrencileri üzerine yaptıkları çalışma verilerine göre hane içinde öğrenciye ait oda dağılımı şöyledir: Suriyeli öğrencilerin %60,4'ü herhangi bir odaya sahip değildir. Diğer yandan odasının olduğunu söyleyenlerin oranı %39,6' olduğunu tespit etmiştir.

Diğer bir araştırmada sığınmacıların Elâzığ ilinde ortalama 3 odadan oluşan, çoğunluğu sobalı olan ve giriş katında bulunan dairelerde yaşadıkları tespit edilmiştir (Dağdeviren, 2018). Sönmez ve Ayik'in (2020) Gaziantep, Hatay ve Şanlıurfa'da yaptıkları çalışma verilerine göre Suriyeli ailelerin hane büyüklüğü ortalaması 5,52 olması ayrıca ailelerin bir kısmının geniş aile tipinde olması onların zorunlu olarak aynı evi paylaşmalarını sonucunu oğurmaktadır. Nitekim hanelerin yaklaşık %3'ünde 2 veya 3 ailenin beraber oturdukları tespit edilmiştir.

Göçün yarattığı ekonomik sorunlar her bireyi etkilemekle beraber çocukları daha fazla etkilemektedir. Yapılan çalışmalarda göçle gelen ailelerin çok kalabalık olduğu belirlenmiştir. Bu duruma bağlı olarak çocukların şahsi bir odalarının olması zor bir ihtimaldir. Saha bulguları ve yapılan çalışmalar, Suriyeli hanelerin kalabalık olmaları ve ekonomik sorunlardan dolayı oda sayısı az olan evleri tercih etmeleri, belli bir süre dahi olsa hanenin fiziksel koşullarına bağlı olarak çocukların sahip olabileceği özel odanın olmasını zorlaştırmıştır.

4.2.4. Çalışan Çocukların Anne ve Babasının Eğitim ve Çalışma Durumu

Çalışma kapsamında görüşülen 30 çocuğun ebeveynlerinin eğitimlerine ve herhangi bir işte çalıp çalışmadıklarına dair bulgular şöyledir: 16 katılımcının annesinin eğitim durumu okuryazar, 10 katılımcının annesinin eğitim düzeyi ilkokul mezunu, 4 katılımcının annesinin eğitim düzeyi ortaokul mezunudur. Katılımcıların

tamamının annelerinin herhangi bir yerde çalışmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca tüm katılımcıların anneleri hayattadır. Babaların eğitim düzeyi ise şöyledir: 5 katılımcının babasının eğitim düzeyi okuryazar, 6 katılımcının babasının eğitim düzeyi ilkokul mezunu, 1 katılımcının babasının eğitim düzeyi ilkokul terk, 12 katılımcının babasının eğitim düzeyi ortaokul mezunu, 2 katılımcının babasının eğitim düzeyi lise mezunu, 1 katılımcının babasının eğitim düzeyi üniversite mezunudur. 3 katılımcının ise babasının vefat etmiştir. Katılımcılardan 8 kişinin babalarının herhangi bir yerde çalıştıkları, geriye kalanların herhangi bir yerde çalışmadıkları tespit edilmiştir.

Ailenin içerisinde ebeveynlerin düzenli bir işte çalışmaması ya da babanın veya annenin gelirinin ailenin geçimini sağlama konusunda yeterli biz düzeyde olmaması nedeniyle çocukların çalışmasına neden olmaktadır (Işıklı, 1993). Öztürk (2019), Karaman'da yaptığı çalışmanın verilerine göre çocukların çalışma nedenini ebeveynlerin işsiz olmalarından kaynaklandığını belirtmektedir.

Bildik (1998), Ovalı (2007), Özen ve Aksoy'un (2008) yaptıkları araştırmalar, çalışan çocukların genellikle eğitim seviyesi düşük ailelerden geldiği gerçeğini ortaya koymaktadır. Fidan'ın (2004) yaptığı çalışmaya göre çalışan çocukların anne ve babalarının eğitim durumları düşüktür. Özellikle annenin eğitim durumunun oldukça düşük olduğu sonucuna varılmıştır. Çalışan çocuk olgusuna bakıldığında genelde düşük gelirli ve eğitimsiz ailelere ilişkin bir sonucun ortaya çıktığı tespit edilmiştir.

Anne ve babanın eğitim seviyelerinin düşük olması, çocukların yetiştirilmesi ve onların sorumluğunu alma konusunda ciddi sorunlar oluşturmaktadır. Gelecek konusunda iyi bir bilince sahip olmayan çocuklar, işsizliğin ve yoksulluğun kısır döngüsünden kurtulamayacaklardır. İşsizlik hem bireysel ve toplumsal sorunları beraberinde getirmekte hem de çocuk işçiliğinin en önemli sebepleri arasında yer almaktadır. Öztürk (2019) Karaman'da 10 çocuk ile yaptığı tez çalışmasında, çocuğun istihdam içerisinde yer almasının en önemli sebebini ebeveyeyn işsizliği olarak belirtmiştir.

4.2.5. Çocukların Çalışma Nedenleri

Çocukların iş hayatına girmesine sebep olan en önemli iki unsur yoksulluk ve göçtür (Bilgin, 2009, s. 243; Altuntaş, 2002, s. 187)

Yapılan çalışmalar göre iş kolu fark etmeksizin ailenin yeterli bir geliri

olmaları ve gelirlerinin büyük bir bölümünü beslenmeye ve temel ihtiyaçlara harcamaları nedeniyle çocuklar çalışmak zorunda kalmaktadırlar (Terzi, 2009, s. 17).

Araştırma bulgularına bakıldığında görüşme yapılan 30 çocuktan 28'inin evin geçimini yapmak için, 2 tanesinin hem çalışmak hem de bir meslek öğrenmek için çalıştığı belirlenmiştir. Ebeveynlerin durumu, çocukların çalışma hayatına dâhil olmaları konusunda önemli bir rol oynamaktadır.

14 yaşındaki bir erkek çocuğu hem çalışarak evin geçimine destek olduğunu hem de meslek öğrendiğini şu şekilde belirtmiştir:

"Hem meslek öğrenmek hem de evin geçimini sağlamak için sanayide çalışıyorum." (Erkek, 14, Rakka, Sanayi).

15 yaşındaki erkek çocuk, ailesine para gönderdiğini söylemektedir:

"2020 yılından beri burada tek başıma çalışıyorum. Ailem Suriye'de. Aldığım parayı onlara gönderiyorum." (Erkek, 15, Şam, Gıda).

12 yaşındaki bir erkek çocuğu, evin geçimini sağlamak için çalıştığını belirtmektedir:

"Babam vefat etti. 8 kişiyiz. Evin geçimini sağlamak için mecburen çalışıyorum. (Erkek, 12, Kobani, Hizmet).

Kaynak kişiler çocukların zor koşullarda çalıştıkları nedeniyle tepki ile karşılandığını belirtmişlerdir. Örneğin 43 yaşındaki mahalle muhtarı bu durumu şu şekilde dile getirmektedir:

"Baba, anne ve kardeşleri bir ekmeğe muhtaç olan çocuk, hiçbir şarta bakmadan sadece çalışmak mecburiyetinde kalıyor. İş sahibi az mı, çok mu para veriyor, çok mu çalıştıracak? Kim ona bakıyor ki? Evde aç boğaz var. Çocuk 'Yeter ki benim bir işim olsun, aileme destek olayım." (Muhtar, 43).

47 yaşındaki imam ise çocukların yaşam koşullarından dolayı çalışmak zorunda bırakıldıklarını aktarmaktadır:

"Savaşta yaşadıkları kayıplardan dolayı çalışan olmayınca çalışmaya mecburlar. Çoğu zaman bu çocukların anne ve babası vefat etmiş ya da savaştan dolayı baba ölmüş, anne ve çocuklar tek başına kalmış oluyor ya da baba savaştan

veya farklı nedenlerden dolayı engelli bir şekilde yaşam sürüyor. Aile kalabalık olunca çocuklar ne yapacaklarını bilemiyorlar ve aç bir şekilde evde beklemek de olmuyor. Mecburen çalışmak zorunda kalıyorlar." (İmam, 47).

45 yaşındaki Suriyeli mühendis, çocuğunun yaşam koşullarından dolayı çalıştırmak zorunda olduğunu şöyle ifade etmektedir:

"Hayatta en son düşüneceğim şeydi evin ihtiyaçları ve kira yüzünden 12 yaşındaki oğlumu çalıştırmak. Onun da benim gibi mühendis olmasını çok istiyordum ama mecburen onu da çalıştırmak zorunda kaldım. Benim ve ailemin geçimi için daha çok kişinin çalışması gerekiyor." (Suriyeli Mühendis, 45, Rakka).

Çalışan çocukların çalışma nedenlerine yönelik diğer çalışmalara bakıldığında benzer bulguların olduğu görülmektedir. Aileler, fertlerin geçimini sağlayacak maddi olanaklardan yoksun oldukları için ve ekonomik güçlüklerle karşı karşıya kaldıkları için eğitim hayatının dışında kalma pahasına çocuklarını çalıştırmaya başlamaktadırlar (Günöz, 2007, s. 7). Ergen'e (2003, s.111) göre hanenin gelir düzeyi nedeniyel çocukların çalışmak zorunda kaldıkları arasında bir ilişkinin olduğunu belirtmektedir. Acar-Yurtman'ın (2017) İstanbul'un Sultangazi, Sultanbeyli, Maltepe, Bağcılar ve Güngören ilçelerinden yaşayan Suriyelilere yönelik yaptığı çalışmanın verilerine göre çalışan Suriyeli çocukların çalışma nedenleri doğrudan ekonomik olduğunu tespit etmiştir. Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) 2019 çocuk iş gücü anketinin verilerine göre çalışan çocukların %35,9'u hane halkının ekonomik faaliyetlerine yardım etmek için, %34,4'ü bir meslek sahibi olabilmek ve iş yapmak için, %23,2'si ev gelirine katkısının olabilmesi için, %6,4'ü kendi gereksinimlerini karşılayabilmek için çalıştıkları görülmektedir (TÜİK, 2020).

Çalışan çocukların çalışma nedenlerinin bölgesel ve yerel düzeyde önemine vurgu yapan Karacadağ Kalkınma Ajansının (2015) yaptığı bölge planı hazırlıkları kapsamında Ocak-Şubat 2013 tarihlerinde, Diyarbakır ve Şanlıurfa'da il merkezi ve ilçelerde sosyal politika çalıştayları gerçekleştirmiştir. Bu çalıştaylarda 220 kişiye uygulanan anket çalışmasından elde edilen verilere göre "*Bölgenin en önemli sosyal sorunlarının başında istihdam olanaklarının yetersizliği ve işsizlikten kaynaklı yoksulluk ile gelir eşitsizliği*" oduğunu tespit etmiştir.

Saha bulgularında ve diğer çalışmalarda görüldüğü üzere çocukların çalışma

nedeni, göç ve savaş koşullarından kaynaklı büyük kayıplar ve buna bağlı olarak ailelerin düzenli ve sürekli bir gelire sahip olmamasıdır. Ekonomik yetersizlik, doğrudan ailenin yoksulluğunu doğurmaktadır. Ailelerin ekonomik yetersizliğinin çocuk işçiliğini yaratma konusunda önemli bir olgu olduğu anlaşılmaktadır.

4.2.6. Hanede Çalışan Kişi Sayısı

Ev kirası, giyecek, elektrik, su, yakacak gibi temel insani ihtiyaçların asgari düzeyde olması ve artan hayat pahalılığına karşı durabilmek için aileler, hane içinde çalışabilecek yaşta olan herkesin çalışmasına ihtiyaç duymaktadır. Bundan dolayı Suriyeli ailelerde çalışan kişi sayısının birden fazla olduğu görülmüştür.

Çalışma kapsamında görüşülen 30 çocuğun hanelerinde çalışan kişi sayısı şu şekildedir: 2 çocuğun hanesinde çalışan kişi sayısı 4**,** 14 çocuğun hanesinde çalışan kişi sayısı 3, 12 çocuğun hanesinde çalışan kişi sayısı 2, 2 çocuğun hanesinde çalışan kişi sayısı ise 1'dir. Bu duruma yönelik kaynak kişiler, görüşlerini şöyle belirtmiştir:

"Suriyeli çocukların ailelerinin geçimine yardımcı olmak için fazla iş seçme tercihleri olmuyor. Ailedeki geçim yükü hem çocukların hem de diğer aile fertlerinin daha ucuza ve vasıfsız işlerde çalışmasına neden oluyor." (Mahir Eller Dernek Temsilcisi, 37, Şanlıurfa).

"Ailelerde babalar çalışsa da ya aileye yetmiyor ya da baba daha ucuza çalışmak zorunda kaldığı için evin geçimi yapmak için aile birçok kişinin emeğine ihtiyaç duymak zorunda kalıyor." (Suriye Rızık Derneği Temsilci, 27, Rakka).

"Suriyeli ailelerde evde kaç kişi çalışabilecek durumda ise hepsi de çalışmak zorunda kalıyor, bir çocuğun veya bir kişinin çalışması yetmiyor. Çünkü birinin aldığı para, onların zar zor kirasına yetiyor. Çocuk ağır işlerde çalışıyor, işe giriş ve çıkışının kolay olduğu işlerde çalışıyor. Ailede herkes bir iş yapmak zorunda kalıyor. Hamallık, inşaat işçiliği bunlardan en fazla olanıdır." (İmam, 47).

Yukarıda da görüldüğü üzere savaş ve göç koşullarının sığınmacıların tüm maddi manevi kaynaklarını tahrip etmesine bağlı olarak, hanede iş süreçlerine birçok kişininin katılımı gerektirmektedir. Ceylan'ın (2019) Ankara'da yaptığı çalışmanın verilerine göre, Suriyeli çocukların %60'ı hanedeki tek çalışandır. Harunoğulları'nın (2016) Kilis'te yaptığı çalışmanın verilerine göre ailede çalışan kişi sayısını ele

aldığında çocukların %45'i ailede tek çalışandır. Erten (2018), Hatay'ın sınır ilçesi olan Reyhanlı'da yaşayan 60 Suriyeli ile yaptığı görüşmelerde aileden bir kişi çalışıyor diyenlerin cevabının %63 ile öne çıktığını, ailede 2 kişi çalışıyor cevabının %20 ile ikinci sırada yer aldığını, 3 ve üzeri kişi çalıştığı cevabının %17 olduğunu ortaya koymuştur.

İnce'nin (2018, s. 230) Şanlıurfa özelinde yaptığı çalışmanın verilerine göre Şanlıurfa'ya gelen Suriyelilerin sosyoekonomik durumları kötüdür. İnce'ye göre en yoksul Suriyeliler Şanlıurfa'yı tercih etmekte, yoksulluk Şanlıurfa'ya yoğunlaşmaktadır.

Yaptığımız saha çalışmasının verilerine göre Şanlıurfa'da yaşan Suriyelilerin genel profili yoksullardan oluşmaktadır. Hanede çalışan çocuk sayısı birden fazla olması bu durumla izah edilebilir. Önemli noktalardan biri de iş talebinin çok fazla olmasına bağlı olarak çalışma ücertlerin düşmesidir. Bunun üstesinden gelmek için de hanede birden çok kişinin çalışma zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

4.2.7. Çalışan Çocukların Hanelerinin Aylık Ortalama Gelirleri

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 01.07.2022-31.12.2022 tarihleri arasında net asgari ücreti, 5.500,35 TL (ÇSGB, 2022) olarak belirtmiştir. Çalışan Suriyeli çocukların hanelerinde 4 kişi çalışmasına rağmen kazançlarının yerli bir kişinin aldığı asgari ücretten daha az olduğu saha bulgularında görülmektedir.

Çalışma kapsamında görüşülen 30 çocuğun ortalama aylık hane gelirleri şu şekilledir: 3 aile 4.500-5.500 TL, 9 aile 3.500-4.500 TL, 13 aile 2.500-3.500 TL, 4 aile 1.500-3.000 TL ve 1 aile 500-1.500 TL.

Hane gelirinin düşük olma nedenlerini görüşülen kişiler şu şekilde belirtmişlerdir:

"Ben daha önce sokakta çalışıyordum. dolar artınca sokakta çalışmayı bıraktım, şimdi çöp topluyorum. Çöp toplama işi zordur ama parası sokakta çalışmaya göre daha çoktur." (Erkek, 14, Lazkiye, Sokak).

"Evde üç kişi çalışıyoruz, ben, babam ve kardeşim. Ben ve kardeşim evin geçimini yapıyoruz, babam da evin kirasını ve diğer masrafları ödüyor." (Erkek, 15, Derizor, Hizmet).

"Geçen cemaatten biri söyledi, kızı bir yerde asgari ücretle çalışıyormuş. onu işten çıkardıklarını, yerine üç tane Suriyeli kızı işe aldıklarını söyledi. Bir yerlinin aldığı ücret ile üç tane Suriyeli kızı çalıştırıyorlarmış." (İmam, 47).

Çalışan çocuklar, artan fiyatlara ve ev kirasına karşı kendilerince çözüm yolları arama mecburiyetinde kalmışlardır. Ayrıca bu durum Suriyeli aile ve çocuklarının ekonomik anlamda ne kadar kırılgan bir hayat sürdürdüklerini de gözler önüne sermektedir. Yukarıda belirtildiği gibi Suriyeli göçmenlerin aldıkları ücret konusunda böyle bir tablonun ortaya çıkmasının temel sebebi, düşük ücrettir. Çocuklarla yapılan görüşmelerde bu durum görülmüştür. Sokakta çalışan çocukların günlük kazancının ortalama 30-50 TL, diğer sektörde (hizmet, gıda) çalışanların günlük kazancının 50-100 TL, çöp toplayanları ise günlük kazancının 100-1.500 TL arası olduğu anlaşılmıştır.

Yaşam standartları ile ilgili Türkiye'de çeşitli kriterler bulunmaktadır. Bunlardan biri de açlık ve yoksulluk sınırlarıdır.Türk İşçi Sendikaları Konfederasyonunun (TÜRK-İŞ) 2022 Ekim ayı araştırma verilerine göre dört kişilik bir ailenin sağlıklı, dengeli ve yeterli derecede beslenebilmesi için aylık gıda harcaması tutarı (açlık sınırı) 7.425,23 TL, gıda ve giyim harcaması, konut (kira, elektrik, su, yakıt), ulaşım, eğitim, sağlık vb. temel ihtiyaçlarının karşılanması için yapılması zorunlu diğer aylık harcamalarının toplam tutarı (yoksulluk sınırı) 24.186,42 TL olarak hesaplanmıştır (TÜRK-İŞ, 2022). Bu rakamlar dikkate alındığında hanede çalışan kişi sayısının fazla olmasına rağmen çalışan çocukların aile gelirlerinin çok yetersiz olduğu ve yoksulluk sınırının altında olduğu görülmektedir. Nitekim başka araştırmalarda da bu durum ortaya çıkmaktadır. Erdoğan (2019), Türkiye'de yaşayan Suriyeli ailelerin aylık gelirlerinin genel itibarıyla 1.251-1.750 TL arasında değiştiğini belirtmektedir.

Saha bulgularında ve istatistiklerde görüldüğü üzere Suriyeli çalışan çocukların ailelerinin çok düşük sosyoekonomik düzeye sahip oldukları, işverenler tarafından daha az ücretle daha çok çalışacakları işlerde çalıştırıldıkları ve bunun sonucunda kırılgan bir ekonomik yapıya sahip oldukları görülmektedir.

4.2.8. Yurt Dışından Destek Alma Durumu

İç savaş ve bunun sonrasında yaşanan zorunlu göç nedeniyle birçok kişi, aile ve akrabalarından uzak yerlere göç etmişlerdir. Gittikleri ülkelerde ekonomik zorluklar nedeniyle Suriyeliler, temel ihtiyaçlarını ve hane giderlerini karşılamak için birçok yola başvurmuşlardır. Bunlardan bazısı geçici veya kalıcı çalışma amacıyla başta Avrupa bölgesi olmak üzere birçok farklı ülkeye göç etmişlerdir. Türkiye'de de olduğu gibi farklı ülkelere göç eden Suriyeliler, hayatlarını devam ettirmek için birtakım ekonomik zorluklarla mücadele etme durumunda kalmışlardır. Çoğu zaman da hane dışı yardıma muhtaç hâle gelmişlerdir.

Yurt dışından herhangi bir ekonomik desteğin olup olmadığı konusunda örneklem kapsamında görüşülen 30 Suriyeli çocuktan 5 çocuğun yurt dışında akrabaları olmasına rağmen kendilerine maddi anlamda herhangi bir destekte bulunmadıklarını belirtmişlerdir. Bu 5 çocuktan 4'ü Almanya'da akrabası olduğunu, 1 çocuk da Katar'da akrabası olduğunu söylemiştir.

"Teyzem ve çocukları Almanya'da yaşıyor. Bize hiçbir zaman para göndermiyorlar." (Erkek, 14, Telabyat, Sanayi).

"Halam Katar'da yaşıyor ama bize hiçbir faydası yok." (Kız, 15, Telabyat, Hizmet).

"Amcamın çocukları Almanya'da yaşıyor. onlar kalabalık zaten, orada aldıkları para zar zor onlara yetiyor. Konuşuyoruz ama bize para yollamıyorlar." (Erkek, 14, Afrin).

"Ağabeyim gözlerinden rahatsız olan çocuğu için yengemle birlikte Almanya'da yaşıyor. Yeğenimin gözlerini tedavi etmeleri için onlara daha çok para lazım, bize para yollamıyorlar. Keşke imkânımız olsaydı biz onlara yollasaydık." (Erkek, 15, Derizor).

Örneklemde görüldüğü üzere yakınları yurt dışında olan Suriyeliler, akrabalarından herhangi bir yardım alamamaktadır. Ancak başka çalışmalarda bu durum farklılaşmaktadır. İnce (2018), Şanlıurfa'da yaptığı çalışmada Suriyelilerin Türkiye dışında yaşayan akrabalarının, Türkiye içerisinde yaşayan daha çok birinci derecede olan akrabaların yani anne, baba ve kardeşlerine para yolladıklarını ifade etmektedir.

Saha bulgularında ortaya çıkan önemli bir durum, Şanlıurfa'da yaşayan Suriyelilerin akrabalarının önemli bir kısmının Almanya'da olmasıdır. Almanya'nın Suriyeliler tarafından daha çok tercih edilmesinin sebebi olarak 2012 yılında Almanya'da aile yakınları olan Suriyeliler için vize uygulamasının kolaylaştırılması, Suriye'den kaçan çocuklu kadınların ülkeye kabul edilmesine yönelik planların geliştirilmesi, faktörler ön plana çıkmakatadır. (Dalaman, 2012).

4.3. EĞİTİM

Göçten sonra göç edilen ülkede temal yaşam koşulları sağlandığında, Suriyeliler için ortaya çıkan en önemli sorun, aile bireylerinin eğitimlerine devam edebilmesidir. Eğitim faaliyetleri hem Suriyelerin bireysel gelişimlerini sağlayan hem de göç edilen ülkedeki toplumla kaynaşmayı mümkün kılan temel faktör olarak kendini göstermektedir. Nitekim göçeden bireyler, eğitim sayesinde hem ev sahibi toplumun aktif bir üyesi olma hem de iş ve istihdam konusunda gerekli bilgi, beceri ve yeterlilikler sağlama veyahut var olan bilgi ve becerilerini dil yetkinliği ile kullanma konusunda olanak sahibi olurlar (Kaya, 2022a, s. 1670).

2011 yılından bugüne kadar Türkiye'de yaşayan Suriyeli çalışan çocuklara yönelik eğitim faaliyetleri, ilk günden bu yana pek çok değişime tanıklık etmiş ve eğitimin kesintisiz devam etmesini sağlamıştır. 2013 yılına gelindiğinde Suriyeli çocukların eğitim ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik pek çok adım atılmıştır. 26 Eylül 2013 tarihinde konu ile ilgili *Ülkemizde Geçici Koruma Altında Bulunan Suriye Vatandaşlarına Yönelik Eğitim Öğretim Hizmetleri* başlıklı daha kapsamlı bir genelge çıkarılmıştır. Böylelikle MEB, Suriyelilerin eğitiminde daha kurumsal bir aşamaya geçmiştir (Coşkun ve Emin, 2016).

Millî Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı (MEB HBÖGM) verilerine göre 2021 yılı itibarıyla 3,6 milyon Suriyeli içerisinde 5-17 yaş aralığındaki Suriyeli öğrenci nüfusu 1.197.124'tür. Bunlardan okul öncesi grupta %28,06, ilkokulda %79,75, ortaokulda %77,92, lisede %39,86 okullaştırılmış olup okul eğitim ve öğretim faaliyetleri dışında kalan öğrenci sayısı ise toplam 425.666 kişidir (MEB HBÖGM, 2021). Göçün yarattığı sorunlar yüzünden çocuklar, eğitim hayatının dışında kalmış ve ekonomik nedenlerle en büyük sosyolojik sorun olan çocukların çalışma hayatına dâhil olması zorululuğuyla

yüz yüze gelmişlerdir.

Eğitimin göçün yaratığı riskleri azaltmakla beraber çocukların çalışma hayatına katılmalarını önleyen çok önemli bir faktör ve denetim mekanizması olduğu bilinmektedir. Bu bölümde çalışan çocukların göç öncesi ve göç sonrası mevcut eğitim durumları, okula devam eden ve çalışan çocukların derslerindeki başarı durumu, okula devam eden çocukların Şanlıurfa'daki eğitim kurumlarından memnuniyet durumu üzerinde durulmaktadır.

4.3.1. Göç Sonrası Eğitim Durumları

Göç sonrasında yaşanan sorunlardan dolayı çocukların eğitim hayatlarında birçok değişiklik meydana gelmiştir. Çalışma kapsamında görüşülen 30 çocuğun eğitim durumu şöyledir: İlköğretimi bitirip okula devam edemeyen çocuk sayısı 6, göçten sonra okula hiç gitmeyen çocuk sayısı 5, Suriye'den yeni göç eden ve okula gidemeyen çocuk sayısı 2, Eğitime devam eden ve çalışan çocuk sayısı 11, okulu terk eden çocuk sayısı ise 6'dır.

Suriyeli çocukların çalışma zorunluluğu, ekonomik geçimsizlik, Suriye'de ekonomik kayıpların olması, ebeveynlerin çalışamıyor olması ya da çalışma konusunda statü kaybı yaşamaları, hanedeki kişi sayısının fazla olması, Suriye'de iç savaşın davam etmesine bağlı olarak göçlerin Türkiye'ye özelinde Şanlıurfa'ya devam etmesi, ebeveynlerin boşanmış olması vb. çocukların eğitim hayatına dâhil olmamalarının temel sebepleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim görüşmelerde bu durum şöyle izah edilmektedir:

"Evde 6 kişi yaşıyoruz. Üç kişi çalışıyoruz. Ben giyim mağazasında çalışıyorum, kardeşim bir fırında çalışıyor, babam da tablacılık yapıyor. Onların aldıkları para ile evin kirasını ve mutfak masraflarını karşılıyoruz. Benim paramla da faturalarımızı ve diğer ihtiyaçlarımızı karşılıyoruz. Ben de çalışmasam kardeşimin ve babamın aldığı para bu zamanda bize hiç yetmiyor. Ortaokulu bitirdikten sonra çalışmak zorunda kaldım." (Kız, 15, Haseke, Hizmet).

Okula hiç gitmeyen çocukların durumuna baktığımızda ailede meydana gelen ekonomik tahribata bağlı olarak gerçekleşen okuldan kopuş ve çalışma zorunluluğunu görmekteyiz.

"Biz evde 10 kişi yaşıyoruz. Evimiz kira. Babam hiçbir yerde çalışmıyor, ben berberde çalışıyorum. İnşallah tam öğrenirsem ben de bir berber dükkânı açacağım. Daha çok bu işi öğrenmek için çalışıyorum. Abim de inşaata çalışıyor, onun parasıyla evin geçimini sağlamaya çalışıyoruz. Ben de çalışmasam evde geriye kalan 8 kişi geçimini nasıl sağlayacak? Ben hep okula gitseydim hepimiz aç kalırdık. Aldığım parayla en azından fırın borcumuzu kapatıyoruz. Ben fırından sorumluyum." (Erkek,15, Halep, Hizmet).

İç savaşın Suriye'de devam etmesi nedeniyle göç süreci hâlen çeşitli şekillerde devam etmektedir. Birçok aile mekânsal değişim yoluyla göçü hâlen deneyimlemektedir. Ayrıca bu durumun olumsuz yansımaları özellikle çocuklar üzerinde sürmektedir. Nitekim bu çalışmada yeni göç edip de okula gidemeyen çocukların durumuna baktığımızda görüşmelerde bu durum şöyle izah edilmektedir:

"Bu yıl yeni geldik (2022). Daha hiçbir yeri tam olarak bilmiyoruz. Suriye'de çalışmıyordum, ne güzel okulumu okuyordum. Bir de ben 14 yaşındayım, buradaki okullar beni kabul edecek mi onu da bilmiyorum. Hem yaşım da çok büyük, okuldaki kimseyi de tanımıyorum, okula gitmeye utanıyorum. Gelir gelmez tanıdıklarımın yanında garson olarak çalışmaya başladım. Babam çalışmıyor. Burada kiralar çok yüksek ve burada her şey Suriye'den çok daha pahalı abi. Ben ve iki kardeşim çalışıyoruz. Ailem kalabalık olduğu için üç kişi çalışmak zorundayız." (Erkek, 14, Afrin, Hizmet).

Burada oryantasyon sürecinin eksik kalmasının etkisiyle okul çağındaki mültecilerin yeterli bir bilgilendirmeden eksik kaldığı görülmektedir. Yeterli bilgi ve yönlendirmeler yapılmadığı sürece eğitim almak isteyen ya da bu konuda çekimser olan öğrencilerin eğitime dâhil edilmesi mümkün görünmemektedir.

Saha bulgularında ortaya çıkan önemli bir husus ekonomik problemlerin eğitim faaliyetlerini engellediği ve öğrencileri okul sıralarından uzak tutuğudur. Okulu terk etmek zorunda kalan çocukların bunu şu şekilde belirtmişlerdir:

"Suriye'de 1. sınıfta okuyordum. Buraya geldik, tanıdıklarımın yardımıyla 7. sınıfa kadar okumaya çalıştım. Hem çalışmak hem de okumak çok zor oluyor. Evde 8 kişi yaşıyoruz. Babam çalışmıyor. Her geçen gün evimizin masrafları artıyordu, iki kardeşimin çalışması bize yetmiyordu. Ben de okulu bırakmak zorunda kaldım. Üç kişi

çalışıyoruz, yine evin geçimini zar zor yapıyoruz." (Erkek, 14, Rakka, Hizmet).

Yukarıda aktarımda görüldüğü üzere ailenin ekonamik gereksinimleri, ildeki iş imkânlarının babalara istihdam sağlamaması veya babanın çalışamayacak derecede hasta, engelli olması çocukların çalışmak için rol almasına yol açmaktadır. Ancak hazindir ki iş süreci eğitimi baltalmakta, çocukların okuldan kopuşuna yol açmaktadır.

Suriyeli çocuklar konusunda kaynak kişi olarak görüşülen bir okul müdürü, Suriyeli çocukların eğitime devam durumları hakkında çalışma zorunluluğuna ve kültürel pratiklere vurgu yapmaktadır.

"Suriyeli öğrenciler devamsızlık konusunda büyük bir sorun yaşıyorlar. Bence onların kültürel yapılarına göre aileler geç vakte kadar uyanık olabiliyor. Bu çocukları da etkiliyor, çocuklar da geç vakte kadar uyumuyorlar. Bu durum çoğu zaman çockların sabahları derse çok geç kalmasına neden oluyor. Devamsızlıklar en çok öğleden sonra oluyor. Hem okula devam eden hem çalışmak zorunda kalan çok az sayıda çocuk olsa da mahallenin konumu gereği çalıştığını tahmin ettiğimiz çocuklar var. Büyük ihtimalle öğleden sonra evin bütçesine katkı sunmak için çalışıyorlar." (Okul Müdürü, 42).

Suriyeli çocuklar konusunda kaynak kişi olarak görüşülen öğretmenler de görüşlerinde benzer durumlara işaret etmektedir. Bir öğretmenin Suriyeli çocukların eğitim ve çalışması hakkındaki görüşleri şu şekildedir:

"Suriyeli çocuklar genellikle mendil satma, babasının bulduğu gündelik işlerde yardımcı olma, sanayi, inşaat ya da tarla işlerinde yevmiye usulü vb. işlerde çalışmaktadır. Bu durum, ister istemez onların okullarının aksamasına neden olmaktadır. Suriyeli çocukların çalışması eğitim, psikolojik, güvenlik açısından çocuğu olumsuz etkilemektedir. Çocuğun bulunduğu yaş itibarıyla oyun oynaması ve eğitim alması gerekirken çalışması, çocukta kalıcı bir hasar bırakmaktadır." (Öğretmen, 31).

Suriyeli çocuklar konusunda kaynak kişi olarak görüşülen İŞKUR temsilcisi, şehrin iş imkânlarının kısıtılılığından dolayı Suriyeli çocukların aileleri ile çalışmak zorunda kaldığına ve bunun da ikinci göç sürecine neden olduğuna işaret ediyor:

"İş imkânlarının kısıtlı olduğu ve Suriyeli nüfusun yoğun olduğu ilimizde

istihdam edilebilirlik zorlaşıyor. Suriyeli aileler tarım, bağ bahçe ve hayvancılıkla ilgili işlerde çalışmak için başka bir ile gideceklerinden bizden seyahat muafiyet izni istiyorlar. 18 yaşından büyük onlar bizden muafiyet izni alabiliyor." (İŞKUR Temsilcisi, 56).

Suriyeli aileler, Şanlıurfa'da çocuklarını bırakacakları kimseleri olmadığı ya da çocukları bırakmak güvenli olmadığı için başka bir yere göç etiklerinde çocuklarını da kendi yanlarında götürmek zorunda kalmaktadırlar. Bu durum ister istemiz eğitim hayatına devam eden çocukların başarısı üzerinde ciddi sorunlara yol açmaktadır. Bu durum ayrıca okula gitmek isteyen çocukların da okula gitmesini engellemekte ve onları ikinci kez daha dezavantajlı duruma getirmektedir.

Yukarıdaki kaynak kişilerin de belirttiği gibi burada eğitim faaliyetlerinin aksamasına sebep olan ana faktör, göç ve savaş koşullarının getirmiş olduğu büyük maddi kayıplardır. Diğer yandan kültürel eğilimler, rehberlik ve oryantasyon çalışmalarına erişememe gibi faktörler de süreçte etkilidir. Bu durumlar, çocukların eğitim almalarını engellemektedir.

Dursun ve Aksakal'ın (2018) çalışan çocuklarla ilgili yaptıkları çalışmanın verilerine göre onların büyük bir kısmı ekonomik nedenlerle çalışmak zorunda kalmıştır. Ayrıca yine aynı çalışmada çalışan çocukların yaşamış olduğu sorunlardan en önemlisinin okula devam etmeme/edememe olduğu belirtilmiştir.

Yoksulluğun kısır döngüye dönüşmeden gelecek kuşaklara aktarılmasının önlenmesi, eğitimli bireylerin yetişmesi ile mümkün olacaktır (Kurnaz, 2007, s. 54).

Yapılan diğer çalışmlar ile bu çalışmanın saha bulguları paralelik göstermektedir. Çocukların erken yaşta farklı iş kollarında çalışmasına neden olan ana unsur yoksulluktur. Hanelerin yeterli bir ekonomik gelire sahip olmamalarıyla birlikte devam eden ekonomik sorunlar, ailelerin çocuklarını eğitim hayatından alarak çalışma hayatına itmelerine sebep olmaktadır.

4.3.2. Çalışan Çocukların Okul Başarı Düzeyleri

Çalışma kapsamında görüşülen 30 çocuğtan 11'inin hem okula devam devam ettiği hem de çalıştığı tespit edilmiştir. Hem okula devam edip hem çalışan çocukların derslerindeki başarı durumlarına baktığımızda derslerim orta diyenlerin sayısının 6,

kötü diyenlerin sayısının 3, iyi diyenlerin sayısının 2 olduğu görülmüştür.

Çocukların uzun çalışma saatlerine bağlı olarak yorulmaları ve okula sık sık geç kalmaları, derslerindeki başarı durumunu olumsuz etkileyen önemli nedenlerin başında gelmektedir. Çalışan çocuklar bu sorunu şöyle dile getirmişlerdir:

"2. sınıfa gidiyorum. Derslerim çok kötü çünkü ben ve kardeşim sabah çok erken saatlerde, saat beş altı gibi, gelip hurdacının yanındaki çekçeklerimiz alıp çöp toplamaya çıkıyoruz. Günde 12 saat çalışıyorum. Çalıştığım için de pek okula gidemiyorum. Öğretmen diğer çocuklara ödev veriyor, işten geç geldiğim için gidip diğer arkadaşlarımdan isteyemiyorum. Fazla Türkçe de bilmiyorum zaten, istesem de çok yorgun oluyorum. Yemek yedikten sonra hemen uyuyorum. Öğretmenlerim benim durumumu bildikleri için bana iyi davranıyorlar ama Suriyeli arkadaşlarımın dışında okulda arkadaşlarım yok." (Kız, 12, Mezkene, Sokak).

"6. sınıfa gidiyorum. Derslerim orta. Bir kozmetik dükkânında günde ortalama 10 saat çalışıyorum. Okula gitmek istiyorum ama iş yeri sahibi idare etmiyor. Çoğu zaman hep ayaktayım. Müşteri olmazsa bile ya yerleri temizliyorum ya yemek yapıyorum ya da gelen kolilerdeki eşyaları yerleştiriyorum. Gün boyu çalışınca insan çok yoruluyor. Çoğu zaman ayaklarım ve sırtım ağrıyor. Okulla aram çok iyi çünkü burada çalıştığım için Türkçemi de geliştiriyorum." (Kız, 15, Afrin, Hizmet).

Bu örnekler, çocukların hane geçimi için kendilerini ve eğitimlerini feda ettiklerini gösteriyor. Bu durum yine ailelerdeki ekonomik yetersizliğin önemli bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yoğun iş süreci çocukların ruhen ve bedenen tahrip olmalarına neden olmaktadır. Fidan'ın (2004, s. 42) sanayide çalışan 141 çocuk ile gerçekleştirdiği araştırmanın verilerine göre çalışma hayatına katılmak zorunda kalan çocukların iş koşulları hem fiziki olarak hem de psikolojik olarak onları uygun olmayan yük ve sorumluluklarla karşı karşıya bırakmakta ve çok yormaktadır.

Çok uzun ve yorucu çalışma koşulları, Suriyeli çocukların okuldan sonra iş hayatında yer almak zorunda kalmalarına ve derslerine yeterli önemi vermemelerine neden olmaktadır (Taşkın ve Erdemli, 2018). Çalışan çocukların özellikle yeterli derecede eğitimden istifade etmemelerine bağlı olarak çocukların gelecekte daha üretken ve geliri daha yüksek bir işte çalışma imkânı bulma şanslarının azalmasına da sebep olmaktadır (Baştaymaz, 1990, s. 35). Çalışma koşullarının ağır olması ve

ekonomik güçlükler nedeniyle çalışan çocukların bir kısmının öğrenimine devam etse de okulu bırakma eğiliminde oldukları gözlemlenmektedir. Ayrıca okuluna devam eden çalışan çocukların sokakta ya da atölyelerde çalışırken yorulmaları ve ders çalışmaya zaman ayıramamaları onların başarısız olmalarına neden olmaktadır (Özen ve Aksoy, 2008, s. 14).

Çalışma saatlerinin uzun olması ve bunun yarattığı bedensel yorgunluk, benzer sonuçlara saha bulgularında da ulaşmayı mümkün kılmıştır. Bu durum, çalışan çocukların eğitim hayatını olumsuz etkilemektedir. Yapılan gözlemler sonucunda en büyük riskin hem çalışan hem de okuyabilen çocukların liseye devam etme konusundaki sorunlar olduğu görülmüştür. Birtakım sosyolojik nedenlere bağlı olarak liseye gidememe durumu, çocukların erken yaşta çalışma hayatına katılmalarına neden olmaktadır. Bulgularda çalışma saatlerinin uzun olmasının, ekonomik sıkıntıların, ailedeki huzursuzluk ve gelecek kaygısının çocukların eğitime devam etmesinin önündeki en büyük engeller olduğu ve okulu bırakma riskini de kendi içerisinde barındırdığı sonucuna varılmıştır.

4.3.3. Çocukların Şanlıurfa'daki Eğitim Kurumlarından Memnuniyet Durumu

Çalışma hayatına dâhil olan ve okuyan 11 çocuktan sadece 1'i, Şanlıurfa'daki eğitim kurumlarından memnun olmadığını belirtmiştir. Geriye kalan 10 çocuk, Şanlıurfa'daki eğitim sistemi içerisindeki okul müdürü, öğretmen ve öğrencilerden memnun olduklarını belirletmişlerdir. Çalışan çocukların memnun olmaları üzerinde öğretmen ve okul yöneticilerinin çocuklara karşı olumlu tutumlarının, dersleri anlamadıkları zaman onlara karşı ötekileştirici bir dil kullanmamalarının, onları dövmemelerinin, sınıf içinde rencide edici tutum ve davranışlar içine girmemelerinin etkili olduğu tespit edilmiştir.

Memnun olmayan bir çocuğun dil sorunu yüzünden memnun kalmadığı tespit edilmiştir. Yaşanan bu sorun, dil bölümünde ayırtılı olarak ele alınmıştır. Ayrıca yapılan çalışmalar da dil ve eğitim konusunda bu sorunun varlığı ortaya konulmuştur. Arslan ve Ergül'ün (2021) yaptıkları çalışma sonucunda mülteci öğrenciler, mülteci aileler ve okul idarecileri, uyum ve eğitim sürecinde en çok Türkçe yetersizliğinden kaynaklanan başta uyum olmak üzere birçok eğitim problemi yaşadıklarını

belirtmişlerdir.

Sahadaki gözlemler ve yapılan görüşmeler gösteriyor ki çocukların başarı ve okula uyumu konusunda okul rehberlik servisine çok iş düşmektedir. Nitekim Kağnıcı'nın (2017) da belirttiği gibi Suriyeli nüfusun büyük çoğunluğunu çocuklar ve ergenlerin oluşturduğu göz önünde bulundurulduğunda geçici eğitim merkezleri, Suriyelilerin açtıkları özel okullar ve devlet okulları aracılığıyla Suriyeli çocukların bir kısmının eğitime devam ettiği, özellikle bu çocukların okula uyum sürecinde okul psikolojik danışmanlarına ciddi rol ve sorumluluklar düştüğü belirtilmektedir.

Saha bulguları ve diğer çalışmalarda da görüldüğü üzere çocukların eğitim hayatına devam etmeleri, eğitim hayatında başarılı olmaları için başta okul rehberlik servisi olmak üzere okul yönetimine çok iş düşmektedir. Ayrıca dil sorunu çözüldüğü takdirde bu olumlu ilişkilerin çocukta olumlu etki yaratarak çocuğun geleceğe umutla bakmasını sağlayacaktır.

4.4. SAĞLIK

4.4.1. Çalışan Çocukların Tedavi Durumu

Türkiye'de yaşayan Suriyelilere yönelik uygulanan sağlık hizmetinin kronolojik sıralaması şöyledir:

- AFAD Yönetmeliği (19.02.2011)
- Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (04.04.2013)
- Geçici Koruma Yönetmeliği (22.10.2014)
- Geçici Koruma Altına Alınanlara Verilecek Sağlık Hizmetlerine Dair Esaslar (25.03.2015)
- AFAD ve Sağlık Bakanlığı Protokolü 2015 (01.07.2015)
- AFAD Suriyeli Misafirlerin Sağlık ve Diğer Hizmetleri Hakkında Genelge (12.10.2015)
- Göçmen Sağlığı Merkezleri/Birimlerine Dair Yönerge (03.09.2015)
- Geçici Koruma Altına Alınanlara Verilecek Sağlık Hizmetine Dair Esaslarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Esaslar (04.11.2015)
- AFAD ve Sağlık Bakanlığı Protokolü 2016 (01.01.2016) (Gültaç ve Yalçın-Balcık, 2018, s. 194-195)

Çalışma kapsamında görüşülen 30 çocuk, hastalandıklarında hastanelerde ücretsiz tedavi olduklarını ve bu tedaviye bağlı ilaçlarını da ücretsiz bir şekilde aldıklarını belirtmişlerdir.

4.4.2. Çalışan Çocukların Sağlık Sorunları

Çalışma kapsamında görüşülen 30 çocuktan 6'sı sık sık hastalandığı, 1 çocuğun da savaştan dolayı vücudunun bir kısmının yanmış olduğu dolayısıyla savaşın yarattığı travmanın hâlen devam ettiği görülmüştür. Çalıştıkları işten ve iş koşullarından dolayı çöp toplayan, sokakta ve oto saniyede çalışan çocukların daha sık hastalandığı görülmüştür.

Kaynak kişiler ve çocuklar, çalışma koşullarına bağlı olarak sağlık konusundaki görüşlerini ifade etmişlerdir. 14 yaşındaki bir erkek çocuk, şunları aktarmıştır:

"Ben çöp topluyorum. Çoktandır karnım ve boğazım ağrıyor, daha çok bundan dolayı fırsat buldukça hastaneye gidiyorum. Çöpleri karıştırırken bazen çöplerdeki kesici şeyler parmaklarımı kesebiliyor ama önemsemiyorum." (Erkek, 14, Lazkiye, Sokak).

14 yaşındaki bir erkek çocuk ise yaşadığı sağlık sorununu şöyle aktarmaktadır:

"Oto sanayide çalışıyorum. Daha çok boğaz ve burun ağrısından dolayı sık sık hastaneye gidiyorum." (Erkek,14, Rakka, Sanayi).

12 yaşındaki bir erkek çocuk ise yaşadıklarını şöyle anlatmaktadır:

"Sokakta tartı işi yapıyorum. Uçaklar sürekli bizim evin üzerinde uçuyorlardı. Bir anda büyük bir patlama sesi duydum. Bayılmıştım. Gözlerimi açtığımda her yerim yanıyordu." Sırtının bir kısmı ve bir kolu yanmış (Kol dirseğinden başlayan yanık boynuna kadar çıkıyor ve oradan da sırtına iniyor.). Sonra bir arkadaşı araya girip *"Abi, uçakların sesini duyar duymaz bunun dili tutuluyor ve titremeye başlıyor."* deyince görüşülen çocuk arkadaşlarına bunu söyledikleri için kızıyor (Erkek, 12, Derizor, Sokak).

43 yaşındaki Muhtar ise çocukların çalışma koşullarını şöyle eleştirmektedir:

"Çoğu tamirhanelerde ya da fabrikalarda ya da sokakta çalışıyor, adı üstünde

tamirhane. Sokak hiç temiz, sağlıklı ve güvenli olur mu? Kışın buz gibi yerler oralar, doğru dürüst ısınması bile yok. Olsa bile ne olacak, sobanının başında mı oturacaklar sanki! Çalışmak zorundalar." (Muhtar, 43).

Çalışan çocukların sağlık sorunlarının başında sindirim sistemi problemleri gelmektedir. Bunların temelinde düzensiz beslenme, açlık ve topladıkları çöplerden elde ettikleri artık ve bayat gıdaların tüketilmesi gelmektedir.

38 yaşındaki çocuk doktoru ise çocukların çalışma koşullarına bağlı olarak yaşadıkları sağlık sorunları şöyle belirtmektedir:

"Çalışan çocuk işçilerin sanayide toksik maddelere, sanayi tozları ve hava kirliliğine maruz kalmaktadır. Bu tür tozlar, üst solunum yolu denilen burun, boğaz hastalıklarına ve akciğer yetmezliğine hatta akciğer kanserlerine bile yol açabilir. Koku ve tat alma problemleri, sık rastlanılan sağlık sorunlarıdır. Ayrıca kâğıt ve çöp toplama işinde çalışan işçi çocukların karşılaştığı kesici ve delici alet yaralanmaları sonucunda tetanoz hastalığı, Hepatit-b, AIDS gibi kan yoluyla bulaşan hastalıkların çöplerden onlara göçme ihtimali çok yüksektir." (Çocuk Doktoru, 38).

Çalışan çocukların yüksek tavanlı ve etrafı açık olan iş yerlerinde uzun süre ayakta kaldıkları, soğuk, rutubetli ve kirli ortamlarda çalışmalarına bağlı olarak bedenen, ruhen ve sosyal olarak etkilendikleri, en tehlikeli işlerde bile maske ya da koruyucu bir malzeme kullanmadıkları, birçok iş kolunda kendilerinin üç katı olan makinalarla çalıştıkları, özelikle kış döneminde çalıştıkları iş alanlarında yeterli ısınma sisteminin olmadığı sahada gözlemlenmiştir. Demir atölyesinde çalışan bir çocuğun kendisinin üç katı olan bir demir bidonunu sağa sola oynatarak ustasına ulaştırmaya çalıştığı da yine saha bulgularında gözlemlenmiştir.

Yapılan çalışmalar saha bulgularıyla benzerlik göstermektir: Örneğin Öner (2002), İstanbul Beyoğlu bölgesinde bir işyerinde ve sokakta çalışan çocukların bireysel özelliklerini, sosyodemografik ve ekonomik durumlarını, çalışma yaşam, koşul ve sorunlarını incelemek üzere 230 çocuk ile çalışma yapmıştır. Bu çalışma sonucunda çocukların çalıştırıldığı ortamların onlar için beslenme bozukluğu, uykusuzluğa bağlı boy kısalığı, zayıflık ve buna bağlı hastalıklar, ağır işlerde çalışma sonucu kas ve iskelet sisteminde meydana gelen şekil bozuklukları ve kırılmalar gibi başlıca sorunlara yol açtığı belirtilmiştir. Dursun ve Aksakal (2018), İstanbul ilinde

seyyar satıcı, hurda-atık toplayıcı, çırak gibi farklı işlerde çalışan çocuklar üzerinde yaptıkları çalışmada çalışan çocukların bağımlılık yapıcı madde kullanmaya ve şiddete maruz kaldıklarını tespit etmişlerdir. İkizoğlu vd.nin (2007) Ankara Siteler semtindendeki mesleki eğitim merkezinde (çıraklık eğitim merkezi) yaptıkları çalışmanın verilerine göre çocuklar ağır işlerde çalıştırılmakta (ergonomik tehlikeler), buna bağlı olarak sıklıkla sağlık sorunları yaşamakta, kullanılan malzemelerden rahatsızlık duymakta (kimyasal tehlikeler), aşırı sıcak ya da soğuk ortamlarda bakteri, virüs ve/veya parazitlere maruz kaldıklarını tespit etmiştir.

Saha bulguları ve diğer çalışmalarda görüldüğü üzere çalışan çocukların ağır ve tehlikeli işlerde çalıştığı, buna bağlı olarak sağlık sorunları yaşadıkları, boy ve kilo olarak akranlarından daha geride oldukları, oyun, spor ve kültürel etkinliklere zaman ayıramadıkları görülmüştür.

4.5. DİL

Bireyin sosyal hayatta başarılı olması ve eğitmini sürdürebilmesi için dilin önemi tartışılmaz bir gerçektir. İnsan çevresiyle, diğer bireylerle iletişim ve etkileşim içerisinde olabilmek, bu etkileşim sonrasında kendini ifade edebilmek ve ifade edilenleri kavrayabilmek gibi birçok temel gereksinimini dil sayesinde karşılayabilmektedirler (Yaman, 2008, s. 6). Dil aynı zamanda kültürün aktarılması ve nesiller arası kültür aktarımı için önemli bir araçtır. Gündelik hayatta başkalarını anlayabilmek, kendini ifade edebilmek ve dış dünyayı anlayabilmek için dile ihtiyaç vardır (Kiremit, 2019, s. 1). Bu durumları sekteye uğratan ya da aksatan en önemli sosyolojik olgulardan bir tanesi zorunlu göçtür.

Kişiler, göç sonrası bulundukları ülkeye uyum sağlamak ve sosyal hayata devam etmek için o ülkenin dilini öğrenmek zorundadır (Kiremit, 2019, s. 2). Suriyeli göçmenlerin Şanlıurfa'da karşılaştıkları en önemli sorunlardan biri de hiç şüphesiz ki dildir. Suriyeliler her ne kadar sınır komşusu ve ortak bir geçmişe sahip olsa da Suriye'de Arapça, Türkiye'de Türkçe konuşulmaktadır. Dil bilmemek günlük hayatta, eğitimde, iş hayatında ve çocuklar arası iletişimde önemli bir engel teşkil etmektedir.

4.5.1. Dil Öğrenme

Çalışma kapsamında görüşülen 30 çocuğun Türkçeyi öğrenme durumları şöyledir: 22 çocuk okulda, geriye kalan 5 çocuk da çalıştıkları iş yerinde Türkçe öğrendiklerini ifade etmiştir. Göçe bağlı olarak Şanlıurfa'ya yeni gelen ve Türkçeyi hiç bilmeyen çocuk sayısı 3'tür.

Çocukların Türkçeyi öğrenmesi için okulun çok önemli bir faktör olduğu böylece ortaya çıkmaktadır. Okula gidemeyen ya da ekonomik nedenlerden dolayı okulu bırakmak zorunda kalan ya da okula hiç gidemeyen çocuklar, Türkçeyi öğrenmek için kendilerine göre birtakım stratejiler geliştirmişlerdir. Görüşülen 15 yaşındaki erkek çocuk, dil öğrenmek için çalıştığını şu şekilde ifade etmektedir:

"Çoğu arkadaşımın Türkçeyi okulda öğrendiğini biliyorum. Ben okula hiç gidemedim. Türkçeyi öğrenmek için ilkin bir kasabın yanında çalıştım, sonra bir fırında çalıştım. Böylece dört beş iş değiştirdim. Şimdi Türkçeyi az çok hem anlıyorum hem de konuşabiliyorum." (Erkek, 15, Halep, Hizmet).

Çocukların birçok iş kolunda çalışması her ne kadar Türkçeyi öğrenme konusunda onlara katkı sağlıyor olsa da onların eğitimden mahrum kalmaları hem hayatta tutunmaları hem de geleceklerini kurup bir mesleğe sahip olmaları konusunda sorunlara sebep olmaktadır. Dil öğrenme konusunda yapılan çalışmalar, dilin en çok okulda öğrenildiği ve kullanıldığını göstermektedir. Nitekim Yıldız'ın (2018, s.74), Suriyeli çocukla yaptığı çalışma bulgularına göre 298 Suriyeli çocuğun 216'sının Türkçeyi okulda öğrendikleri görülmüştür. Ayrıca bu çalışmada Suriyeli çocukların Türkçeyi okulda öğrenmelerine, toplumsal uyum ve entegrasyonda eğitimin kolaylaştırıc bir rol oynayacağını belirtmektedir.

Arslan'ın (2018) Adıyaman'da yaptığı çalışmadaki Suriyeli mültecilerin Türkçeyi nasıl öğrendiklerine ilişkin sorulara göre Suriyelilerin %49,9'u kendi imkânları, %25,6'sı bir eğitim kurumuna devam ederek, %24,5'i diğer yöntemlerle Türkçeyi öğrendiklerini tespit etmiştir. Bu çalışmalarda da ifade edildiği gibi çocukların kendilerini rahat bir şekilde ifade etmesi ve çevresiyle iletişim kurabilmesi için dilin mutlak bir rolü vardır.

Dil engeline bağlı olarak çocuklar, çevreyle iletişim kurmamakta ve diğer çocuklarla bir sosyalleşme süreci yaşayamamaktadır. Bu durum ayrıca sosyal

entegrasyon konusunda da büyük engeller oluşturmaktadır. Ayrıca saha bulgularında da "Türkçeyi arkadaşlarımdan öğrendim." diyen çocuklara rastlanılmaması, bu durumu özetler niteliktedir. Suriyeli çocukların fiziksel ve psikolojik olarak gelişebilmeleri ve ev sahibi toplumla uyum içerisinde yaşamaları için dil çok önemli bir araçtır. Çünkü dil kültürün temel aktarım aracıdır (Güvenç, 1996, s. 48).

4.5.2. Dil ve Gündelik Hayatta Karşılaşılan Zorluklar

Çalışma kapsamında görüşülen 30 çocuğun tamamı dilini bilmediği bir ülkede yaşamanın çok zor olduğunu belirtmiştir. Dilini bilmediği bir ülkede yaşamanın ne denli zor olduğunu 15 yaşındaki bir erkek çocuk şöyle izah etmiştir:

Buraya ilk geldiğimizde ne ben ne de ailem Türkçe biliyorduk. Bundan dolayı hiç dışarı çıkmıyorduk. Kendimizi bir hapishanedeymiş gibi hissediyorduk. Çıkmak istesem de kiminle ne konuşacaktım ya da derdimi nasıl anlatacaktım ki?" (Erkek, 15, Rakka, Hizmet).

Diğer çalışmalara baktığımızda çalışmamızın bulgularına benzer sonuçların elde edildiği görülür. Aykut ve Çalık-Var (2019, s. 981), Şanlıurfa'da yaptığı çalışma kapsamında 20 sığınmacı aile ve yerel toplumdan 10 aile olmak üzere toplam 30 aile ile görüşme gerçekleştirmiştir. Çalışmada dil bilmeme sorunu yüzünden Suriyelilerin sokaklarından ya da mahallelerinden dışarıya çıkamadıkları belirtilmektedir.

Karasu'nun (2016) Şanlıurfa'da 384 kişi ile yaptığı çalışmanın verilerine göre Suriyelilerin %58'i yalnızca diğer Suriyeliler ile görüşmektedir. Bu oranın yüksek olmasında dil sorunu etkili olmuştur.

Marmara Belediyeler Birliği'nin (MBB) 2015 yılına ait *"Kent Mültecilerine Hizmette Belediyelerin Rolü"* adlı çalıştay raporunda, belediyelerce yapılan yardımlara ve mültecilere yönelik belediye çalışmalarına yer verilmiştir. Çalıştay raporuna binaen tespit edilen sorunlarlardan olan dil sorunu, entegrasyonun önündeki en büyük engel olarak tespit edilmiştir. Dolayısıyla Suriyeliler için entegrasyonu zorlaştıran ortak sorunların başında dil gelmektedir. Türkçe konuşamama, gündelik hayat ve çalışma hayatında önemli bir handikap oluşturmaktadır (Kaya, 2018c, s. 82).

Saha bulgularımızda ve diğer çalışmalarda da görüldüğü üzere dil bilmeme sorunu, Suriyeli çocukların toplumdan izole bir hayat yaşamalarına neden olmaktadır.

Bu durum Şanlıurfa halkı ile etkileşim ve iletişimi de önlemektedir.

4.6. İŞ-ÇALIŞMA KOŞULLARI

Küresel bir sorun olan çocuk işçiliği, güncelliğini koruyan bir sosyal olgu olarak sadece Türkiye için değil, tüm dünya için ciddi bir sınavdır.

Suriye'de yaşanan iç savaşa bağlı olarak Türkiye'ye yapılan göçler, var olan bu toplumsal sorunu daha da içinden çıkılmaz bir hâle getirmiştir. Yaşanan bu göçün sonucu olarak kamplarda veya bulundukları şehirlerin ekonomik ve fiziksel altyapı yetersizliğine sahip kenar mahallelerinde yaşamaya mecbur kalan Suriyeliler, ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır. Suriyeli çocukları da ekonomik, sosyal ve kültürel nedenlerden dolayı etkileyen bu durum, onları ihmal ve istismara açık, sosyal güvencesiz, düşük ücret, uzun çalışma saatleri vb. insani ve kanuni olmayan koşullarda çalışmaya mecbur bırakmıştır. Bu durum çocukların çalışma nedenleri bölümünde daha ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. İşverenler açısından çocuklar, sosyal güvencesi olmayan ucuz iş gücü ve uysal emek anlamına gelmektedir. İlgili bölümde çalışan çocukların sektörel dağılımı, çalışma nedenleri, hanede çalışan kişi sayısı, aylık ortalama hane gelirleri, çalışma saatleri, mola süreleri, sosyal güvence ve sendika üyeliği, iş kazası, aldıkları ücret durumu gibi saha bulguları ve bu bulgulara bağlı olarak yapılan yorum ve analizlere yer verilmiştir.

4.6.1. İş Bulma Konusunda Sosyal Ağların Rolü

İlişkiler ağı (network) kuramı, göç eden insanların sosyal bir ağa sahip olma ve göç süreci sonrasında ev sahibi toplumla uyumu sağlamış grupların deneyiminden yararlanma noktasında iletişim ve uyumunu kolaylaştırmaktadır. İş bulmaktan yalnızlığının hafifletilmesine kadar birçok konuda sosyal ağlar, Suriyeli göçmene bir danışmanlık hizmeti sağlamaktadır. Bunun yanında sosyal ağların içinde önemli bir yere sahip olan bir diğer etkin grup da akrabalardır. Akrabalığa bağlı olarak ailelerde meydana gelen dayanışma örüntüleri, hemşehrilik ve arkadaşlık, Suriyelerin hayatta kalma imkânlarını daha da kolaylaştırmaktadır. Suriyelilerin hayatlarını sürdürmeleri konusunda sosyal ağlar, iş bulma ve işe yönlendirme hususunda ilk sırada yeralan hayati bir öneme sahiptir.

Sosyal ağların önemi ve etkinliği saha bulgularına da yansımıştır. Çalışma

kapsamında görüşülen 30 çocuktan 26'sı iş bulma konusunda Suriyeli birinin aracı olduğunu belirtmiştir. Bu da ilişkiler ağı (network) kuramının önemini ortaya koymaktadır. Çalışan Suriyeli çocuklar, iş ararken ya Suriyeli bir tanıdığın ya Suriyeli bir akrabanın ya da Suriyeli birinin yönlendirilmesiyle iş bulduklarını belirtmişlerdir. Geriye kalan 4 çocuktan 1'i yerli komşularının ona iş bulduğunu, diğer 3'ü de kendi imkânlarıyla iş bulduklarını belirtmişlerdir. Kendi imkânlarıyla iş bulanlar, daha çok sokakta çalışan çocuklardır. Sosyal ağların hem iletişim boyutu hem de mekânsal işlevselliği doğrultusunda çalışan çocuklar ve kaynak kişilerden veriler elde edilmiştir. 15 yaşındaki bir erkek çocuk, iletişim ağları aracılığıyla iş bulduklarını şöyle ifade etmektedir:

"Bizler kendi aramızda iş buluyoruz. İletişim araçlarından çok iyi faydalanıyoruz. Mesela birimiz iş aradığımızda bunu bir Suriyeli akrabamıza ya da tanıdık bir Suriyeliye söylüyoruz. O iş başvurusu, çok hızlı bir şekilde yayılıyor. Mesela bir ustaya bir çırak lazım oluyor, ustalar kendi aralarında iletişim hâlinde. ona yönlendirilen kişi için çalışma şartları uygun değilse usta, onu hemen diğer ustaya yönlendiriliyor. O kişi iş buluncaya kadar bu böyle devam ediyor." (Erkek, 15, Lazkiye, Hizmet).

47 yaşındaki işveren ise Suriyelilerin kendi aralarındaki sosyal ağa şöyle değinmektedir:

"Buralarda (Şanlıurfa mahallelerinde) Suriyeli nüfusu çok fazla ve kiraladıkları evlerin birbirine çok yakın olduğunu da söyleyebilirim. Bundan dolayı çok çabuk iletişim içinde olabiliyorlar. Buralar şimdi Suriyelilerin iletişim ağlarına dönüşmüş durumda. Bunun için çok çabuk grup oluşturabiliyorlar. Çünkü tüm Suriyeliler eş-dostlarını oturdukları yerlere çağırıyorlar ya da oturdukları yerdeki Suriyelilere ait yerlerde alışveriş yapıyorlar." (İşveren, 47).

Yapılan benzer çalışmalara baktığımızda Gülerce ve Demir'in (2021) Şanlıurfa'da yaptıkları çalışma kapsamında 11 Suriyeli aile temsilcisi ile görüşme yapılmıştır. Bu çalışmada Suriyeli ailelerin göç sürecinde aldıkları kararlarda akraba, arkadaş ve tanıdıklarından oluşan sosyal ağları kullandıkları, daha önceden göç eden Suriyelilerin yeni geleceklere yol gösterici oldukları ve onların göç süreçlerini kolaylaştırıcı bir rol oynadıkları belirtilmektedir. Özkarslı'nın (2014) Mardin'de

yaptığı çalışma kapsamında 187 Suriyeliye anket uygulanmıştır. Sosyal ağlardan yararlanarak iş bulma, göçmenler için çok yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir. "Nasıl iş buluyorsunuz?" sorusuna katılımcıların %53'ü, Mardin'deki sosyal ağlardan yararlandıklarını belirtmiştir (Özkarslı, 2014). Demirtaş (2019), Ankara Altındağ Ulubey Mahallesi'nde 15 Suriyeli ile yaptığı çalışmada Suriyelerin göç süreci ve yeni yaşam kurma sürecinde kullanmış oldukları ağların önemli olduğunu ve bu ağlar aracılığıyla bilgi ve kaynaklara erişim konusunda onlara kolaylık sağladığını belirtmiştir.

Saha bulgularımızda ve diğer çalışmalarda da görüldüğü üzere sosyal ağların iletişim ve mekânsal boyutuna bağlı olarak Suriyelilerin oluşturdukları sosyal ağların iş bulma, birbirlerini sahiplenme gibi önemli görevleri yerine getirdiği anlaşılmaktadır.

4.6.2. Çalışan Çocukların Çalışma Saatleri ve Mola Süreleri

Çalışan çocukların ve gençlerin çalışma sürelerine yönelik 4857 sayılı *İş Kanunu* ve *Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik*'te yer alan düzenlemelere göre temel eğitimini bitirmiş ve okula devam etmeyen çocukların çalışma süreleri günde yedi saati ve haftada otuz beş saati aşmayacak biçimde düzenlenmiştir. 15 yaş altı küçük çocukların hiçbir şartta çalıştırılamayacağı belirtilmiştir. 15 yaşından büyük çocukların ise belli düzenlemeler ve şartlar çerçevesinde Yönetmelik'te bulunan şekliyle çalışabileceği vurgulanmıştır. Ayrıca 15 yaşını doldurmuş çocuklar için bu sürenin günde sekiz ve haftada kırk saate kadar arttırılabileceği belirtilmiştir. Eğitim hayatına devam eden çocukların eğitim dönemindeki çalışma saatlerinin eğitim süresinin dışında olmak üzere günde en fazla iki saat ve haftada on saat olabileceği belirtilmiş (Uyan-Semerci vd., 2017, s. 14) ancak işverenlerin çoğunun çocukları belirtilen saatlerden daha fazla çalıştırdıkları saha bulgularında görülmüştür.

Çalışma kapsamında görüşülen 30 çocuk çalışma saatlerine ilişkin şu bilgileri vermiştir: 4 çocuk günde 12 saat, 1 çocuk 11 saat, 15 çocuk 10 saat, 4 çocuk 9 saat, 6 çocuk ise 8 saat çalıştığını ifade ermiştir. Çalışma süre ve koşulları ile ilgili bazı aktarımlar şöyledir:

"Ben gıda sektöründe çalışıyorum. Günde ortalama 10 saat çalışıyorum. Bazen müşteri olunca daha fazla çalışıyorum ama mesai falan yok. Ailem Suriye'de, onlara

para gönderiyorum." (Erkek, 15, Şam, Gıda).

"Şanlıurfa'da Suriyeliler daha çok çalışma iş kolları, bilgi ve beceri gerektirmeyen daha ucuz ve iş saatleri uzun olan işlerde çalışmak zorunda kalıyor." (Suriyeli Mühendis, 45).

"Koşullar fark etmeksizin Suriyeli aileler ve çocukları hanenin geçimini yapmak için uzun iş saatleri olan ağır iş koşullarında iş gücü olarak çalışmak zorunda kalıyorlar." (Hayata Destek Temsilcisi, 42).

Diğer çalışmalara baktığımızda çocukların uzun saatler boyunca işte çalıştıkları görülmüştür. Çalışan çocukların bedensel ve ruhsal olarak onlara ağır gelen işlerde çalışmak zorunda kalmaları, başlı başına bir sorun oluştururken bir de uzun çalışma saatleri onları daha fazla dezavantajlı konuma getirmektedir (Aytaç ve Kılınç, 2021, s. 398). Dağdeviren'in (2018, s. 73) Elazığ'ın 7 mahallesinde ikamet eden 60 Suriyeli ile yaptığı çalışmanın verilerine göre çalışmak zorunda kalan Suriyeler, çeşitli güçlüklerle karşı karşıya kalmaktadır. Özellikle geçim sıkıntısı, iş ve çalışma koşulları yaşadıkları sorunların başında gelmektedir.

Benzer çalışmalardan olan Çelik'in (2019) yaptığı çalışma kapsamında 150 çocukla yapılan görüşmenin verilerine göre çocukların 59'u (%39,3) günlük 6-8 saat, 71'i (%47,3) 9-11 saat ve son olarak 20'si (%13,3) 12-15 saat arası çalışmaktadır. Acar-Yurtman (2017) benzer bir çalışmada çocukların %2,4'ünün dört saat, %4,8'inin altı saat, %9,5'inin sekiz saat, %2,4'ünün dokuz saat, %16,7'sinin on saat, %19'unun on bir saat, %38,1'inin on iki saat, %4,8'inin on üç saat, %2,4'ünün on altı saat çalıştıklarını belirtmiştir.

Aytan ve Kılınç'ın (2021) Elâzığ'da 308 Suriyeli çocukla yaptığı çalışmada çalışan çocukların yaptıkları işler, çalışma süreleri, aldıkları ücretler, çalışmaya isteklilik durumları, okul ve çalışma hayatı arasındaki ikilemleri üzerinde durulmuştur. Yapılan bu araştırma sonucunda 15 yaş ve altındaki 61 çocuktan (15 yaş da dâhil) 42'sinin 9 saat ve üzeri çalıştığı tespit edilmiştir. 15 yaşın altındakilerin çalıştırılamayacağını belirten Yönetmelik, 15 yaşın üzerindekilerin belli koşullar dâhilinde günde sekiz saat çalıştırılabileceğini belirtmişse de çalışma sonucunda 15 yaşın altındaki çocukların 9 saatten fazla süreyle çalıştıkları tespit edilmiştir (Aytaç ve Kılınç, 2021, 398).

Saha bulgularında ve diğer çalışmalarda görüldüğü üzere çocukların uzun saatler boyunca çalıştıkları görülmüştür. Çocukların çalışma saatlerinin *4857 sayılı İş Kanunu* ve *Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik* ilkelerine uymadığı ve kanun kapsamı dışında olduğu açıktır. Bu durum çocukları akranlarına göre eğitim ve sağlık başta olmak üzere birçok konuda dezavantajlı duruma getirmektedir.

Çalışanın işverene emeğini sunması sınırsız değildir. İşçilerin sağlığının korunması için iş mevzuatında çalışma süreleri sınırlandırmıştır ve buna bağlı olarak da çeşitli asgari dinlenme zamanlarına yer verilmiştir. Sosyal devletin bir gereği olarak Anayasa'nın 50/III. maddesinde işçilere mola hakkı tanınmış, kapsamı ve içeriğinin kanunla düzenleneceğine yer verilmiştir. İşçilerin günlük dinlenme süresi, hafta ve bayram tatili, yıllık izinleri ile dinlenme süreleri bu düzenlemenin içerisinde yer almaktadır. Ara dinlenme; günlük çalışma saatleri içerisinde işçilere dinlenmeleri, yeme, içme gibi temel insani ihtiyaçların karşılamaları için verilen süreyi dile getirmektedir (Doğan, 2020, s.1180)

Türk hukuk sisteminde ara dinlenme süreleri, çalışanın çalışma süresine göre aşamalı olarak belirlenmiştir. Çalışanın çalışma süresi artıkça daha çok risk altına gireceğinden mola sürelerinin daha uzun olması gerekmektedir.

İş Kanunu'nun 68/I. maddesine göre ara dinlenmesinin süresi şu şekildedir:

- On beş dakika mola süresi, daha çok dört saat ve daha kısa süreli işleri kapsamaktadır.
- Dört saatten fazla ve yedi buçuk saate kadar olan işlerde yarım saat mola verilir (yedi buçuk saat dâhil).
- Yedi buçuk saatten fazla olan işlerde ise mola süresi bir saattir (Doğan, 2020, s. 1180-1181).

Çalışma kapsamında görüşülen 30 çocuk, mola süresi hakkında ortalama bir şey söylememiştir. Dolayısıyla çalışmada görüşülen çalışan çocukların çalışma süreleri konusunda herhangi bir düzenlemeye bağlı olmadıkları görülmüştür. Çalışan çocukların öğle arası mola sürelerinin 10 dakika olması dikkat çekicidir. Çalışma süresi hakkında görüşülen çocuklar, şu ifadelerde bulunmuşlardır:

"Hizmet sektöründe çalışıyorum. İşimiz çok yoğun. Sürekli müşteri gidip geliyor. Mola süremiz sadece ortalama 10-15 dakika arası değişiyor, o da yemek yemek için." (Kız, 15, Humus, Hizmet).

"Sanayi sektöründe bir oto tamirhanesinde çalışıyorum. Sürekli arabaların tamiri için geliyorlar. Usta sürekli bunların yetiştirilmesi gerekiyor diyor. İş yoğunluğundan doğru dürüst yemek bile yiyemiyoruz." (Erkek, 14, Rakka, Sanayi).

"*Hizmet sektöründe garson olarak çalışıyorum. Sürekli ayaktayım. Müşteri olmazsa temizlik yapıyorum, o biterse mutfakta çalışıyorum; boş duramıyoruz."* (Erkek, 14, Afrin, Hizmet).

Saha bulgularında ve yapılan gözlemler sonucunda çalışan çocukların iş kolları fark etmeksizin iş ortamında yüksek bir tempoda çalıştıkları ve yoruldukları ayrıca İş Kanunu'nun 68/I. maddesinde belirtilmesine rağmen işverenin ara dinlenme süresini dikkate almadığı gözlenmiştir.

Türkmen (2018, s. 137), yaptığı çalışmada ağır çalışma koşullarına rağmen işveren tarafından Suriyeli çalışan çocuklara haftalık dinlenme ve çalışma izinlerinin verilmediğini belirtmektedir.

Saha bulgularında ve görüşme esnasında farklı iş kollarında çalışan çocukların hiçbir müşteriyi geri çevirememe konusuna özen gösterdikleri görülmüştür. Ayrıca görüşme yapıldığı zaman işveren sürekli orada bulunduğu için çocukların bu durumu rahat bir şekilde açıklayamadıkları gözlemlenmiştir. Farklı iş kollarında çalışan çocuklar, yüksek tempoda çalışmalarına rağmen bu durumun kendileri için maddi olarak farklı bir geri dönüşünün olmadığını da belirtmiştir. Fazla mesai, eksik ücret ve yüksek bir tempoda çalışan bu çocukların fazlası ile yıprandıkları açıkça görülmektedir.

4.6.3. Sosyal Güvence

Yaşanan zorunlu göçe bağlı olarak hanelerin yaşadıkları ekonomik kayıpları telafi etmek için ve hayatlarını idame etmek için Suriyeli aileler, sosyal güvencesiz ve yoğun emek gerektiren tehlikeli iş kollarında çalışmak zorunda kalmaktadır. Bu da iş kazalarına davetiye çıkarmaktadır. Bu durum, işverene karşı sınırsız itaat koşullarının yaratılmasına neden olmuştur. İşçi Sağlığı ve İş Güvencesi Meclisinin 2022 yılının ilk

dokuz ayındaki iş cinayetleri verilerinde ölen çalışanların 39'unun (% 2,86) sendikalı işçi olduğu, geriye kalan 1.320'sinin de (%97,14) sendikasız işçilerden oluştuğu belirtilmektedir.

Çalışma kapsamında görüşülen 30 çocuktan hiçbirinin sosyal güvencesinin olmadığı, formel ya da informel herhangi bir sendikaya ya da derneğe üyeliklerinin bulunmadığı ve çalışma kanunu hakkında herhangi bir bilgilerinin olmadığı tespit edilmiştir. Bu durum, sosyal güvencesi olmayan çocukların iş kazası geçirdiklerinde yasal olarak hak iddia etmelerini ve işverenden tazminat almalarını zorlaştırmakla beraber yapılan hukuki sürecin uzamasına da neden olmaktadır. Ayrıca işveren tarafından bir kayıt yapılmak istense de çalışanlar, aldıkları desteklerin kesilmemesi için herhangi bir kaydın yapılmasını istememektedir. Kayıt dışı ve güvencesiz çalışma koşulları ile ilgili bir velinin aktarımları şöyledir:

"12 yaşındaki oğlum bir marangozun yanında çalışıyordu. Bir parmağını makinaya kaptırdı. Tazminat için mücadele ettik fakat işlemler çok uzun sürdüğü için bir türlü sonuç alamadık. Sigorta olmayınca hiçbir hak iddia edemiyorsun. Bunu bilen işveren, önlem alma gereği duymuyor. İşveren biliyor ki bir çocuk giderse yerine birkaç çocuk gelecek. İşverenler bu durumda aileleri ve çocukları iş hakları üzerinden istismar ediyorlar." (Suriyeli Mühendis, 45, Rakka).

Yardımların kesilmesi korkusu, kayıt dışı güvencesiz çalışmaya göz yumulmasına yol açmaktadır. Kaynak kişilerden esnaf oddaları başkanı, bu durumu teyit etmektedir.

" Çalışan Suriyeli çocuklar kayıt dışı olduğu için işveren de çalışan Suriyeliler de günü kurtarma derdindeler. Ayrıca şöyle bir durum da var: Suriyeli çalışanlar, devletten ya da farklı yerlerden aldıkları yardımların kesilmemesi için işverenin onların kaydını yapmasını istemiyor." (Şanlıurfa Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Birliği Temsilcisi, 37).

Bir diğer kaynak kişi olan Suriyeli dernek başkanı da benzer durumun altını çizmektedir.

"Çoğu çalışan Suriyeli, Türkiye'den ya da farklı derneklerden aldıkları yardımların kesilmemesi için kayıtlı iş konusunda herhangi bir kaydın yapılmasını istemiyor." (Suriye Rızık Derneği Temsilci, 27).

Yapılan birçok çalışmada sadece çocuklarda değil, Suriyeli yetişkin bireylerde de sigortasız çalışma sorununun olduğunu göstermektedir. Türkmen'in (2018) çalışmasında çalışan Suriyeli çocukların sosyal güvencelerinin olmadığı, özellikle kayıtsız çalıştırılmanın yaygın olduğu, iş yerlerinde bu durumun çocuklar üzerinde daha fazla baskı yarattığı ifade edilmektedir. Arslan (2018), Adıyaman'da yaşayan Suriyeli mültecilerin iş gücü piyasalarına entegrasyonları için sosyoekonomik ve mesleki profilleri belirlenmeye yönelik çalışmasında 110 aile ve bu alilere mensup 493 kişi ile görüşme gerçekleştirmiştir. Çalışma kapsamındaki Suriyeli çalışanların sadece %1,4'ünün sigortalı çalışırken %98,6'sının sigortasız çalıştığını belirtmiştir.

Özkarslı'nın (2014) yaptığı benzer çalışmaya göre çalıştığı işin sigortalı olduğunu söyleyen Suriyeli oranı sadece yüzde 3'te kalmıştır. Bu oranı, pasaportuyla yasal giriş yapıp çalışma izni alan Suriyelilerin oluşturduğu düşünülmektedir. Yüzde 97 oranındaki Suriyeli ise sigortasız işlerde çalıştığını belirtmiştir. Bu durum örneklerdeki Suriyelilerin neredeyse tamamının Türkiye'de sosyal güvenceden yoksun bir şekilde çalıştıklarını göstermektedir.

Külek (2018) İstanbul'un Bağcılar ilçesinde yaptığı çalışma kapsamında toplam 102 Suriyeli ile görüşme gerçekleştirmiştir. Görüşmecilerin 97'sinin sigortalarının olmadığı öğrenilmiştir. İster çocuk ister büyük olsun Suriyeli aile ve çocukların büyük bir çoğunluğunun iş güvencesi olmayan ve işten çok çabuk çıkarılabilecekleri işlerde çalıştığı görülmüştür.

4.6.4. İş Kazası

İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisinin raporuna göre, 2022 yılının ilk dokuz ayındaki iş cinayetleri dağılımı şöyledir: 14 yaş ve altı 21 çocuk işçi, 15-17 yaş arası 31 çocuk/genç işçi, 18-27 yaş arası 212 işçi hayatını kaybetmiştir. İlk dokuz ayda 75 mülteci/göçmen işçi hayatını kaybetmiştir. Bu işçilerin 33 tanesinin Suriyeli olduğu belirtilmiştir. 2022 yılının ilk dokuz ayında Türkiye'nin 78 şehrinde iş cinayetinin gerçekleştiği tespit edilmiştir. Bu şehirlerin içerisinde, Şanlıurfa'da 25 ölüm vakasının görüldüğü belirtilmiştir.

Çalışma kapsamında görüşülen 30 çocuktan sadece 2 tanesi iş kazası yaşadığını belirtmiştir. İş kazasının az olması, sekörel dağılımla yakından ilgilidir. Çünkü çalışma kapsamında görüşülen çocukların sektörlere dağılımı şöyledir: Sanayi sektöründe 6,

hizmet sektöründe 13, gıda sektöründe 5, diğer sektörlerde (sokakta çalışan ve atık toplayan çocuklar) 6. İş kazası daha çok sanayi sektörüyle yakından ilişkilidir. Yapılan saha çalışmasında sanayi sektöründe çalışan çocuk sayının az olması, iş kazası geçiren çocukların sayısının az olmasıyla açıklanabilir. Nitekim çalışmama kapsamında kaynak kişi olarak görüşülen İŞKUR temsilcisi, bu durumu şöyle açıklamaktadır:

"Şanlıurfa'da 2022 yılında 6483 kişi işe yerleştirildi. İşe yerleştirilen kişilerin sektörel dağılımı ise şöyledir: Sanayi 4329, hizmet 2036, tarım 4. Ayrıca TÜİK işsizlik oranını bölgsel olarak açıklamaktadır. TRC2 bölgesi, Şanlıurfa ve Diyarbakır'ı kapsamaktadır. Biz 2022 yılında iş gücü piyasası araştıramsını da yaptık. Size aktaracağım bu veriler aynı zamanda bizim bu araştırmamızda da bulunmaktadır. TÜİK, Türkiye geneli işsizlik oranını her yıl açıklarken bölgesel bazlı işszizlik oranını en son 2021 yılında açıklamıştır. Buna göre 2021 yılında Şanlıurfa'da işslizk oranı %15'tir." (İŞKUR Temsilcisi, 56).

Diğer taraftan çalışan çocukların bazı deneyimleri ise şöyledir:

"Sabahın çok erken saatlerinde kalkıyorum, gün boyu çok yoruluyorum. Yolun kenarında çöpleri çekçeğe koydum, tam dönüyordum ki bacağıma araba çarptı. Yan tarafa fırladım, (eliyle sağ tarafı işaret ederek) bacağım kırıldı. Bana çarpan adam, beni doktora götürdü. Üç ay boyunca hep yerdeydim. Ayağa kalkamadım ve çalışamadım." (Kız, 12, Meskene, Sokak).

"Bir elektrikçinin yanında çalışıyorum. Elektrik panolarının bakımını yapıyoruz. Bir köye gitmiştik. Ben de bilmiyordum panoda düşük elektrik olduğunu, panoyu açar açmaz bana elektrik çarptı. Korkudan kendimi geri attım, sırtım taşlara denk geldi. Bir ay boyunca sırt ağrısı yüzünden çalışamadım." (Erkek, 14, Rakka, Hizmet).

Kaynak kişilerin aktarımları da benzer yöndedir.

"12 yaşındaki oğlum bir marangozun yanında çalışıyordu, bir parmağını makinaya kaptırdı." (Suriyeli Mühendis, 45, Rakka).

Yıldırım'ın (2008) yaptığı çalışmanın verilerine göre çocuk işçilerin %15'inin iş kazası ya da meslek hastalığı geçirdiği, geriye kalan % 85'i nin ise herhangi bir iş kazası ya da meslek hastalığı geçirmediği ayrıca çocukların %80'ninin sigortasız

olarak çalıştırıldığı tespit edilmiştir. Zengin'in (2022) yaptığı çalışmanın verilerine göre 2011 ile 2020 tarihleri arasında inşaat sektöründe meydana gelen iş kazası ve ölüm oranlarının diğer tüm sektörlerdekinden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Camkurt (2013, s. 78) iş kazası ile karşılaşma oranının genç işçilerde daha yüksek olduğunu, özellikle 20-35 yaş arası kişilerde iş kazasıyla karşılaşma düzeyinin en yüksek seviyeye ulaştığını, ilerleyen yaşlarda ise bunun azalma eğilimi gösterdiğini belirtmektedir.

Yukarıdaki araştırmalardan ve saha bulgularından elde ettiğimiz verilerle birlikte konu üzerine çalışma yapan araştırmaları incelediğimizde genç yaşlara ve çalışılan sektörler baz alındığında güç gerektiren işlere bağlı olarak iş kazanlarının daha sık yaşandığı görülmüştür. Ayrıca yaptığımız saha araştırmasında hizmet sektöründe çalışan çocuk sayısını fazla olması da iş kazaları üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda çalışan çocukların küçük el ya da ayak yaralanmalarını iş kazası olarak görmedikleri, ölüm tehlikesi olan durumları iş kazası olarak algıladıkları sonucu ortaya çıkmıştır.

4.6.5. Ücret Durumu ve Eşitsizlik

Yaşanan iç çatışmalar nedeniyle ülklerinden göç etmek zorunda kalan Suriyelilerin büyük bir kısmı başta Türkiye olmak üzere sığındıkları ülkelerde, bilgi ve beceri gerektirmeyen sektörlerde uzun çalışma saatleri ile birlikte kayıt dışı istihdamı ve en ucuz emeği oluşturmuş durumdadırlar.

Çalışma kapsamında görüşülen 30 çocuktan 10 tanesi, yerli çalışanlarla aynı ücreti almadıklarını belirtmişlerdir. Çalışan çocuklar ve kaynak kişi olarak görüşülen kişilerin bu konudaki görüşleri şöyledir:

"Aynı işi yapmamıza rağmen buradakiler bizden daha çok ücret alıyorlar. Buranın vatandaşı değiliz ondan. Mecbur olduğumuz için çalışmak zorundayız." (Erkek, 14, Telebyat, Sanayi).

"Günlük 50 TL'ye çalışıyorum, Urfalı hiçbir yerli 50 TL'ye çalışmıyor. Hiçbir Türkiye vatandaşı 50'TL'ye razı olmuyor, bu işte de çalışmıyorlar ama biz çalışmak zorunda olduğumuz için ne deseler razı oluyoruz." (Erkek, 14, Rakka, Sanayi).

"Bir elektrikçinin yanında çalışıyorum. Benim aldığım ücretin iki katını

vatandaş Urfalı çocuklara veriyorlar ama onlar yine bu işte çalışmıyorlar ama biz mecburuz." (Erkek, 14, Rakka, Hizmet).

Suriyelerin bunun farkında olmaları ama çalışmaya mecbur da mecbur olmaları, onları her şeyi kabullenmek zorunda bırakmaktadır. Bu bağlamda çalışan Suriyeli çocukların büyük çoğunluğu, az ücret aldıklarının farkındadır. Bu durumun farkında olmalarına rağmen hanenin geçim sorunu ve maddi kaynakların yetersizliğinden düşük ücreti kabullenmek zorunda kalmışlardır.

Özkarslı'nın (2014) yaptığı çalışmada Türkiye'deki erkek işçilerin yüzde 58'inin, kadınların ise yüzde 49'unun ücret konusundaki soruya "Bilgim var, bizler daha düşük ücretlere çalışıyoruz." cevabını vermişlerdir. Dolaş'ın (2019) Şanlıurfa'da yaptığı çalışmada "Çalışmanızın karşılığında hak ettiğiniz ücreti alıyor musunuz?" sorusuna verilen cevaplara göre ücretlerden memnuniyetsizlik %75,8 gibi büyük bir oranda çıkmaktadır. Bu husus, Suriyelilerin aldıkları ücretlerin yerli vatandaşların aldıkları ücretlerin altında olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü aynı işi yapan yerli vatandaş 100 TL yevmiye alırken Suriyeli sığınmacıya 50 TL verilmekte veya teklif edilmektedir.

Saha bulgularında ve diğer çalışmalarda görüldüğü üzere Suriyeliler, emeklerinin karşılığını almadıklarını ve düşük ücretle çalıştıklarını bildikleri hâlde ekonomik sorunların varlığı yüzünden bu durumu kabullenmektedirler.

4.7. AYRIMCILIK, DIŞLANMA VE İSTİSMAR

Zorunlu nedenlerden dolayı göç etmek durumunda kalan insanlar, göç sonrasında yerleştikleri yerlerde de sıkıntılar yaşamaktadırlar. Bu sıkıntıların başında yerleştikleri yerlerdeki ev sahibi toplumun dışlama ve etiketlemesine maruz kalma gelmektedir. Bu etiketleme durumu, ev sahibi toplum tarafından göç sonrasında onlarla yaşamaya başlayan insanları "yabancı" olarak tanımlamasına bağlıdır. Becker, "yabancı" terimini toplumun değerlerine "aykırı kişi" manasında kullanmış olsa da bu tanımın göç edenlerin durumunu da açık bir biçimde ifade ettiği söylenebilir. Göç eden insanlar, gittikleri yerdeki insanlarla aynı din ya da kültüre sahip olsalar bile yabancı olarak görülmekten kurtulamamaktadırlar. Goffman ise Becker'in "yabancı" olarak adlandırdığı bu kişileri, tam sosyal kabulden menedilmiş bireyler olarak tanımlamakta ve bu bireylerin içinde bulunduğu durumu damga olarak nitelendirmektedir. Goffman

üç farklı damga tipinden söz etmektedir. Yapılan çalışmayla doğrundan ilgisi olduğu düşünülen 3. damga tipi; ırk, ulus, din gibi etnolojik damgalar şeklinde açıklanmaktadır. Etnolojik damgaya maruz kalan gruplara ait bireylerin hepsi damgaya eşit şekilde muhataptır. Zorunlu ya da gönüllü olarak göç edenlerin grupsal olarak etiketlenmesi, Goffman'ın "etnolojik damga" sı ile yakından ilişkilidir. Etnolojik damganın kökeninde ise daha çok "ön yargı" nın olduğunu söylemek daha doğru olacaktır (Goffman, 1990, s. 9; Goffman, 1990, s. 14; akt. Önder, 2020, s. 2548). Damgalama ve ön yargının karşılıklı olarak birbirini pozitif yönde etkilediğini söylemek mümkündür. Ön yargı, bireyi sahip olmadığı bir özellikle damgalamaktır (Önder, 2020, s. 2548). Nitekim Önder'in (2019) Suriyeli sığınmacıların en çok yaşadığı güney şehirleri olan Hatay, Gaziantep, Şanlıurfa, Mardin ve Diyarbakır'da yaptığı çalışmada Suriyeli mültecilerin ön yargı sonucunda suçlu olarak etiketlendiğini ortaya koymaktadır. Ancak bu ön yargı, bireysel değildir; daha önce de ifade edildiği gibi etnolojik damgadan kaynaklanan ve gruba yönelik olan bir önyargı olarak belirginleşmektedir.

Çalışan 30 Suriyeli çocuktan 6 tanesi ayrımcılık, dışlanma ve istismar konusunda problem yaşadığını, bu durumlara maruz kaldığını belirtmiştir. Yapılan görüşmelerde bu duruma dair farklı görüşler ortaya çıkmıştır.

"Şanlıurfa'nın herhangi bir mahallesinde ya da başka bir yerinde kötü bir şey olsa ya da bir olay olsa hemen bize, 'Burayı siz bozdunuz!' diyorlar." (Erkek, 15, Telebyat, Hizmet).

"Göçle gelen 9 kişilik bir aileyiz. Ocak 2022'de Şanlıurfa'ya göç ettik. Ev arıyoruz, kimse bize kiralık ev vermiyor. Suriyeli olduğumuzu öğrendikleri an kiralık ev yok diyorlar. Bir ev buluncaya kadar buradaki akrabalarımızın yanında kalıyoruz." (Erkek, 14, Afrin, Hizmet).

Yerlilerin Suriyelilere kiralık ev vermemesi ya da Suriyelilerin kiralık evleri bir tanıdığın yardımıyla bulması, mekânsal dışlanmayı beraberinde getirmektedir. Suriyelilerin iş bulma konusunda olduğu gibi barınma ihtiyaçlarını karşılarken de mekânsal dışlanmaya maruz kaldıkları, konut arayışlarını Suriyeli akrabaları ya da tanıdıkları aracılığıyla sonuca erdirip ev bulabildikleri görülmektedir (Diker ve Karan, 2021, s. 295).

Temel bir dışlanma nedeni olarak iş piyasındaki daralma gösterilebilir. Bu durum, aktarımlarda karşımıza çıkmaktadır:

"Buradakiler, onların işlerini elinden aldıklarımızı söylüyorlar. Bundan dolayı bize kötü gözle bakıyorlar." (Erkek, 14, Telebyat, Hizmet).

Kültürel pratikler ve yaşam biçimlerine bağlı gerilimler, diğer bir ayrımcılık ve çatışma kaynağı olarak öne çıkmaktadır. Görüşme yapılan kişilerin aktarımında bu duruma ilişkin veriler mevcuttur:

"Binada bir ses çıksa komşularımız hemen bizi suçluyorlar, gelip kapımız çalıyorlar ve 'Sizi buradan atmak gerekiyor.' diyorlar." (Erkek, 15, Lazkiye, Hizmet).

"Parka gidiyorduk, buralı olanlar oyun oynayacağımız yerleri kapıyorlardı. Bunun için çok kavga ettik. Eve gidince annem de bize bağırıp çağırıyordu, 'Burada kimsemiz yok, niye başımızı belaya sokuyorsunuz?' diye. Artık büyüdük, parka gitmiyorum." (Ekek, 14, Rakka, Sanayi).

Suriyelilerin şehre gelişiyle birlikte pis ve tehlikeli işlerdeki yoğunluklar artmaktadır. Bu anlamda sonradan gelenler, en alttaki işlere mahkum olmaktadır.

"Şanlıurfalılar masa başı, temiz, sürekli maaşı olan ve SSK'lı, kolay ve rahat iş istiyorlar. Onun için bedenî yorgunluk vb. gerektiren işlerde Suriyeliler çalışmak zorunda kalıyor. Yaşadığımız bu sanayi çevresindeki iş yerlerini bir gezin, çalışanların çoğunun Suriyeli olduğunu görürsünüz." (Muhtar, 43).

"Açıkçası yerli çocuklar hep masa başı iş istiyor. Onun için çoğu aile çocuğunu düz liseye gönderiyor. Bundan dolayı da sanatkârlığa talep yok denecek kadar az ve yetersiz." (Şanlıurfa Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Birliği Temsilcisi, 37).

"Yerlilerin çalışmadığı sektörlerin çoğunu Suriyeliler dolduruyor. En tehlikeli işleri Suriyelerin yaptığını söyleyebilirim." (Suriye Rızık Derneği Temsilcisi, 27).

Görüldüğü gibi çalışma koşullarının ağırlığı ve işin meydana getirdiği statü imkânlarının yokluğu, yerli işçilerin ya da çocukların bu işleri kabul etmesini zorlaştırmaktadır (Toksöz, 2006, s. 17). Bu bağlamda kaynak kişilerin açıklamlarında da belirttikleri gibi yerliler daha çok masa başı işleri tercih etmektedirler. Bu da ister istemez istihdam koşullarında meydana gelen boşluğu Suryelilerin doldurmasına neden olmaktadır. Daha kolay ve rahat iş arayan yerliler nedeniyle ikincil sektördeki

niteliksiz işler için yerli işçi bulamayan işverenler, kendilerini yerel hiyerarşi sıralamasının bir parçası olarak görmediklerinden düşük statülü işleri kabul etmeye hazır olan Suriyelere dönmektedir. Suriyeliler, sadece ücretle motive edilebildikleri için, bu ücretler kendi ülkelerine kazandıklarından daha yüksektir. Yerli işçilerin düşük statülü işlerden kaçınma isteği, belli işlerde ağırlıklı olarak göçmenlerin çalışması söz konusu olduğunda bu işlerin statüsünü daha da düşürmektedir (Lordoğlu vd., 1999). Bu nedenle yerliler, Suriyelilerin onların işlerini ellerinden aldıklarını belirtmektedirler. Fakat Suriyeli işçi çocukların ev sahibinin işini elinden almadığı, tam tersine ev sahibi ülke vatandaşlarının yapmaktan imtina ettiği düşük statüdeki işlerin Suriyeli işçi çocuklar tarafından yapıldığı görülmüştür. Dolayısıyla Suriyeli çocuklar, yerlilerin yapmadığı işleri yaptıktadırlar. Buna benzer çalışmalarda da aynı sonuçlara varıldığı görülmektedir.

Diker ve Karan (2021), Ankara'da Suriyelilerin yoğun olarak yaşadıkları Altındağ ilçesinde toplam on üç Suriyeli ile yüz yüze görüşme yapmıştır. Çalışma sonucunda Suriyeli mültecilerin ekonomik, mekânsal, kültürel ve sosyal hizmetlere erişim konusunda sorunlar yaşadıkları ve bu sorunların her birinin birbirleriyle yakından ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

Karaman'ın (2019) Şanlıurfa'da yaptığı çalışma kapsamında 394 Suriyeli ve 426 Şanlıurfalı katılımcı ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada Şanlıurfalıların Şanlıurfa'daki kira fiyatlarının artması, işçi ücretlerinin düşmesi, çok eşlilik, toplumsal huzursuzluk ve güvensizlik ortamının ana nedeni olarak Suriyeli sığınmacıları gördükleri belirtilmiştir.

Aynı çalışmanın başka verilerine göre "Şanlıurfa'daki Suriyelilerin işsizliği artırdığını düşünüyor musunuz?" sorusuna katılımcıların %86,4'ü evet, %9,4'ü hayır ve %4,2'si kararsızım cevabını vermiştir. Çalışmada Şanlıurfalılarla gerçekleştirilen anket çalışmasında işsizliğin artışının temel nedeninin sığınmacılar olduğu katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Sever'in (2020) yaptığı çalışmada Türk komşuların Suriyelilerden şikayetçi olduğu ve ayrıca Suriyeli komşularını sıklıkla polise bildirdikleri, özellikle Suriyeli çocuklar gürültü yaptıkları için rahatsızlık duydukları belirtilmektedir.

Ev sahibi toplumun Suriyelere yönelik sahip olduğu olumsuz algı ve tutumlar,

genel anlamıyla şu konularda belirginleşmektedir: Ekonomik kaygılar (iş kaybetme, gelir kaybı.), güvenlik kaygıları (asayiş, şüphe, tedirginlik, gerginlik, suç oranının artması vb.) (Tunç, 2015, s. 58-59). Farklı sebeplerden dolayı göç eden insanlar, göç ettikleri yerlerde çoğu zaman ekonamik sorunların nedenleri olarak görüldüğü bilinmektedir. Erdoğan (2019), yaptığı çalışma sonucunda sorun alanları içinde belki de ortak huzurlu yaşam bakımından en hassasının "ayrımcılık" olduğunu belirtmiştir. Neredeyse tamamına yakını kentsel alanlarda Türk toplumu ile birlikte yaşayan Suriyelilerin 7 sorun alanı içinde "ayrımcılık" konusunu 5. sırada görmeleri, iyimserlik için önemli bir kapı araladığını gösterse de saha bulgularında mekânsal ayrımcılık varlığını korumaktadır. Ev sahibi toplum, Suriyelilere güvensizlik ve ekonomik nedenlerden dolayı evlerini kiraya vermemektedir.

Yukarıda ifade edilenlerden dolayı Suriyelerin yaşadığı yerlerin büyük bir çoğunluğunun kenar mahalle olduğu, onların hayatlarını kenar mahallelerde idame ettikleri görülmektedir. Birçok soruna ev sahpiliği yapan bu yerlerde ilk sıradaki sorunlar ise yoksulluk ve suç oranının yüksek olmasıdır. Suriyelilerin yoğun olarak yaşadıkları bu yerlerin mekânsal ayrışma başta olmak üzere birçok yasa dışı oluşumun meydana gelmesine zemin hazırladığını söyleyebiliriz (Sönmez ve Ayik, 2020, s. 72).

Saha bulguları ve diğer çalışmalarda görüldüğü üzere Suriyeli çocukların yerlilerin işlerini elinden almadığı, tam tersine Suriyeli çocuklara yerlilerin yapmadıkları işlerin yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Bu durum, yerli halkın davranışlarındaki çelişkiyi gözler önüne sermektedir. Ayrıca saha bulguları, bizlere ayrımcılık ve istismarın varlığıyla birlikte birçok kişinin barınma konusunda sorun yaşadığını ve bu sorunları aşamadığı sürece iş hayatına da katılamadıklarını göstermektedir. Bu durum Suriyelilerin belli bölgelerde yoğunlaşmasına ve bu bölgeleri kendilerine ait bölgeler olarak tanımlamasına sebep olmaktadır. Bu ayrışma, ciddi gettolaşmaların oluşmasına ve gelecekte daha büyük sorunların yaşanmasına sebep olabilir.

4.8. ÇALIŞAN ÇOCUKLARIN TATİL GÜNLERİ

Suriyelilerin genel olarak tarım, hizmet, sanayi, gıda gibi çalışma sektörlerinde ve informel yollarla ucuz iş gücü olarak çalıştıklarını görebilmekteyiz. Çocuklar, bu işlerde genelde tam ve yarı zamanlı, daha fazla çalışma süreleriyle çoğu zaman tatil

yapmadan çalışmaktadırlar.

Çalışma kapsamında görüşülen 30 çocuktan 20 tanesi, tatil günlerinin olduğunu ve bu tatil gününün ise pazar olduğunu belirtmiştir. Geriye kalan 10 çocuk ise tatil günlerinin olmadığını ve sürekli çalışmak zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir.

4.8.1. Çalışan Çocukların Tatil Günlerinde Yaptıkları Aktiviteler

Tatil günleri olan çocuklar, tatil günlerinin hangi günler olduğunu ve o gün neler yaptıklarını; tatil günleri olmayan çocuklar ise bu konudaki düşüncelerini şöyle belirtmişlerdir:

"Hafta içi sürekli ve geç vakitlere kadar çalıştığım için çok yoruluyorum. Pazar günü öğlen vaktine kadar uyuyorum. Çoğu zaman evdeyim, dinleniyorum. Dışarı çıksam da Suriyeli arkadaşlarım var, onlarla geziyorum." (Erkek, 13, Deyrizor, Sokak).

"Ne tatili abi, ben ayakkabı boyacılığını yapıyorum ve sürekli çalışıyorum." (Erkek, 12, Halep, Sokak).

"Kozmetik dükkânında çalışıyorum. Benim hiç tatil günü yok, sürekli çalışıyorum." (Kız, 15, Şam, Hizmet).

Küçük yaşta evin geçimini sağlama konusunda sorumluluk alan çocukların çalışma koşullarının verdiği bedensel yorgunluğa bağlı olarak bir günlük tatilde bu bedensel yorgunluğu ve aileye olan özlemini telafi etmek için çoğu zaman evde zaman geçirdikleri, dışarı çıkmadıkları görülmüştür. Aytaç ve Kılınç'ın (2021) Elâzığ'da yaptıkları çalışma kapsamında 308 Suriyeli çocukla görüşme gerçekleştirilmiştir. Çalışma bulgularına göre haftanın sadece bir günü tatil yapabilen çocuklar, görüşmeler sırasında iş saatlerinin çok uzun ve yorucu olduğunu ifade etmişlerdir. Bu durum, çalışan çocukları çocukluğunu yaşamaktan alıkoymaktadır.

Parklarda ya da kütüphanelerde olması gereken çocuklar, aile bireyleri ile ilgilenmek ve evde yapılması gereken işleri yapmakla meşgul olmuşlardır. Çocukların çoğunun tatil gününde evde olsalar da bazen dışarı çıkıp vakit geçirmek istediklerinde daha çok Suriyeli arkadaşlarını tercih ettikleri görülmüştür. Bu durumun belki de en büyük riski, Türk vatandaşı olan arkadaşlarıyla zaman geçirme fırsatını ortadan kaldırmasıdır. Bu duruma ve diğer şartlara bağlı olarak Türkçe yeterliliğini

sağlayamayan çocuklar, sadece kendi ana dillerinde konuşan Suriyeli arkadaşlarıyla zaman geçirmek mecburiyetinde kalmaktadır.

Sadece Suriyeli arkadaşlarla zaman geçirme aynı zamanda sosyal mesafe riskini beraberinde getirmektedir. Sosyal mesafe, aynı zamanda kültürleşme ve uyum süreci üzerinde de bir etkiye sahiptir. Yukarıdaki bulguların erken yaşta toplumla bütünleşmeyen ya da sosyal uyum konusunda sorun yaşayan Suriyeli çocukları olumsuz yönde etkilediği gözlemlenmiştir.

Yapılan bazı çalışmalar da yaptığımız çalışmaya benzer sonuçlara ulaşmıştır. Kaya ve Şahin (2021), Şanlıurfa'da yaptıkları çalışma kapsamında 326 kişi ile anket ve 12 kişi ile odak grup görüşmesi gerçekleştirmişlerdir. Buna göre Suriyeli öğrencilerin yarısından fazlası (%56,1) kendi yurttaşları ile günlük vakit geçirmektedir. Türk vatandaşı arkadaşlarıyla günlük vakit geçirme yüzdeliği ise %25,7'dir.

Böyle bir tablonun en büyük dezavantajı, mekânsal yoğunlaşmaya ve kümelenmeye bağlı olarak ortaya çıkabilecek gettolaşma riskidir. Olumlu bağlılık durumunun engellerinden biri de budur. Olumlu bağlılık duygusunun eksik kalması, kişilerde uyum sürecinin uzamasına neden olmaktadır. Gruplaşma ve ayrışma, kişilerde birçok eksikliğe neden olup kişilerin yaşam içerisinde sorun yaşamasına neden olabilmektedir.

4.9. ÇALIŞAN ÇOCUKLARIN ŞANLIURFA'DAN MEMNUNİYET DURUMU

Yeni bir yere göç etmek zorunda kalan insanların yaşam içerisinde yaşadığı belli başlı problemler vardır. Bu problemler zamanla aşılabilir ya da aşılamaz şeklinde varlığını sürdürür. Dil problemi bunlardan sadece bir tanesidir. Kişiler, dil problemlerini ilk bakışta aşılamaz gibi görebilir ancak zamanla bunu yenebilirler.

Göç eden bireyler; kendi dilinin, yaşayış biçiminin, çalışma yaşamındaki ve boş zamanlarındaki alışkanlıklarının, çevreyle ilişkilerinin tümü mutluluk ya da öznel iyi olma hâli üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Öznel iyi olma hâli, insanların yaşamlarını nasıl ve neden pozitif yollardan değerlendirdikleri ile ilgilenmektedir. Öznel iyi olma hâli ayrıca insanların subjektif olarak yaşamlarını değerlendirmeleri sonucunda ortaya çıkan iyilik düzeyini gösteren şemsiye bir kavram niteliğindedir

(Kangal, 2013).

Çalışma kapsamında görüşülen 30 çocuktan 20'si Şanlıurfa'da olmaktan mutluyken 10 tanesi Şanlıurfa'da olmaktan mutlu olmadıklarını belirtmiştir. Mutlu olmayan çocuklar bu durumu şöyle anlatmışlardır:

"Şanlıurfa'da olmaktan hiç mutlu değilim. Burada her şey çok pahalı. Evin geçimini bile yapamıyoruz. Sürekli çalışıyorum." (Erkek, 15, Halep, Hizmet).

"Şanlıurfa'da yaşanan her olmuz şeyin sebebini bize bağlıyrlar. Burayı siz bozdunuz! diyorlar. onun için burada hi ç birimiz mutlu değiliz!" (Erkek, 15, Telebyat, Hizmet).

"Suriyeli olduğumuzu öğrendikleri an 'Kiralık ev yok! diyorlar. Bize ev vermek istemiyorlar. Bizi dışlıyorlar." (Erkek, 14, Afrin, Hizmet).

Çocukluğunu yaşamayan çocukların göç sonrasında ekonomik sorunlarla boğuşması, onların mutlu olma durumunu da etkilemektedir. Bu duygu, kişinin yaşam enerjisinin azalmasına ve yaşam memnuniyetinin düşmesine sebep olabilmektedir. Kişiler, yaşam içerisindeki bu memnuniyetsizlik durumundan dolayı zorlanabilirler. Mutlu olan çocuklar durumu şöyle anlatmışladır:

"Şanlıurfa'da kendimi hiç yabancı gibi hissetmiyorum. Her yerde Suriyeliler var, sanki Suriye'de yaşıyorum." (Erkek, 14, Rakka, Hizmet).

"Savaştan dolayı Suriyede iş bulmak çok zor, bulsak bile çok her yer çok tehlikeli. Ben ve kardeşim burada çalşıp ailemize para yolluyoruz." (Erkek, 15, Meskene, Sokak).

"Kardeşimin başında sorun var ve başı sürekli büyüyor. Suriye'de tedavisini yapmadık, onun için buarda tedavi görüyor. Kardeşim tedavi olduğu için burada olmaktan çok mutluyum." (Kız, 14, Halep, Hizmet).

Çalışmamızla benzer özeliklere sahip olan çalışmalarda da yakın sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Kaya'nın (2015) Şanlıurfa'da yaptığı çalışamının verilerinde Türkiye'deki Suriyeli dernek mensuplarının büyük ölçüde kültürel uyum sağladığı, Şanlıurfa'da bulunmaktan memnun oldukları ve önemli düzeyde yabancılık duygusu yaşamadıkları tespit edilmiştir. Öğütcü'nün (2018, s. 127) Kütahya'ya gelen 86

Suriyeli ile yaptığı alan araştırmasında, topluma uyum sürecinde Suriyelilerin yaşadıkları göçe yönelik algı ve aidiyetleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmanın verilerine göre Suriyelilerin %90, 7'si Kütahya'da yaşamakta memnun olduklarını belirtmişlerdir.

Saha bulgularında ve diğer çalışmalarda da görüldüğü üzere Şanlıurfa özelinde Suriyelilerin günlük yaşamda sorun yaşamamaları, geçmişten gelen kültürel ve tarihsel bağlarının olması, ev sahibi toplumu kendilerine yakın hissetmeleri, yeme içme alışkanlıkları ve kılık kıyafet benzerliği ev sahibi topluma olan aidiyetlerini arttırdığı söylenebilir. Menniyetsizliğin üzerinde gelir durumu, anlamlı bir etki yaratmaktadır.

4.10. ÇALIŞAN ÇOCUKLARIN SURİYE'YE GERİ DÖNÜŞ EĞİLİMLERİ

Küresel anlamda farklı nedenlerden dolayı yaşanan iç çatışmalar, sivillerin hedef alındığı ve şiddetin her türlüsünün yaşandığı savaşlara dönüşmektedir. Bu savaşlar sadece ülke topraklarını tahrip etmekle kalmayıp toplumları, aileleri ve bireylerin hayatlarını da paramparça etmektedir. Savaşların sona ermesi ve yeniden yapılanma sürecine girilmesiyle birlikte geri dönüşler de gündeme gelmektedir (Şirin-Öner, 2013, s. 1). Tüm bu yaşananlara bağlı olarak bireylerin, grupların ya da toplulukların tüm göç süreçleri ister onların iradesiyle olsun ister onların iradesi dışında zorunlu olsun kendi içerisinde önemli bir faktör olan geri dönüşü de barındırmaktadır. Gönüllü göçlerde ülkesine geri dönme daha çok bireysel kararlara bağlıyken zorunlu göçlerde bireylerin geri dönüşü hem ulusal hem de uluslararası düzeyde birtakım yükümlülüklere bağlıdır.

2011 yılındaki iç savaşa bağlı olarak Suriye'de başlayan zorunlu göçle milyonlarca insan, komşu ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır. Ulusal ve uluslararası düzeyde yapılan çalışmalara bağlı olarak zorunlu göçle birlikte Türkiye'ye göç eden Suriyeler, çok az da olsa ülkelerine geri dönmüşlerdir. Suriye'ye geri dönen Suriyelilerin sayısı, 4 Nisan 2022 tarihinde İçişleri Bakanlığı Sözcüsü İsmail Çataklı tarafından yapılan açıklamaya göre 492 bin 983'tür. Bu sayı, 4 Şubat 2022 tarihinde 484 bin 400 olarak açıklanmıştır. Gönüllü geri dönüş yapan Suriyeli sayısı 3 Kasım 2021 tarihinde 469 bin 170, 15 Eylül 2021 tarihinde 462 bin 26 ve 6 Aralık 2020 tarihinde ise 419 bin 40 olarak açıklanmıştır (https://gocarastirmalaridernegi.org/tr/).

Geri dönüşlerin süreklilik arz etmesi için öncelikle ekonomik ve sosyal alanlarda yeniden uyum, oldukça önemlidir. Buna bağlı olarak belirli birtakım şartların yerine getirilmesi de gerekmektedir. Bu şartlar arasında iş ve istihdam, barınma, kamusal hizmet ve sosyal hizmetlerden yararlanma, eğitim, kamusal olanaklar, güvenlik ön plana çıkmaktadır. Çünkü geri dönen insanlar, bu alanlarda pek çok sorunla karşılaşmak zorunda kalmaktadırlar. Geri dönen insanların yüzleşmek zorunda kaldıkları sorunların başında güvenlik, barınma, özel mülkiyet hakları ve ekonomik sorunlar yer almaktadır (Şirin-Öner, 2013, s. 8).

Çalışma kapsamında görüşülen 30 çocuktan 23'ü Suriye'ye geri dönmek istediğini, 7'si de geri dönmek istemediğini belirtmiştir. Suriyeli çocukların ülkelerine geri dönme konusunda bir umut içerisinde ve istekli oldukları görülmektedir. Geri dönme konusunda en büyük engel, Suriye'deki iç savaşın devam etmesiyle birlikte var olan istikrasız ortamdır. Savaşın bitmesi durumunda çocukların ülkelerine geri dönme eğilimleri çok daha fazladır. Geri dönme konusundaki çocuklar düşüncelerini şöyle ifade etmişlerdir:

"Evet, oraya dönmeyi çok istiyorum. Savaş biterse, her şey yine eskisi gibi sakin olursa gitmek istiyorum. Okulum ve evimiz yıkılmış. O yıkılan okulu ve evimizi çok özledim. İmkânım olsaydı o yıkılan okulda okumak isterdim. Okuluma eski arkadaşlarımla birlikte gitmeyi çok istiyorum. O günleri çok özledim." (Kız, 15, Humus, Hizmet).

"Oraya dönmeyi çok istiyorum çünkü evimiz kira değildi ve sabah uyandığımızda hiç kimse 'Evimizden hemen çık!' demiyordu." (Erkek, 15, Lazkiye, Hizmet).

"Evet, oraya dönmeyi çok istiyorum çünkü tüm ailem orada." (Erkek, 15, Şam, Gıda).

Avrupa'ya gitme düşüncesi içerisinde olanlar ve savaş nedeniyle yakınlarını kaybedenler, Suriye'ye geri dönmek istememektedir. Geri dönmek istemeyenlerden bazıları düşüncelerini şöyle ifade etmiştir:

"Hayır, savaş bitse bile dönmek istemiyorum. Avrupa'ya gitmeyi daha çok istiyorum. Orada imkânlar daha iyi. Kendime daha iyi bir gelecek istiyorum." (Erkek, 14, Rakka, Sanayi).

"Hayır, oraya dönmeyi hiç istemiyorum. Savaş yüzünden abim ve kardeşim sakat kaldı. İki dayım savaş nedeniyle öldü, evimiz yıkıldı. Her şeyimiz yok oldu bir anda. Oralara gidersem her şey yine aklıma gelecek. Burada yeni bir düzen kurduk, bu düzenimizi dağıtamayız." (Erkek, 14, Derizor, Hizmet).

"Hayır oraya dönmek istemiyorum çünkü orada hiçbir şeyimiz kalmadı artık." (Kız, 15, Telabyat, Hizmet).

Hâlen devam eden ve güncelliğini koruyan Suriye İç Savaşı, bir gün biterse Suriyelilerin geri dönme eğilimlerinin yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır. Fakat bu durum, kendi içerisinde birtakım ön koşulları ortaya çıkarmaktadır. Geri dönüş konusunda savaşın bitme şartının daha ağır bastığı görülmüştür. Nitekim saha bulguları ve gözlemler bu sonucu doğrulamaktadır. Kaya'nın (2022b) Şanlıurfa'da yaptığı çalışmada benzer şartların varlığına dikkat çekilmiştir. Çalışma kapsamında 19 Suriyeli ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Çalışma bulgularına göre geri dönüşe ilişkin iki ana yaklaşım bulunmaktadır. İlk olarak farklı nedenlere bağlı olarak geri dönüşü reddedenler, ikinci olarak da şartlı geri dönüşü kabul edenler olmak üzere iki önemli yaklaşım ortaya çakmaktadır.

Yaşanan iç savaş her ne kadar zorunlu göçün temel nedeni olmuşsa da bu iç savaşın bitmesi ve demokratik ortamın oluşması, yeniden geri dönüşlerin sağlanması için ana etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Apak'ın (2016, s.132) Mardin'de kamp dışında yaşayan 132 Suriyeli ile yaptığı çalışmanın bulgularına göre katılımcıların yarısından fazlası (%52,4), şartlar el verirse Suriye'de yaşamak istediğini belirtmiştir. Şartlar el verirse katılımcıların %36,3'ü Türkiye'yi tercih edeceğini, %11,3'ü ise daha gelişmiş bir ülkeyi tercih edeceğini beyan etmiştir.

Kaya ve Orchard'ın (2020) Almanya'nın beş farklı şehrinde yaşayan 889 Suriyeli ile yaptıkları çalışma verilerinde eğitim seviyesi yüksek olan bireylerin geri dönme eğilimlerini dikkate alma olasılığının daha fazla olduğu ve güvenlik şartına bağlı olarak demokratik ortam oluşması durumda geri dönme eğilimlerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

2017 yılında Lübnan ve Ürdün'deki Suriyeli mültecilerin geri dönüşe bakışı ile ilgili bir çalışmada Suriyeli mülteciler, ülkelerine geri dönmeyi çok istediklerini ancak mevcut koşulların onları geri dönmekten alıkoyduğunu belirtmişlerdir (Kaya, 2022b,

s. 78).

Acar-Yurtman'nın (2017) yaptığı çalışmada katılımcı çocukların %92,9'u güvenlik nedeniyle Suriye'den ayrıldıklarını belirtmişlerdir. Suriye'deki çatışma konjonktürü, tüm ayrılış gerekçelerini ortaya çıkarmaktadır. Çocuklar, çoğunlukla iç savaştan kaynaklanan sebepler ve artan şiddet olaylarının ortaya çıkardığı olumsuzluklar nedeniyle göç ettiklerini belirtmişlerdir. Gencer'in (2019) yaptığı çalışmada Suriyelerin geri dönmelerinin önündeki en büyük engelin savaş olduğunu ve savaş bittiği taktirde Suriyelilerin geri dönme eğiliminde olduklarını belirtmiştir.

Özkarslı (2014), yaptığı çalışmada ev sahibi toplumda bütün ılımlı yaklaşımların sergilenmesine ve o toplumdan memnuniyet oranlarının yüksek olmasına rağmen savaş bittiği anda hemen ülkesine dönmek isteyen Suriyelilerin oranının yüzde 80 olduğunu dile getirmiştir. Şirin-Öner'in (2013, s. 20) *"Barış İnşa Sürecinin Önemli Unsuru: Bosnahersek'te Yerlerinden Edilmişlerin Geri Dönüşü"* adlı çalışmasında geri dönüşlerin istikrarlı devam etmesinin önemli iki temel faktöre bağlı olduğu ifade edilmiştir. Bunlardan birincisi geri dönüşlerde ülkedeki siyasi iradenin kararlılığı, ikincisi ise insanların göç öncesi mülklerini geri alamama endişesi olduğunu belirtmektedir.

Saha bulgularında ve diğer çalışmalarda özetle ortaya çıkan duruma göre her kesimden Suriyeli, ülkesine geriye dönme konusunda isteklidir. Suriye'de yaşanan iç savaşa bağlı olarak yakınlarını kaybeden bireyler ve üçüncü bir ülkede yaşam umudu taşıyanlar geri dönmek istemese de genel olarak Suriyelilerin şartlı geri dönme eğilimleri çok daha yüksektir.

Çalışan Suriyeli çocukların Şanlıurfa'da mutlu olma oranları yüksek olsa da kendi evlerine ve kendi doğdukları şehirlere olan hasretleri, geri dönme isteklerinin yüksek olmasında önemli bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır.

Şanlıurfa'dan Suriye'ye geri dönmeyi engelleyen temel faktör güvenlik kaygılarının yüksek düzeyde olması ve Suriye'de istikrarsız bir ortamın varlığıdır. Güvenlik kaygılarının giderilmesinden sonra kişilerin geri dönüşlerinde artışlar olacağı düşünülmektedir.

SONUÇ

2010 yılından itibaren özellikle "Arap Baharı" yla birlikte birçok Ortadoğu ülkesinde kitlesel gösteriler gerçekleştirilmiştir. Bunun sonucunda çatışma ve iç savaşlar başlamıştır. Bu çatışma ve iç savaşlar küresel olaylar dizisine dönüşmüş ve zorunlu göçü beraberinde getirmiştir. Bunun sonucunda milyonlarca insan komşu ülklere sığınmak zorunda kalmıştır. Türkiye özelinde ise Suriye ile sınır komşusu olan Şanlıurfa, Suriye'den gerçekleşen göç olgusundan en çok etiklenen şehirlerin başında gelmektedir.

Şanlıurfa'da yaşayan Suriyeli sığınmacıların burada kalmayı tercih etmelerinde hiç kuşkusuz ekonomik sebepler, akrabalıklar, kültürel ve coğrafi benzerlikler etkili olmuştur.

Göç eden kitle içerisinde çeşitli statü ve yaş grupları bulunmaktadır. Bu gruplardan biri olan çocuklar göçten en çok olumsuz etkilenen kitledir. Özellikle göçün yol açtığı maddi ve manevi kayıplar nedeniyle çalışmak zorunda kalan çocukların problemleri önem arz etmektedir. Birçok araştırma kayıt dışı ve ucuz iş gücü olarak çalışan Suriyeli çocukların tamamına yakınının, kazandıkları para ile ev ekonomisine katkıda bulunmak için çalışmak zorunda kaldığını göstermektedir. Bu çalışmada Şanlıurfa örneğinde çalışma hayatındaki Suriyeli çocukların yaşadığı problemler araştırma konusu yapılmıştır.

Nitel yöntemle yürütülen araştırmada Suriyeli çocukların çalışma hayatında karşılaştığı sorunlar; eğitim, sağlık, dil, çalışma koşulları, dışlanma temalarıyla ilişkilendirerek incelenmiştir. Bu bağlamda çalışma Şanlıurfa'daki Suriyeli çocuklara yönelik mekân, dil, çalışma, istismar, iş, eğitim, sağlık, ruh sağlığı, aile yapısı, refakatsiz çocuk gibi sorunlar hakkında önemli bulgulara ulaşmıştır.

Araştırma bulgularına göre Suriyeli çalışan çocukların sosyodemografik durumlarına ilişkin sonuçlar şöyledir: Saha araştırması sürecinde elde edilen bulgular, araştırma kapsamındaki çalışan Suriyeli çocukların yaş dağılımının daha çok 14 ile 15 yaş arasında olduğunu göstermektedir. Bu yaş aralığı ise 4857 sayılı İş Kanunu'nun belirtmiş olduğu çocuk işçi kategorsine denk gelmektedir. Nitekim 4857 sayılı İş Kanunu, çocuk işçiyi şöyle tanımlamaktadır: Çocuk işçi, 14 yaşını bitirmiş, 15'ini tamamlamamış ve ilköğrenimini bitirmiş çalışan çocuklardır. Diğer çalışmalardaki

bulgu ve sonuçların benzer olduğu görülmektedir. Alptekin (2011, s. 30), çalışmasında çalışan çocukların yaşlarının 10-16 arasında değiştiğini, çocukların yarıdan fazlasının (%57,4) 13-14 yaş grubunda olduklarını belirtmektedir.

Çalışan Suriyeli çocukların cinsiyet dağılımlarına baktığımızda bunların üçte ikisi erkek, üçte biri ise kız çocuğudur. Paksoy vd.nin (2015, s. 157) yaptığı çalışmanın verilerine göre çalışma kapsamında görüşülen kişilerin %36,9'u kadın, %63,1'i erkektir. Ayrıca Türkmen'in (2018, s. 187) Şanlıurfa'da yaptığı araştırmanın verilerine göre kadınlar ve kız çocukları, Türkiye'ye geldikten sonra da ataerkil yapının kurallarına uygun bir şekilde emek piyasasına yoğun olarak katılmamaktadırlar.

Daha önceki çalışmalara paralel olarak bu çalışamada da cinsiyet göz önüne alındığında çalışan kız çocuk sayısının az olduğu görülmektedir. Bunun nedenleri arasında kız çocuklarının evden çok uzak yerlerde çalışmayı tercih etmemeleri, atakerkil yapının devam etmesi ve çeşitli kültürel gerekçeler sayılabilir.

Çalışan Suriyeli çocuklardan 25'inin ana dilinin Arapça, 5'inin ana dilinin Kürtçe olduğu tespit edilmiştir. Bu durum Suriye etnik yapısıyla ugunluk göstermektdir. İnce'nin (2018, s. 151) çalışmasında Şanlıurfa'ya göç eden örneklem kapsamındaki Suriyelilerin 48'inin ana dilinin Arapça, 7'sinin Kürtçe ve 1'inin Türkçe olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmada ve diğer çalışamlarda görüldüğü gibi Suriye'nin etnik yapısında Arap nüfusu büyük çoğunluğu oluşturmaktadır.

Çalışma kapsamında görüşülen Suriyeli çocukların yıllara göre Türkiye'ye göç oranları belirgin farklılıklar göstermektedir. Çocukların göç oranları iki kategoride yoğunlaşmaktadır. Çocukların üçte ikisinin 2012-2015 yılları arasında, üçte birinin ise geriye kalan yıllarda göç ettiği ve göç eden kişi sayısının yıllara göre giderek azaldığı azaldığı tespit edilmiştir. İç savaşın yoğunluğunun göç üzerinde belirleyici olduğu söylenebilir. Dolayısıyla savaşın farklı yıllarda farklı sayıdaki kişinin göç etmesi üzerinde önemli bir faktör oluşturduğu sonucuna varılabilir. Ayrıca göç yılını baz aldığımzda çocukların büyük bir çoğunluğunun dört yıl ve üzeri bir süreden beri Türkiye'de yaşadığı görülmektedir. Taşkın ve Erdemli 'nın (2018, s. 66) yaptığı çalışmanın verilerine göre Suriyeli katılımcıların %3,3'ü 2011 yılında, %3,3'ü 2012 yılında, 19,7'si 2013 yılında, %24,6'sı 2014 yılında, %21,3'ü 2015 yılında, %16,4'ü

2016 yılında ve %11,5'i 2017 yılında Türkiye'ye giriş yapmıştır. Aykut'un (2019, s.71) yaptığı çalışanın verilerine göre çalışan çocukların %67,4'ünün 4 yıl ve üzeri bir süreden beri Türkiye'de yaşadıkları görülmektedir. Bu çalışma sonuçları bulgularımızla paralelilik göstermektedir.

Suriyeli çalışan çocukların Türkiye'yi tercih etme nedenleri şöyledir: 21 çocuk coğrafi yakınlıktan, 3 üç çocuk akrabalık bağlarından, 2 çocuk çalışmadan, 1 çocuk hem coğrafi yakınlık hem de akrabalık bağlarından, 1 çocuk tedaviden, 1 çocuk güvenlik nedenlerinden, 1 çocuk da kültürel benzerlik nedenlerinden dolayı Türkiye'ye göç ettiğini belirtmiştir. Çünkü çalışma kapsamında görüşülen çocukların hepsi de alt sınıfa ait ailerden gelmektedir. Nitekim İnce'nin (2018, s. 161-162) de belirttiği gibi fiziksel yakınlık, zorunlu göç sürecinde toplumsal alt tabakada bulunan bireyler için daha önemlidir. Farklı sermaye biçimleri (ekonomi, beşerî, sosyal, kültürel) açısından zengin bireylerin uzun mesafelere göç etme potansiyeli bulunurken toplumsal alt kesim için bu imkân oldukça kısıtlıdır.

Çalışan Suriyeli çocukların sektörel dağılımları şöyledir: Sanayi sektöründe çalışan çocuk sayısı 6, hizmet sektöründe çalışan çocuk sayısı 13, gıda sektöründe çalışan çocuk sayısı 5, sokakta çalışan ve atık toplayan çocuklar diğer olarak belirtilmiş olup bu alanlarda çalışan çocuk sayısı da 6'dır. Araştırma kapsamındaki çalışan çocukların büyük bir kısmının hizmet sektöründe çalıştığı görülmektedir. Aytaç ve Kılınç'ın (2021, s. 394) yaptıkları çalışmanın verilerine göre çalışan çocukların %37,1'i hizmet sektöründe, %25,7'si sanayi seköründe, %3,8'i sokakta ve karton/hırdavat toplama işinde çalışmaktadır. Bu çalışmada ve yaptığmız çalışmada da görüldüğü üzere hizmet seköründe çalışan çocukların sayısı daha fazladır.

Araştırmada Şanlıurfa'da çalışan Suriyeli çocukların Suriye'nin hangi kentlerinden geldiği de incelenmiştir. Araştıma sonuçlarına göre çocukların Suriye'den geldikleri yerler; Halep, Şam, Deyrizor, Rakka, Lazkiye, Meskene, Tel Abyad Telabyat, Afrin, Kobani, Haseke ve Humus şeklindedir. Bu durum sözü edilen kentlerin Şanlıurfaya yakın olması ve sosyal ağların aktif olmasıyla açıklanabilir.

Suriyeli çalışan çocukların göçten önceki yaşantıları, bir çocuğun sahip olması gereken özellikleri taşımaktadır. Göçten önce Suriye'de yaşayan çocukların üçte ikisinden daha fazlasının Suriye'de eğitim hayatına devam ettiği, üçte birinden daha

azının ise ise okul çağında olmadığı görülmüştür. Apak (2014, s. 87), Mardin'de yaptığı çalışmada 12-18 yaş grubundaki çocukların %45'inin Suriye'de eğitim hayatına devam ettiğini ve savaş ile göçten sonra eğitim haklarından mahrum kaldığını tespit etmiştir. Bu çalışma, Apak'ın yaptığı çalışma ile paralellik göstermektedir. Çünkü savaş ve göç, çocukların eğitim hayatını sekteye uğrattığı kadar göç sonrasında da onları eğitim hayatından da mahrum bırakmaktadır.

Araştırma kapsamıda görüşülen çocukların Haliliye ve Eyyübiye'de yaşadıkları, Karaköprü'de ise yaşayan ve çalışan çocukların olmadığı görülmüştür. Kaya (2017), Şanlıurfa'da yaptığı çalışmada göçün mekânsal yoğunlaşması üzerinde sosyal ağların ve özelde ise çekici faktörlerin etkili olduğunu belirtmektedir. Nitekim yaptığımız bu çalışmada Suriyeli çalışan çocukların Haliliye ve Eyyübiye merkez ilçelerine yoğunlaşmları bu iki faktörün önemli olduğunu ve Kaya'nın yapmış olduğu çalışmayla paralelik taşıdığını göstermektedir. Bu bağlamda Suriyelilerin bu iki merkez ilçeyi tercih etmeleri üzerinde göç öncesi ve sonrasında sosyal ağların oluşturduğu dayanışmaya bağlı olarak onların bir arada oturmayı tercih ettikleri, sosyal ağların yardımıyla hem iş hem de ev buldukları, bu iki ilçede çalışma koşulların daha fazla ve ulaşımın kolay olduğu, ekonmik açıdan bu iki ilçenin yaşam şartlarının onlar için daha uygun olduğu görülmüştür.

Haliliye ve Eyyübiye merkez ilçelerinde yaşan çocuklar, ağırlıklı olarak müstakil ve gecekondu evlerde yaşamaktadırlar. Bu yönüyle evlerin sosyoekonomik anlamda alt sınıfa ait hanelerin mekânsal özelliklerini yansıttığı söylenebilir. Bu hanelerde yaşayan çocukları kendine ait bir odası bulunmamaktadır. Oda sayısı az olan ve gecekondu ya da müstakil evleri tercih etmek zorunda kalan Suriyeli ailelerin bu tercihleri göçün yaratığı yoksulluktan kaynaklanmaktadır. Sargın'ın (2018 s. 64) çalışmasının verilerine göre örneklem kapsamında görüşülen kişiler, daha çok maddi unsurlara dayanan bir semt seçimi yapmakta ve buna bağlı olarak ev kiralarının ucuz olduğu yerleri tercih etmektedirler. Bu durum çalışma bulgularımızla paralellik göstermektdir.

Suriyeli ebeveynlerin eğitim durumu göz önüne alındığında annelerin ağırlıklı olarak okuryazar, baba ise daha çok ortaokul mezunu olduğu görülmektedir. Her iki duruma bakıldığında da ebeveynlerin eğitim düzeyi düşüktür. Benzer bir çalışmada da

bu durum ortaya çıkmıştır. Aykut'un (2019, s.71-72) yaptığı araştırmanın verilerine göre çalışan Suriyeli çocukların annelerinin eğitim düzeyleri daha çok okuma yazma bilmiyor, ilkokul terk ve ilkokul mezunu olup oranı 38,1'dir. Çocukların babalarının eğitim düzeyi ise daha çok ortaokul mezunu olup oranı ise 14,1'dir. Bu çalışmanın verilerine göre de çalışan çocukların babalarının eğitim düzeyi annelerinin eğitim düzeyinden daha yüksek olduğunu tespit etmiştir.

Gecekondu ya da müstakil hanelerde yaşamaya mecbur kalan 30 Suriyeli çocuktan sadece 8 tanesinin babası günübirlik işlerde çalışmaktadır. Bu da evin tüm sorumluluğunu, çalışabilecek yaşta olan hem erkek hem de kız çocukların omuzuna yüklemektedir. Harunoğulların'ın (2016) çalışmasının verilerine göre de Suriyeli çalışan çocukların çalışma nedenleri, yoksulluk ve ailelerinin geçim sıkıntısı yaşamasıdır. Çocukların çalışma nedeni, diğer araştırmalarda olduğu gibi bu araştırmada da evin geçimine katkıda bulunmaktır.

Ebeveynlerin durumu, çocukların çalışma hayatına dâhil olmaları konusunda önemli rol oynamaktadır. Ailenin geçimini sağlamak için hanede yaşayan birden çok kişinin çalışması gerekmektedir. Bu durumun varlığı diğer çalışmalarda da görülmüştür. Erten'in (2018, s. 99) çalışmasının verilerine göre ailelerin %63'ünde çalışan kişi sayısı 1, %20'sinde çalışan kişi sayısı 2, %17'sinde ise çalışan kişi sayısı 3 ve üzeridir. Dolayısıyla hanelerde çalışan kişi sayısı ağırlıklı olarak 2 ve üzeridir. Bu kadar kişinin çalışmasına rağmen hanelerin aylık ortalama geliri 2.500-3.500 TL arasındadır. Bu da hanelerde çalışan kişi sayısı çok olsa da asgari düzeyin altında bir hayat sürdüğünü ortaya koymaktadır.

Göçten sonra yaşanan sorunlardan dolayı çocukların eğitim hayatlarında birçok değişiklik meydana gelmiştir. Çalışma kapsamında görüşülen çocukların üçte ikisinin farklı nedenlerle okula gidemediği, geri kalan üçte birinin ise zor şartlara ve yaşadıkları ekonamik zorluklara rağmen okula devam etmeye çalıştıkları görülmüştür. Bu da göçün eğitim hayatını hem sekteye uğrattığını hem de çocukları eğitimden mahrum ettiğini göstermektedir. Hem okula devam etmeyi hem çalışmayı bir arada yürütmeye çalışan çocukların başarı düzeyleri, bu durumdan doğrudan etkilenmektedir. O yüzden bu çocukların ders başarıları ağırlıklı olarak kötü ya da orta düzeyde olmaktadır. Diğer çalışmalar, benzer sonuçların varlığını göstermektedir. Büyükhan'ın (2019)

araştırmasında da bu durum gözlenmiştir. Onun çalışmasının verilerine göre ekonomiden kaynaklanan etkenler, Suriyeli çocukların okula gidememesine ve eğitime erişim sorunu yaşamasına neden olan büyük etkenlerdendir.

Kötü çalışma koşulları ve eğitim hayatına tam entegre olamamalarına rağmen hem çalışma hayatına dâhil olan hem okuyan 11 çocuktan sadece 1 tanesi, Şanlıurfa'daki eğitim kurumlarından memnun olmadığını belirtmiştir. Geriye kalan 10 çocuk, Şanlıurfa'daki eğitim sistemi İçerisindeki okul müdürü, öğretmen ve öğrencilerden memnun olduklarını belirletmiştir. Diğer çalışmalarda da benzer sonuçların olduğu görülmektedir. Çalhan'ın (2019, s. 257) çalışmasının verilerine göre öğretmenlerle kurulan ilişki bakımından Suriyeli çocukların %82'8'i okuldaki öğretmenlerini sevmekte, %72,7'si okulda herhangi bir sorunları olduğunda öğretmenlerinin kendilerine yardımcı olduğunu belirtmektedir. Sargın'ın (2018, s. 68) yaptığı çalışmanın verileri Suriyelilerin Türkiye'nin eğitim standartlarını oldukça beğendiklerini, eğitimcilerden memnun olduklarını, çocuklarının aldıkları bu eğitimler neticesinde iyi birer meslek sahibi olabileceklerini ve Türkiye'deki eğitim şartlarının kendi ülkelerindekinden daha iyi olduğu görüşüne sahip olduklarını göstermektedir.

Çalışma kapsamında görüşülen çocuklardan bir kısmı sık sık hastalandığını belirtmiştir. Savaştan dolayı vücudunun bir kısmıda yanıklar meydana gelen diğer bir çocukta da savaşın yarattığı travmanın hâlen devam ettiği görülmüştür. Hastalanan çocukların daha çok sanayi ve sokak sektöründe çalıştıkları tespit edilmiştir. Dolayısıyla çöp toplayan, sokakta ve oto sanayide çalışan çocukların yapılan iş ve iş koşulları nedeniyle daha sık hastalandığı görülmüştür. Çocuklar arasında savaş yüzünden bedeninde yanıklar oluşan bir çocuğun bulunması, savaşın çocuklarda sadece psikolojik izler bırakmadığını ve çocukların hayatları boyunca savaşın izlerini taşımak durumunda kalacaklarını göstermektedir. Diğer çalışmalar da farklı iş kollarında çalışan çocukların benzer sağlık sorunları yaşadıklarını ortaya koymaktadır. Yeşil'in (2009, s. 146) çalışmasında çalışan çocukların tamamına yakınının yetersiz veya dengesiz beslenmeye maruz kaldıkları, bünyelerinin zayıflığı olduğu ve vücut yapılarının yaptıkları işler nedeniyle daha da yıprandığı tespit edilmiştir.

Çalışma kapsamında görüşülen çocukların Türkçeyi öğrenmelerini sağlayan belirleyici faktörün okul olduğu tespit edilmiştir. Örneklem grubunun önemli bir kısmı

(22 kişi) Türkçeyi okulda öğrendiğini ifade etmiştir. Diğer çalışmalar da Türkçeyi öğrenme konusunda okulun belirleyici bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Keser 'in (2018, s. 77) araştırma verilerine göre Suriyeli çocuklar, Türkçeyi okulda arkadaşları ve öğretmenleri aracılığıyla öğrenmişlerdir. Yaşadığı ülkenin dilini bilmeme durumu, çocukların hayatını hem doğrudan hem dolayı olarak etkilemektdir. Bu nedenle çocukların dil bariyeri olmayan mesleklere yöneldiği tespit edilmiştir. Ayrıca ağırlıklı olarak Suriyelerin alışveriş yaptığı söktöreleri tercih ettikleri de söylenebilir.

Sosyal ağların önemi ve etkinliği saha bulgularına yansımıştır. Görüşülen çocukların büyük bir kısmı (26'sı) iş bulma konusunda Suriyeli birinin aracı olduğunu belirtmişlerdir. Bu da ilişkiler ağı (network) kuramının önemini ortaya koymaktadır. Çalışan Suriyeli çocuklar ya Suriyeli bir tanıdığının ya Suriyeli bir akrabasının ya da Suriyeli birisinin yönlendirilmesiyle iş bulduklarını belirtmişlerdir. Külek (2018)'in çalışmasının verilerinde Suriyelilerin Bağcılar ilçesini öncelikli olarak sosyal ağlarından dolayı tercih ettikleri, yaşamın diğer ilçelere göre daha ucuz ve iş imkânlarının çok olmasından dolayı Suriyelilerin ilçede yaşamaya devam ettikleri görülmektedir.

Çalışma koşulları, Suriyeli çocukların çalışma süreleri üzerinde belirgin bir etkiye sahiptir. Çocukların ağırlıklı olarak 8 saat ve üzerinde çalıştıkları tespit edilmiştir. Alptekin'in (2011, s. 35) çalışmasının verilerinde çalışan çocukların çoğunlukla (%89,3) gündüzleri çalıştıkları, yoğun olarak 5-12 saat arasında çalıştıkları tespit edilmiştir.

Çalışma koşullarının olumsuz şartlarına rağmen hiçbir çocuğun sosyal güvencesinin olmadığı tespit edilmiştir. Çalışma kapsamında görüşülen çocukların üçte ikisinin 14 yaş ve üzerinde olduğu, geriye kalan üçte birinin ise 14 yaşından küçük olduğu görülmüştür. Bu bağlmada işverenlerin çocukları 4857 saylı İş Kanunu'nun belirttiği yaş aralığının altında kayıt dışı ve güvencesiz çalıştırdıkları tespit edilmiştir. İşveren, bu Kanun'un belirtmiş olduğu cezalardan muaf olmak için ve kâr oranını en üst seviyeye çıkarmak için çocukların sosyal güvencelerini yapmamaktadır. Diğer çalışmalarda benzer sonuçların olduğu görülmektedir. Arslan'ın (2018, s.34) çalışmanın verilerine göre Suriyelilerin sadece %1,4'ü sigortalı çalışmaktadır.

Sigortasız çalışanların oranı ise %98,6'dır. Sosyal güvence olmadan çalışmak, yaşanabilecek bir iş kazası sonucunda işverene herhangi bir tazminat davası açmayı da engellemektedir. Çocuklar, hanelerinin geçimini sağlamak için tehlikeli işlerde çalışmak zorunda kalmaktadır. Çalışma kapsamında görüşülen çocuklardan 2'si, iş kazası yaşadıklarını belirtmiştir. Bunun yanı sıra 10 çocuk, yerli çalışanlarla aynı ücreti almadıklarını belirtmiştir. Araştırma kapsamındaki çalışan Suriyeli 6 çocuğun ayrımcılık, dışlanma ve istismara maruz kaldığı görülmüştür.

Çalışma kapsamında görüşülen çocukların üçte ikisinin tatil gününün olduğu ve bugünün pazar olduğunu tespit edilmiştir. Çalışan çocuklar, bugünü de ağırlıklı olarak Suriyeli çocuklarla geçirdiklerini belirtmişlerdir. Bu da çocukları, Türkçe'yi öğrenmesini ve onların yerel topluma entegre olmasını olumsuz etkilemektedir. Bu çocukların büyüdüklerinde de kendi toplumlarından olanlarla evleneceği, toplumsal entegrasyonun sağlanamaycağı söylenebilir. Geriye kalan 10 çocuk ise tatil günlerinin olmadığını ve sürekli çalışmak zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Çalışma koşullarının sürekli olması, çocukların çocukluklarını yaşamalarından alıkoymaktadır. Küçük yaşta evin geçimini sağlamak için sorumluluk alan çalışan çocukların sadece bir gün olan tatili günü, çalışma koşullarının verdiği bedensel yorgunluğu ve aileye olan özlemi telafi etmek için çoğu zaman evde zaman geçirdikleri ve dışarı çıkmadıkları görülmüştür.

Çalışma kapsamında görüşülen çocuklardan üçte ikisi Şanlıurfa'da olmaktan mutlu olduğunu, üçte biri ise Şanlıurfa'da olmaktan mutlu olmadığını belirtmiştir. Mutlu olmayan çocukların temel sebebinin ise şehir değil ekonomik olumsuzluklar olduğu izlenmiştir. Benzer çalışmalar, benzer sonuçların olduğunu göstermektedir. Sargın'ın (2018, s. 73) yaptığı çalışmanın verilerinde Suriyeli görüşmeciler, Türkiye'de kaldıkları süre içerisinde Türkiye'nin şartlarından oldukça memnun kaldıklarını hem ekonomik hem de sosyal hayatlarında kendi ülkelerinden daha iyi standartlarda olduklarını belirtmişlerdir.

Çalışma kapsamında görüşülen çocukların üçte ikisi Suriye'ye geri dönmek istediğini, üç birine yakını ise geri dönmek istemediğini belirtilmiştir. Çalışan çocukların Suriye'ye geri dönme eğilimlerinin yüksek olmasının nedeni, onların kendi öz vatanlarına olan özlemi ve Suriye'deyken ailelerinin ekonomik koşularının iyi

olmasıdır. Benzer çalışamalar aynı durumu ortaya koymaktadır. Erten'in (2018, s. 107) yaptığı çalışmanın sonuçlarında da Suriyelilerin %65'i savaşın bitmesi, barış, huzur ortamı ve güvenin sağlanması durumunda ülkesine döneceğini ifade etmektedir. Suriye'ye dönmek istemeyen kişilerin oranı ise %35'tir. Ayrıca Suriyeliler, savaşın Suriye topraklarında bitmesinin imkânsız olduğuna, savaş bitse bile orada hiçbir şeylerinin kalmadığına, birçok şehit verdiklerine ve orada artık mutlu olamayacaklarına, oraya dönmeleri hâlinde eski kötü günleri hatırlayacaklarına dair endişeleri sebebiyle dönmek istemediklerini belirtmektedirler. Göçten önce çocuklar, en temel hakları olan eğitim hakkına sahiptiler ve çocukluklarını yaşamaktaydılar ancak bugün bunların hepsi onlardan alınmış durumdadır.

Dünyadaki bütün çocukların, özellikle savaş ve çatışmalardan kaçarak başka ülkelere göç eden ve hayata kalmak için çalışmak zorunda kalan Suriyeli çocukların durumunu iyileştirmek için yerel, ulusal ve uluslararası bir eylem planı gerekmektedir. Uluslararası bir dayanışmayla yerel bazı sorunların çözülebilmesi gibi Şanlıurfa'da çalışmak zorunda kalan Suriyeli çocukların da hayat standartları geliştirilebilir. Bunun için de öncelikle ailelerin ekonomik koşullarının iyileştirilmesi gerekir.

ÖNERİLER

Çocuk işçiliği sorununa yönelik saha bulgularına, sahada yapılan gözlemlere ve kaynak kişilerin görüşlerine bağlı olarak yapılan çözüm önerileri şu şekilde ortaya çıkmıştır:

1. Çocuklar okula gitme konusunda teşvik edilmeli, okul sevdirilmelidir. Geleceğini okulda gören çocuklar, eğitime daha çok önem vermektedir.
2. Suriyeli çocukların çalışmaması için öncelikle çocuğun ailesinin ekonomik olarak desteklenmesi birincil çözüm yoludur. Bunun dışında anne ve babalar, çocuk sayısı konusunda bilinçlendirilmelidir.
3. Aileler çocuklarını sosyal yardımların kesilmemesi için okula göndermektedir. Ailelere çocuğun eğitiminin sosyal yardıma bağlı olmadığı bilincini kazandırmak için eğitimler gerçekleştirilmelidir.
4. Suriyeli çocukların çalışmalarının önündeki en büyük engel, çalıştıkları iş yerlerinde çıraklık, kalfalık ve ustalık belgelerinin olmamasıdır. Suriyeli çocukların dil problemi hızlıca çözülürse ve mesleki eğitim süreçlerine dahi edilirlerse bu sorun giderilebilir. Nitelikli elemanların yetişmesi, Şanlıurfa'nın bu sorununun giderilmesi ve ara eleman ihtiyacının karşılanması için zaman geçirilmeden bu çocuklara meslek eğitiminin verilmesi, çıraklık okullarına kayıtlarının yapılması gerekmektedir. Suriyeliler için özel mesleki kurslar, daha kısa bir sürede çocukların hem meslek sahibi olmasını hem de ayaklarının üzerinde durmasını sağlayacaktır. Çalışan bu çocuklar ayrıca ailenin düzenli bir gelirinin olmasına da büyük bir katkı sağlayacak ve çocukların düzenli bir şekilde okullarına gitmesine yardımcı olacaktır.
5. Düzenli ve yerinde yapılacak saha çalışmalarıyla Suriyeli çocukların çalıştıkları alanların iyi belirlenmesi gerekiyor. Anne ve babalarının Suriye'de çalıştıkları işlere göre onlara burada yeterlilik belgesi verilip uzman oldukları alanlarda çalışmaları sağlanabilir. Bu husus çalışan çocukların durumlarına bir nebzede de olsa katkı sunacaktır.
6. Suriyeli ailelerde baba yaşlı, engelli ya da vefat etmişse ve yaşanılan ev de kiraysa ailelerin geçimlerini sağlamak için projeler yapılmalıdır.

7. Suriyelilerin sağlıklı bir ortamda çalışma hayatlarını sürdürebilmeleri için mevzuat altyapısı tamamlanmış tedbirler alınmalı ayrıca denetimler sıkılaştırılmalıdır.

8. İşverenlere çalışma koşulları hakkında bilinçlendirme çalışmaları yapılmalıdır. Böylece hangi işlerin çocuklara uygun olacağı, hangi işlerin de büyüklere uygun olacağı konusunda bilinçlenmeleri sağlanacaktır.

9. Düzenli ve yerinde yapılacak saha çalışmalarıyla Suriyeli çocukların çalıştıkları alanların iyi belirlenmesi gerekiyor. Anne babalarına Suriye'de yaptıkları işler doğrultusunda burada yeterlilik belgesi verilip onların uzman olduğu alanlarda çalışmaları sağlanabilir. Bunun sonucunda çalışan çocukların durumlarına bir nebzede de olsa katkı sunulacaktır.

KAYNAKÇA

Abadan-Unat, N. (2002). *Bitmeyen göç: Konuk işçilikten ulus-ötesi yurttaşlığa.* İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları

Acar-Yurtman, G. (2017). *Suriyeli mülteci göçü bağlamında risk grupları: çalışan çocuklar* (Yayımlanmfamış yüksek lisans tezi). Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü: İstanbul.

Adıgüzel, Y. (2016). *Göç sosyolojisi*. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.

Akbaş, F. (2020). Coğrafya Perspektifinden Göçler ve Göç Kuramları. Gazi Kitabevi: Ankara.

Aksoy, Z. (2012). Uluslararası göç ve kültürlerarası iletişim. *Uluslararasi Sosyal Araştirmalar Dergis*i, 5(20), 292-303.

Alptekin, K. (2011). Sokakta çalışan çocuklar ve aileleri: Düzce örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *22*(1), 25-48.

Altuğ, O. (1997). Kayıtdışı ekonominin boyutları. *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi,* 2(9), 1-13.

Anık, H. (2019*). Göç olgusunun sosyal ve dinsel yaşama etkisi -Konya Ereğli örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

Apak, H. (2014). Suriyeli göçmenlerin kente uyumları: Mardin örneği. *Mukaddime*, *5*(2), 53-70.

Apak, H. (2016). Suriyeli göçmenlerin gelecek beklentileri: Mardin örneği. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, 5*(1), 125-142.

Arslan, H. (2018). *Suriyeli mültecilerin iş bulma aşamasında karşılaştıkları sorunlar (Adıyaman örneği)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Gazinatep.

Arslan, Ü. ve Ergül, M. (2022) Mülteci öğrencilerin eğitimlerinde yaşadıkları sorunlar: öğretmenlerin perspektifinden bir delphi çalışması. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 54, 1-31.*

Asar, A. (2004). *Türk yabancılar mevzuatında yabancı ve hakları*.2. Baskı. Ankara: Emek Ofset.

Avşar, P. D. Z. ve Öğütoğulları, D. Ö. E. (2012). Çocuk işçiliği ve çocuk işçiliği mücadele Stratejileri. *SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi*, 2 (1), 9-40.

Aydemir, S. ve Şahin, M. (2017). Tek tanrılı dinlerde göç olgusuna sosyolojik bir yaklaşım: göç teorileri açisindan bir analiz. *İslami Araştırmalar,* 28(3), 359 - 371.

Aykaç, H. B. (2015). Hukuksal açıdan çocuk ve genç işçiliği. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi,* (116), 335-386.

Aykut, N. (2019). *Çalışan ve eğitime devam eden Suriyeli çocuklarda yaşam doyumu ile depresyon arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü: Ankara.

Aykut, N. ve Çalık-Var, N. (2019). Geçici koruma altında yaşayan Suriyeli çocuk işçiler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,12*(63), 978-987.

Aytaç, Ö. ve Kılınç, P. (2021). Emek sömürüsünün yeni yüzü: Suriyeli çocuk işçiler. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 31*(1), 381-404.

Bahadır H. ve Uçku, R. (2016). İzmir'in bir mahallesinde yaşayan 6-17 yaş arasındaki Suriyeli çocukların çalışma durumları ve çalışma durumlarını etkileyen etmenler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 30*(3), 117-124.

Baltacı, A. (2017). Nitel veri analizinde Miles-Huberman modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *3*(1), 1-15.

Baştaymaz, T. (1990). *6-15 yaş grubu bursa'da çalişan çocuklar üzerine bir araştirma*. İstanbul: Friedrich Ebert Vakfı Yayınları.

Bellamy, F. J. (2013). *Savunmasız Gezegen*. Çev.Hasan Ünder. (3. Baskı). Ankara: Epos Yay.

Berigel, S. (2017). *Yoksulluk ve kayıt dışı istihdam bağlamında Türkiye'de çocuk işçiliği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Tokat.

Bildik, T. (1998). *Çalışan ergenlerin* sorun *alanları ve etkili olan psikososyal faktörler* (Yayımlanmamış uzmanlık tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İzmir.

Bilgin, R. (2009). Diyarbakır'da sokakta çalışan çocuklar üzerine sosyolojik bir araştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *8*(27), 232-244.

Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNİCEF, 2022) https://www.unicefturk.org/yazi/ne-yapiyoruz, 13.04.2022 tarihinde erişildi.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR, 2021). https://www.unhcr.org/tr/29009-unhcr-world-leaders-must-act-to-reverse-the- trend-of-soaring-displacement.html, 13.08.2022 tarihinde erişildi.

Bozdağ, E. ve Atan, M. (2009). Avrupa ülkelerine göç eden Türk işçilerin iktisadi etkinliğe katkısı. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *11*(1), 159- 180.

Büyükhan, M. (2019). *Zorunlu eğitim çağındaki Suriyeli çocukların eğitime erişimi önündeki engeller: Ankara ili örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler enstitüsü: İstanbul.

Çağlayan, S. (2006). Göç kuramlari, göç ve göçmen ilişkisi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE),* (17), 67-91.

Çakır, S. (2011). Geleneksel Türk kültüründe göç ve toplumsal değişme. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (24), 129-142.

Çalhan, M. (2019*). Suriyeli çocukların eğitim ekosistemi içindeki dayanıklılık imkânları: darıca örneği* (Yayımlanmamış doktora tezi). Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Kocaeli.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) (2017). Çocuk işçiliği ile mücadeleulusalprogramıhttps://www.csgb.gov.tr/media/4755/cocuk_isciligi_rev_23032017.pdf, 07.09.2022 tarihinde erişildi.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) (2022). https://www.csgb.gov.tr/asgari-ucret/, 07.09.2022 tarihinde erişildi.

Camkurt, M. Z. (2013). Çalışanların kişisel özelliklerinin iş kazalarının meydana gelmesi üzerindeki etkisi. *TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, *24*(6),70-101.

Castles, S. ve Miller, J. M. (2008). *Göçler çağı: modern dünyada uluslararasi göç hareketleri*. Çev. Bülent Uğur Bal ve İbrahim Akbulut.1. Baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Çavuşoğlu, H. (2021). *Şanlıurfa şehrinde Suriyeli çocuk işçilerin yaşam koşullarının incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Şanlıurfa.

Çelik, H. (2019). *Çocuk işçiliği (Sivas örneği)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Sivas.

Ceylan, G. (2019). *Suriyeli sığınmacı çocuk işçilerin psikososyal sorunları ve buna yönelik sosyal hizmet önerileri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü: Ankara.

Coşkun, İ. ve Emin, M. N. (2016). *Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin eğitiminde yol haritasi: firsatlar ve zorluklar*. İstanbul: SETA Yayınları.

Çuhadar, P. (2019). Kırılgan devlet ve zorunlu göç ilişkisini Suriye üzerinden okumak. *Göç Araştırmaları Dergisi*, *5*(1), 28-49.

Dağdeviren, G. (2018). *Suriyeli sığınmacıların entegrasyon süreci ve sorunları: Elâzığ örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Elazığ.

Dalaman C. (2012). Almanya'nın Suriye politikasideğişiyor.

Demirtaş, M. (2019). *Suriyelilerin Türkiye'ye göç süreci ve ilişkiler aği: Ulubey mahallesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

Deniz, O. (2011). Mülteci hareketleri açisindan Van kentinin durumu ve kentteki mültecilerin demografik profili. *Doğu Dergisi, 14*(22), 187-201.

Diker, N.P. ve Karan, O. (2021). Suriyeli mültecilerin karşılaştıkları sosyal dışlanma ve geliştirdikleri direniş taktikleri: Ankara örneği. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, *9*(2), 281-321.

Doğan, S. (2020). İş hukukunda işçinin ara dinlenmesi. *Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 26(2), 1179-1202.

Dolaş, M. (2019). *Suriyeli sığınmacıların yerel toplumla kültürel uyum pratikleri: Şanliurfa örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Gaziantep.

Dursun, S. (2017). Çalışma hayatında çocuklar, çalışma yaşamında özel gruplar (Ed, Salih Dursun, Serpil Aytaç). Bursa: Ekin Yayınevi.

Dursun, S. ve Aksakal, E. (2018). Çalışan çocukların sorunları üzerine bir araştırma. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, *8*(15), 41-56.

Duruel, M. (2017). Suriyeli sığınmacıların Türk emek piyasasına etkileri fırsatlar ve tehditler. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, *3*(2), 207-222.

Ege, T. (2016*). Türkiye'de çocuk işçiliği ve ekonomiye etkileri hazırlayan* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Sosyal Bilimler Enstitüsü: Tokat.

Engelhardt, M. (2020). *Sığınmacı Devrimi. Son Göç Dalgası Dünyaya Nasıl Tümüyle Değiştirdi?* (Çev. İlknur Aka). İstanbul: YKY Yayınları.

Erbaş, H. (2019). *Gidişlerden kaçışlara göç ve göçmenler.* Ankara: Phonex Yayınları.

Erdoğan, M. M. (2019). Türkiye'deki Suriyeli mülteciler. https://www.kas.de/documents/, 13.08.2022 tarihinde erişildi.

Ergen, H. (2003). *Türkiye'de çalışan çocukların eğitime ve işgücüne katılımını etkileyen faktörler* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

Erkan, H. S. (2021). Suriyeli göçmenlerin türkiye'yi tercihi üzerinden göç teorilerine yeniden bakiş. *Ortadoğu Etütleri*, *13*(3), 421-445.

Erkut, Z., Balcı, S. ve Yıldız, S. (2017). Tarihsel süreç içinde çocuk. *Çocuk ve Medeniyet*, 2 (3), 17-28.

Erten, S. (2018). *Türkiye'de göç sorunsalı Suriye'den göçün etkileri Reyhanlı örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Hatay.

Erturan, M. (2019). *Avrupa sosyal şartı ışığında Türkiye'de çalışma hakkı ve sınırları* (Yayımlanmamış lüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

Fansa, M. (2021). Kimim ben? göçmen, sığınmacı, mülteci, yabancı, vatansız ve

geçici koruma: Türkiye'deki Suriyeliler. *Antakiyat,* 4 (2), 289-306.

Fidan, F. (2004). Çalışan çocuk olgusuna sosyo-psikolojik bakış sanayide çalışan çocuklar örneği. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *6*(1), 30-49.

Genç, Ö. (2016). Çocukların Orta Çağ Avrupa'sındaki yeri. *Vakanüvis - Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 241-261

Gencer, T.E. (2019). *Göç süreçlerindeki çocukların karşılanamayan gereksinimleri, haklara erişimleri ve beklentileri: Ankara ve Hatay'da yaşayan çocuklar örneği* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

Görgün, M. (2018). Ekonomi temelli göç yaklaşımları perspektifinde göçmenlerin karar alma süreçleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *23*(3), 1153-1162.

Güçlü, S. (2016). Çocukluk ve çocukluğun sosyolojisi bağlaminda çocuk haklari. *Sosyoloji Dergisi, (*özel), 1-22.

Gülçubuk, B. (2012). Tarımda çocuk emeği sömürüsü ve toplumsal duyarlılık. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 2(33), 75-94.

Gülerce, H. ve Demir, E. (2021). Zorunlu göç sürecinde sosyal ağlar; Şanlıurfa'daki Suriyeli sığınmacılar. *Sosyal Politika Konferansları Dergisi*, 8(1), 185-211.

Güllüpınar, F. (2012). Göç olgusunun ekonomi-politiği ve uluslararasi göç kuramlari üzerine bir değerlendirme. *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2*(4), 53-85.

Gültaç, A. ve Yalçın-Balçık, P. (2018). Suriyeli sığınmacılara yönelik sağlık politikaları. *Sakarya Tıp Dergisi, 8*(2), 193- 204.

Gümrükçüoğlu, Y. B. (2013). Mevzuatımızda çocuk ve genç işçilerin çalışma yaşamında korunmasına ilişkin düzenlemelere genel bir bakiş. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 15, 481-546.

Günöz, M. (2007). Türkiye'de Çocuk İşçiliği Sorunu Ve Çözüm Önerileri, Uzmanlık Tezi, Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara.

Gür, M. (2019). *Sokakta çalıştırılan Suriyeli çocuklar ve aileleri üzerine bir araştırma: Kocaeli Gebze ilçesi örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü: İstanbul.

Gür, N. (2017). Ülke deneyimleri ışığında uluslararası göç ekonomisi. *SETA.* 224.

Güvenç, B. (1996). *Kültür ve demokrasi (derlemeler).* Ankara: Gündoğan Yayınları.

Harunoğulları, M. (2016). Suriyeli sığınmacı çocuk işçiler ve sorunları: Kilis örneği. *Göç Dergisi*, *3*(1), 29-63.

Harunoğulları, M. ve Agcadağ Çelik, İ. (2019). Kilis yerel halkının algısında Suriyeli sığınmacılar ve toplumsal etkileri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 12(67),

581-600.

İlgazi, A. (2019). *Uluslararası göç bağlamında, Suriyeli sığınmacıların emek ve yabancı sermaye yatırımları açısından Türkiye ekonomisine etkileri (Gaziantep ve Şanlıurfa örneği)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Gaziantep.

İnce, C. (2018). *Uluslararası göç bağlamında Türkiye'deki Suriyeli göçmenlerin mekânsal yoğunlaşması*. İksad Yayınları.

İnce, C. (2019). Göç kuramları ve Suriye göçü üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi,11*(18), 2579-2615.

İş Kanunu (İK). https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4857.pdf, 13.08.2022 tarihinde erişildi.

İşcan-Erdoğan, Y. (2019). *Düzensiz göç ve ab kapsamında geri kabul anlaşmaları.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kamu Yönetimi Anabilim Dalı. Karabük Üniversitesi: Karabük.

İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi (İSİG, 2022). https://www.isigmeclisi.org/20783-eylul-de-157-2022-yilinin-ilk-dokuz-ayinda-273-gunde-en-az-1359-is, 04.05.2022 tarihinde erişildi.

Işıklı, A. (1993). Sosyal politika açısından çocuk işgücünün korunması sorunu. sendikalar ve çalışan çocuklar semineri. Adapazarı: Türk-İş Yayınları.

Kağnıcı, D. Y. (2017). Suriyeli mülteci çocukların kültürel uyum sürecinde okul psikolojik danışmanlarına düşen rol ve sorumluluklar. *İlköğretim Online*, 16 (4), 1768-1776.

Kangal, A. (2013). Mutluluk üzerine kavramsal bir değerlendirme ve Türk hane halkı için bazı sonuçlar. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 12*(44), 214-233.

Karacadağ Kalkınma Ajansı (KKA,2015). TRC2 (Diyarbakır-Şanlıurfa) Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı Analiz ve Genel Değerlendirme.

Karademir, D. ve Doğan, M. (2019). Suriyeli mültecilerin mekânsal analizi: Şanlıurfa örneği. *Coğrafya Dergisi*, (39), 111-124.

Karakaya, E. (2022). *Suriyeli çocukların işçilik hayatına ilişkin aile tutumları: Kilis örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yalova Üniversitesi Eğitim Enstitüsü: Yalova.

Karakuş-Öztürk, H., (2017) Çocukluğun Tarihsel Gelişimi Üzerine Düşünceler, Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Sayı 13 Ekim 2017

Karaman, U. (2019). *Şanliurfa'daki Suriyeli sığınmacıların neden oldukları toplumsal etkiler ve çözüm önerileri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Şanlıurfa

Karasu, M. A. (2016). Şanlıurfa'da yaşayan Suriyeli sığınmacıların kentle uyum sorunu. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*,

21(3), 995-1014.

Karataş, Z. (2017). Sosyal bilim araştırmalarında paradigma değişimi: nitel yaklaşımın yükselişi. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, *1*(1), 68-86.

Kartal, B ve Başçı, A.G.E. (2014). Türkiye'ye yönelik mülteci ve sığınmacı hareketleri. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *12*(2), 275-299.

Kaya, İ. ve Eren-Yılmaz, E. (2015*). Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu Arada Kalanların Hakları ve Yükümlülükler.* İstanbul: Turkuvaz Matbaacılık Yayıncılık A.Ş.

Kaya, M. (2015). Komşuda misafirlik: Suriyeli sığınmacılarca kurulmuş mülteci derneklerinin perspektifinden Türkiye'de yaşamak. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi,* (39), 263-279.

Kaya, M. (2017). *Türkiye'deki Suriyeliler: iç içe geçişler ve karşılaşmalar*. İstanbul: Hiper Yayınları.

Kaya, M. (2018a). Türkiye'deki Suriyeli mülteci kadınların evlenme deneyimleri: Fırsatlar ve Riskler. N. Korkmaz (Ed.), *Uluslararası Göç ve Kadın Sempozyumu* içinde (s.153-167). Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi.

Kaya, M. (2018b). İki hukuk arasında arafta: Suriyeli kadın mültecilerin informel evlilikleri ve boşan (ama)ma krizi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi,5*(31), 4709-4721.

Kaya, M. (2020). Türkiye'deki Suriyeli mülteci gruplara yönelik şiddet. *Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi*, (4-5), 231-243.

Kaya, M. (2022a). Suriyeli çocukların eğitiminde alternatif eğitim mekanları: Kurslar. *Gazinatep Üniversitesi Sosyal Medya Dergisi*, *21*(3), 1667-167.

Kaya, M. (2022b). İnanç temelli suriyeli mülteci topluluklar 'da geri dönüş eğilimleri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Türkiye'nin Göç Siyaseti Özel Sayısı, 21*(özel sayı), 74-89.

Kaya, M. Ebru, H. Demirağ, O. (2016). Türkiye'deki Suriyeli kadın sığınmacıların iş piyasasındaki çalışma koşullarına sosyolojik bir bakış: Şanlıurfa örneği. M. Paksoy, K. Sarıçoban, E. Yıldırımcı, Ö. Özkan (Ed). *II. uluslararası Ortadoğu konferansları*: Ortadoğu'daki çatışmalar bağlamında göç sorunu bildiri kitabı içinde, ss.155-171, Kilis: Kilis 7 Aralık Üniversitesi Matbaası.

Kaya, M. ve Şahin, H. (2021). Harran Üniversitesi'ndeki Suriyeli öğrencilerin akademik entegrasyon süreçlerinin analizi. *İnsan ve Toplum*, *11*(3), 38-84.

Kaya, S. ve Orchard, P. (2020). Prospects of return: the case of Syrian refugees in germany. *Journal of Immigrant & Refugee Studies, 18*(1), 95-112.

Kayhan, N. (2012). Çocuk işçiliği, IPEC deneyimi ışığında sanayide çalışan çocukların sorunları. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, *4*(1), 187-200.

Kaypak, Ş. ve Bimay, M. (2016). Suriye savaşı nedeniyle yaşanan göçün ekonomik ve sosyo-kültürel etkileri: Batman örneği. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 6 (1), 84-110

Keser, İ. (2011). *Göç ve zor: Diyarbakir örneğinde göç ve zorunlu göç*. Ankara: Ütopya Yayınları.

Keser, M. H. (2018). *Suriyeli mültecilerin yaşama tutunma yolları (Nevşehir örneği)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Nevşehir.

Kireçdağ, N. (2021). *Türkiye'de Suriyeli sığınmacı çocuk işçiliği: İstanbul'da bir alan araştırması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Kocaeli.

Kiremit, F.R. (2019). *Geçici koruma altındaki 3-5 yaş grubu Suriyeli çocukların alıcı yöntemine dayalı verilen Türkçe eğitiminin alıcı dil gelişimlerine etkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Temel Eğitim Ana Bilim Dalı. Gazi Üniversitesi: Ankara.

Kılıç, Ş. (2011). Türk iş hukukunda çocuk işçi kavramı ve çocuk işçinin hakları (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

Kılınç, P. (2020). *Suriyeli sığınmacı çocukların sosyolojik profili (Elâzığ ili örneği)* (Yayımlanmamış doktora tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Elazığ.

Kızıloğlu, Y. (2021*). Potentıalıtıes for and lımıts to ınclusıon by educatıon: the case of Syrıan chıldren's educatıon ın Turkey and chıld labour* (Unpublished doctoral dissertation). Middle East Technical University Institute of Social Sciences: Ankara.

Koçak, Y. ve Terzi, E. (2012). Türkiye'de göç olgusu, göç edenlerin kentlere olan etkileri ve çözüm önerileri. *KAÜ-İİBF Dergisi, 3(3), 163-184.*

Kök, A.N. (2002). Çocuk mahkemeleri mevzuatı ve adli tıp*. II. Ulusal Çocuk ve Suç Sempozyumu Bildiriler.* Ankara: Türkiye'de Çocuklara yeniden Özgürlük Vakfı.

Külek, C. (2018). *Zorunlu göçün mekândaki toplumsal ve ekonomik etkileri: Bağcılar ilçesindeki Suriyeliler örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Onsekizmart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Çanakkale.

Kurnaz, Ş. A. (2007). Çocuk yoksulluğu. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, *12*(12), 47-55.

Kuş, E. (2007). *Nicel-Nitel araştırma teknikleri, sosyal bilimlerde araştırma teknikleri nicel mi nitel mi?* Anı yayıncılık: Ankara.

Lee, E. S., (1966). A Theory of Migration, Demography, 3(1), 47-57.

Lewis, G.J. (1982) Human Migration A Geographical Perspective. *New York: St. Martin's Press.Literature, MPRA Working Paper,* No: 28197.

Lordoğlu, K., Özkaplan N. ve Törüner M. (1999). *Çalışma iktisadı*. İstanbul: Beta

Yayınları.

Lortoğlu, S. C. (2019). *Tekstil sektöründe Suriyeli çocuk emeği: İstanbul örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü: İstanbul.

Marmara Belediyeler Birliği (MBB) (2015). Kent mültecilerine hizmette belediyelerin rolü, http://marmara.gov.tr/UserFiles/Attachments/2017/04/14/28b3e8d5-e08a-4f5aa310-b3c71b91b23d.pdf, 06.07.2022 tarihinde erişildi.

Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., ve Taylor, J. E. (2014). Uluslararası göç kuramlarının bir değerlendirmesi. *Göç Dergisi*, *1*(1), 11-46.

Massey, D., Arango, J., Hugo, G. ve Kouaoucı, A. (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. Population and Development Review, *19*(3), 431-466.

MEB HBÖGM, (2021). http://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_07/09200139_Haziran_2021_internet_bulteni_.pdf, 09.10.2022 tarihinde erişildi.

Mülteciler Derneği (2022). https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/, 06.07.2022 tarihinde erişildi.

Öğülmüş, S. (1991). İçerik çözümlemesi, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 24 (1), 213-228.

Öğütcü, M. (2018). *Suriyelilerin göç sürecinde aidiyet tanimlamalarinin inşasi: Kütahya örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Kütahya.

Öktem, D. (2012). *Türkiye'deki çocuk adalet sisteminin yönetimi ve yaş ayrımcılığına ilişkin paradigmanın incelenmesi. Türkiye'de çocuk adalet sisteminin yönetimi İHOP.* Ankara: Uluslararası Çocuk Merkezi Yayınları.

Oktik, N. ve Değer, F. (2013). Göçmen kimliğinin oluşumunda eğitimin rolü üzerine bir deneme. *Sosyoloji Dergisi*, (28), 107-123.

Ören, K. ve Yüksel, H. (2012). Geçmişten günümüze çalışma hayatı. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi,* 1 (1), 35-59.

Özen, F. E. ve Aksoy, H. H. (2008). Eğitime İlişkin Boyutları ile Çocuk İşçiler ve Sokakta Çalışan Çocukların Karşılaştıkları Riskler. *Abece Eğitim ve Ekin Dergisi,* (266), 12-16.

Özkarslı, F. (2014). *Suriye'den Türkiye'ye göç ve Suriyelilerin enformel istihdamı (Mardin örneği)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Mardin.

Öztan, G. G. (2012*). Türkiye'de çocukluğun politik inşasi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Öztürk, G. (2019). *Çocuk işçiliği üzerine sosyolojik bir araştırma -Karaman örneği*

(Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Karaman.

Paksoy, K. Sarıçoban, Ö. Özkan ve Yıldırımcı, E. (2015). (Ed.), *II. Uluslararası Ortadoğu Konferansları Ortadoğu'daki Çatışmalar Bağlamında Göç Sorunu* içinde (s.155-171). Kilis: 7 Aralık Üniversitesi.

Sağıroğlu, A. Z. (2015). Türkiye'nin değişen göç karakteri. *Sosyoloji Divanı, 6(6),9-32.*

Şanlıöz, S. A. (2016). Dış göç olgusunun düzensiz göç gerçeği: karşılaşılan etkilere ekonomik ve sosyolojik çözüm önerileri. *Sosyoekonomi*, *24*(30), 139-146.

Sargın, S. (2018). *Suriyeli sığınmacıların Türkiye'deki uyum süreçleri: Afyonkarahisar örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Afyonkarahisar.

Sever, M. B. (2020). *Suriyeli mülteci çocukların eğitim durumu ve sosyal uyum örneklemi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ticaret üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

Şimşek-Bulut, F. (2021). *Suriyeli kadın ve çocukların sosyal entegrasyonu (İstanbul ili Sultanbeyli ilçesinde nitel bir araştırma)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Sakarya.

Şirin-Öner, N. A. (2013). Barış inşa sürecinin önemli unsuru: Bosna- Hersek'te yerlerinden edilmişlerin geri dönüşü. *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi. 2*(1), 1-22.

Şıhaliyev, G. (2020). *Uluslararası boyutta çocuk işçiliği, çocuk işçiliğine karşı hukuki düzenlemeler ve mücadele programları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

Sönmez, M. E. ve Ayik, U. (2020). Sinir illerindeki (Gaziantep, Hatay ve Şanlıurfa) Suriyeli siğinmacilarin sosyal, ekonomik ve nüfus yapilari. *Gaziantep Üniversitesi Ayıntab Araştırmaları Dergisi, 3*(2), 64-75.

Sormaz, F. ve Yüksel, H. (2012). Değişen çocukluk, oyun ve oyuncağın endüstrileşmesi ve tüketim kültürü. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(3), 985-1008.

Tan, M. (1989). Çağlar boyunca çocukluk. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi,* 22 (1), 71-88.

Tarhan, Ö. (2015). Sosyal bilgiler öğretmeni adaylarının politik okuryazarlığa ilişkin görüşleri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (9), 649-669.

Taşkın, P. ve Erdemli, O. (2018). Suriyeli mülteciler için eğitim: Türkiye'de öğretmenlerin karşılaştığı sorunlar. *Avrasya Eğitim Araştırmaları Dergisi*, *18* (75), 155-178.

Tepealtı, F. (2019). Avrupa Birliği'ne yönelik Türkiye geçişli (transit) göç hareketleri ve Türkiye'nin düzensiz göçle mücadele. *Doğu Coğrafya Dergisi, 24*(41),125-140.

Terzi, F. (2009). *Çocuk işçilerin psiko-sosyal Durumları* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Trabzon.

Toksöz, G. (2006). *Uluslararası emek göçü.* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.

Tunç, A. (2015). Mülteci davranişi ve toplumsal etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere ilişkin bir değerlendirme. *Tesam akademi dergisi*, *2*(2), 29-63.

Tunçcan, N. (1999). *Küreselleşen dünyada çocuk istihdamı* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ, 2022). http://www.tes-is.org.tr/news-detail/348/eyl%c3%9cl-a%c3%87lık-ve-yoksulluk-sınır, 05.08.2022 tarihinde erişildi.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK, 2013). *Hane halkı işgücü anketi-2012.* Ankara: TÜİK Yayınları.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK, 2020). *Çocuk işgücü anketi sonuçları, 2019*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.

Türkmen, E. (2018). *Türkiye'de mülteci çocuk emeği: Şanlıurfa'da çalışan Suriyeli mülteci çocuklar* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Isparta.

Türnüklü, D. A. (2000). Eğitimbilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilecek nitel bir araştırma tekniği: görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 24 (24), 543-559.

Uluslararasi Göç Örgütü (2009). *Göç terimleri sözlüğü* (Bülent Çiçekli (der.), çev. Littera Çeviri ve Dil Hizmetleri. Uluslararasi Göç Örgütü (2009): Cenevre.

Uluslarası Çalışma Örgütü (ILO, 2021). Child Labor: global estimates 2020, trends and the road forward. New York: ILO and UNICEF

Uluslarası Çalışma Örgütü (ILO, 2022). https://www.ilo.org/ankara/about-us/WCMS_372874/lang--tr/index.htm, 13.08.2022 tarihinde erişildi.

Uluslarası Çalışma Örgütü (ILO, 2022). https://www.ilo.org/ankara/areas-of-work/child-labour/lang-- tr/index.htm, 13.08.2022 tarihinde erişildi.

Urhanoğlu, C. İ. (2012). 4857 Sayılı İş Kanunu'na Göre Çocuk ve Gençlerin İş Sözleşmesi Ehliyetlerinin Sınırlandırılmasına Yönelik Düzenlemeler. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi,0(98), 203- 230.*

Uslu-Ak, B. (2021). Göç kavramı ve kuramları. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 8(72), 1749-1758.

Uyan Semerci, P., Erdoğan, E.ve Durmuş G. (2017) Çalışan Çocuk Bağcılar ve Küçükçekmece Pilot Araştırması, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. https://goc.bilgi.edu.tr/media/uploads/2017/11/22/calisancocuk-web.pdf. 10.12.2022 tarihinde erişildi.

VOATürkçe (2022). Almanya'nın Suriye politikası değişiyor. https://www.amerikaninsesi.com/a/almanyanin-suriye-politikasi-degisiyor/1503066.html, 04.08.2022 tarihinde erişildi.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK, 2013). https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6458.pdf, 11.10.2022 tarihinde erişildi.

Yalçın, C. (2004). *Göç sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Yalıncaklı, G. (2018). *Kuşaktan kuşağa tarımsal üretimde çocuk işçiliği: patates tarımı Ödemiş-Kiraz ilçeleri (İzmir) örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sıtkı Kocaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Muğla.

Yaman, E. (2008). *Yazma sanatı yazılı anlatım*. Ankara: Savaş Yayınevi.

Yeşil, M.B. (2009). *Sokakta çalışan çocukların çalışma şartları: Malatya örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İnünü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Malatya.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Basım.

Yıldırım, H. O. (2008). *Dünyada ve Türkiye'de çocuk işçiliği ve özel bir örnek olarak İstanbul ilinde otomotiv küçük sanayiinde çalışan çocuk işçi ve çıraklar.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

Yıldız, F. (2018). *Suriyeli sığınmacı çocukların eğitim sorunları ve entegrasyon süreçleri: Mersin örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Orta Doğu ve İslâm Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü: İstanbul.

Yılmaz, M. (2017). *Giresun ili fındık işletmelerinde çocuk işçiliği* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Antalya.

Yılmaz, S. (2015). *Kitlesel akın (sığınma) durumunda geçici koruma rejimi ve asgari muamele standardı* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Bursa.

Zengin, M. A. (2022). Türkiye inşaat sektörü iş kazalarının istatistiksel analizi, 2011-2020. *International Journal of Engineering Research and Development*, *14*(2), 492-50.

Zenginkuzucu, D. M. (2018). Türkiye'de geçici koruma rejiminin uluslararası ölçütler çerçevesinde bir değerlendirmesi. *Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi*, (1), 37-62.

EKLER

Ek 1: Görüşme Formu

ŞANLIURFA'DA ÇALIŞMA HAYATINDAKİ SURİYELİ ÇOCUKLARIN YAŞADIĞI PROBLEMLER GÖRÜŞME FORMU

Görüşme Tarihi: …… İlçe: ……/Mahalle: ……..

1. Yaşınız?
2. Cinsiyetiniz?
3. Konuştuğunuz anadiliz nedir?
4. Suriye'de hangi şehirde yaşıyordunuz?
5. Türkiye'ye hangi yılda geldiniz? (kişi veya aile)
6. Türkiye'ye geliş nedenini açıklar mısınız? (coğrafi yakınlık, akrabalık bağları, kültürel benzerlik, dini bağlar vb.)
7. Çalıştığınız sektör hangisidir (hizmet, tarım, sanayi vb.)? İşi nasıl buldunuz? Kimse yardımcı oldu mu?
8. Suriye'de çalışıyor muydunuz? Evetse kaç saat çalışırdınız? Ücretiniz ne kadardı? Çalışma koşulları nasıldı? Türkiye ile karşılaştırır mısınız?
9. İş bulma ve dayanışma konusundan grubunuz içerisinde kullandığınız sosyal ve iletişim ağları var mıdır? Varsa nasıl çalıştığı hakkında bilgi verebilir misiniz?
10. Hane Yapısı:
✓ Nerede yaşıyorsunuz (kamp, çadır, müstakil ev, apartman dairesi)?
✓ Kaldığınız ev kira mı yoksa size mi ait? Size ait özel bir odanız var mı?
✓ Ebeveynlerin sağ mı? Eğitim durumları hakkında bir bilgi verebilir misiniz? Herhangi bir yerde çalışıyorlar mı?
✓ Evin geçimini nasıl sağlıyorsunuz? Sizin dışınızda çalışan var mı?
Ortalama aylık geliriniz ne kadardır?
✓ Yurt dışında (akraba vb.) gelen herhangi bir destek var mı, varsa kim ortalama ne kadar gönderiyor?
11. Eğitim:

✓ Okula devam ediyor musunuz? Kaçıncı sınıfta okuyorsunuz? Evetse okulla birlikte çalışmak ne tür zorluklara yol açıyor? Hayırsa neden okulu bırakmaya ya da gitmemeye karar verdiniz?
✓ Okula devam ediyorsanız derslerdeki başarı durumunuz nedir?
✓ Şanlıurfa'daki eğitim koşullarını genel olarak nasıl bulursunuz? Okuldaki davranışlardan ne kadar memnunsunuz? (yönetici-öğretmen-öğrenci)
✓ **Sağlık: Sosyal güvenceniz var mı? Sosyal güvenceniz tedavi ve ilaç masraflarınızı karşılıyor mu? Hastalandığınızda rahat bir şekilde ilaçlarınızı alabiliyor musunuz?**
✓ Herhangi bir kronik hastalığınız ya da engelli durumunuz var mı? Evetse bu işten dolayı mı oldu yoksa daha önce mi vardı?
✓ İşten dolayı herhangi bir sağlık sorunu yaşadınız mı bu süreci detaylı olarak anlatır mısınız?
12. Dil:

✓ Suriye'de konuştuğunuz ana diliniz nedir?
✓ Türkçe biliyor musunuz, evetse nasıl öğrendiniz? Hayırsa niçin öğrenmediğinizi açıklar mısınız?
✓ Bir çocuk olarak dilini bilmediğiniz bir ülkede yaşamak size ne gibi zorluklar oluşturuyor? Açıklar mısınız?
✓ Dil bilmemek (İyi derecede Türkçe bilmemek) sokakta, işte okulda-size karşı herhangi bir ayrımcılığa neden oldu mu?
13. İş-Çalışma Koşulları:

✓ Niçin çalışmak durumundasınız nedenlerinden biraz söz edebilir misiniz?
✓ Günde ortalama kaç saat çalışıyorsunuz? Bu süre yerli çalışanlarla aynı mı? Hayırsa nedenini açıklar mısınız?
✓ Gün içinde dinlenme ya da mola süreniz ortalama ne kadardır? Bu süre yerli çalışanlarla aynı mı?
✓ Herhangi bir sosyal güvenceniz(sigorta)var mı yoksa niçin yapılmadığını anlatır mısınız?
✓ Çocuk işçilik, çalışma şartları ve kanunu hakkında bir bilginiz var mı? Herhangi bir işçi derneği veya sendika üyeliğiniz var mı?
✓ Herhangi bir iş kazasını yaşadınız mı yaşadıysanız kayıplarınız telafi edildi mi? (ne oldu, nasıl oldu, resmi işlemler oldu mu yoksa üstü örtüldü mü? Tazminat alındı mı vb.?)
✓ Türkiye vatandaşlarıyla aynı işte eşit ücret alabiliyor musunuz? Hayırsa sizce nedeni nedir? Ücretinizin ödenmediği veya gasp edildiği durumlar yaşadınız mı?

14. Ayrımcılık/dışlanma/istismar:

✓ Mülteci olduğunuz için iş bulma konusunda ayrımcılığa maruz kaldığınızı düşünüyor musunuz?
✓ Türkiye'de yaşadığınız süre boyunca herhangi bir istismara maruz kaldınız mı? Açıklar mısınız?
✓ Çalıştığınız ortamda herhangi bir kötü muameleye maruz kaldınız mı? (cinsel istismar, damgalama, lakab takma vb.) Açıklar mısınız?
✓ Suriyeli olduğunuz için dışlandığınız, zorbalık ve şiddete maruz kaldığınız oldu mu? (Dayak, küfür azarlama, mobbing vb.)

15. Tatil gününüz var mı? Evetse o günde neler yapıyorsunuz? Bu tür zamanları genelde kimlerle geçirirsiniz? (ev sahibi topluluk, mülteci topluluk) Niçin?

16. Şanlıurfa'da olmaktan mutlu musunuz?

17. Suriye'ye geri dönmeyi düşünüyor musunuz? Evetse hangi koşullarda, Hayırsa neden?

TEŞEKKÜRLER

Ek 2: Kaynak Kişiler Görüşme Formu

KAYNAK KİŞİLER GÖRÜŞME FORMU

Tarih: ……. Yaş: ……. Görev: …….

1. Urfa'daki iş ve istihdam çalışma koşulları nasıldır?
2. Suriyeli çocukların çalışma koşulları hakkında bilgi verebilir misiniz? Bu konudaki temel problemler nelerdir? (Sağlık, eğitim, güvenlik, vb.)
3. Suriyeli çocuk işçilere yönelik sizce çözüm önerileri nelerdir?

TEŞEKKÜRLER

Ek 3: Etik Kurulu Gönüllü Katılım Formu

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ETİK KURULU GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU

Bu çalışma, Sosyoloji Anabilim Dalı, Sosyoloji Bölümü, Yüksek Lisans öğrencisi …….. tarafından yürütülen bir çalışmadır. Bu çalışmanın amacı Şanlıurfa'da çalışma hayatındaki Suriyeli çocukların yaşadığı problemler amaç edinmiştir. Bu çalışmaya katılırsanız sizden 1 saat kadar zaman ayırmanız istenecektir. Bu çalışmada sizden soracağım sorulara samimiyetle cevap vermeniz beklenmektedir. Çalışmaya katılım tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Sizden kimlik belirleyici hiçbir bilgi istenmeyecektir. Cevaplarınız tamamen gizli tutulacak ve sadece araştırmacılar tarafından değerlendirilecektir ve elde edilecek bilgiler bilimsel yayımlarda kullanılacaktır.

Çalışma, kişisel rahatsızlık verecek unsurlar içermemektedir. Ancak, çalışma sırasında sorulardan ya da herhangi bir nedenden ötürü kendinizi rahatsız hissederseniz çalışmayı yarıda bırakıp çıkmakta serbestsiniz. Çalışma sonunda, bu çalışmayla ilgili sorularınız cevaplanacaktır. Bu çalışmaya katıldığınız için şimdiden teşekkür ederiz. Çalışma hakkında daha fazla bilgi almak ve sorularınız için ……..…….. iletişim kurabilirsiniz.

Bu çalışmaya tamamen gönüllü olarak katılıyorum ve istediğim zaman yarıda kesip çıkabileceğimi biliyorum. Verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlı yayımlarda kullanılmasını kabul ediyorum.

Adı Soyadı	Tarih	İmza
……..……	…/…/…..	

Ek 4: Etik Kurulu Veli Onay Formu

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ETİK KURULU VELİ ONAY FORMU

Sevgili Anne/Baba,

Bu çalışma, Sosyoloji Anabilim Dalı, Sosyoloji Bölümü, Yüksek Lisans öğrencisi…… tarafından yürütülen bir çalışmadır. Bu çalışmanın amacı, Şanlıurfa özelinde Suriyeli sığınmacı çocukların çalışma hayatında karşılaştığı problemleri incelemektir. Bu çalışmaya eğer çocuğunuz katılırsa, çocuğunuzdan 1 saat kadar zaman ayırması istenecektir. Bu çalışmada çocuğunuzdan samimi ve rahat bir şeklide soruları cevaplamaları beklenmektedir. Çocuğunuzun çalışmaya katılımının onun psikolojik gelişimine hiçbir olumsuz etkisi olmayacağından emin olabilirsiniz. Çalışmaya katılım tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Sizden izin istenildiği gibi çalışma öncesinde çocuğunuzun da sözel olarak rızası alınacaktır. Çocuğunuzun dolduracağı testlerde cevapları kesinlikle gizli tutulacak ve bu cevaplar sadece bilimsel araştırma amacıyla kullanılacaktır. Bu formu imzaladıktan sonra da çocuğunuz katılımcılıktan ayrılma hakkına sahip olacaktır.

Çalışma hakkında daha fazla bilgi almak ve sorularınız için……..…ile iletişim kurabilirsiniz.

Çocuğunuzun bu çalışmaya katılımı ile ilgili lütfen aşağıdaki seçeneklerden size uygun olanını imzalayıp çocuğunuzla birlikte okula gönderiniz.

A) Bu çalışmaya çocuğum……'un gönüllü olarak katılmasını kabul ediyorum.

Anne/Baba Adı Soyadı	Tarih	İmza
……..……	…./…./…..	

B) Bu çalışmaya çocuğum……'un gönüllü olarak katılmasını kabul etmiyorum.

Anne/Baba Adı Soyadı	Tarih	İmza
……..……	…./…./…..	

Ek 5: Etik Kurulu Katılım Sonrası Bilgilendirme Formu

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ETİK KURULU KATILIM SONRASI BİLGİLENDİRME FORMU

Bu çalışma, Sosyoloji Anabilim Dalı, Sosyoloji Bölümü, Yüksek Lisans öğrencisi ……..…… tarafından yürütülen bir çalışmadır. Bu çalışmanın amacı …… amaç edinmiştir.

……..……
……. Bu çalışmada elde edilecek bilgiler bilimsel yayımlarda kullanılacaktır.

Bu çalışmaya katıldığınız için tekrar teşekkür ederiz. Çalışma hakkında daha fazla bilgi almak ve sorularınız için …….. ile iletişim kurabilirsiniz.